

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et specialbibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv, blandt andet omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Slægtsforskernes Bibliotek:
<http://bibliotek.dis-danmark.dk>

Foreningen Danske Slægtsforskere:
www.slaegtogdata.dk

Bemærk, at biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. Når det drejer sig om ældre værker, hvor ophavsretten er udløbet, kan du frit downloade og anvende PDF-filen.

Drejer det sig om værker, som er omfattet af ophavsret, skal du være opmærksom på, at PDF-filen kun er til rent personlig brug.

AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

1 9 6 2

AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

AARBOG FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR SORØ AMT

BIND 49

SLAGELSE

HANDELSTRYKKERIET

1962

REDAKTIONSUDVALGET:

Lektor *L. Balslev*, Sorø.

Bibliotekar *Jens A. Nielsen*, Haslev.

Førstelærer *Erling Petersen*, Sandved.

(Henvendelse i redaktionssager sker til bibliotekar *Jens A. Nielsen*).

INDHOLD AF BIND 49

Historisk Samfund for Sorø Amt i 50 år.....	7
Af stadsskoleinspektør <i>J. Heltoft</i> , Virum	
Korsør havn og bro 1664—1809	26
Af overlærer <i>Fritz Jacobsen</i> , Slagelse	
„Hvorledes kunne Aftenskolerne på Landet anvendes mest hensigtsmæssigen?“	40
Af overlærer <i>Fritz Jacobsen</i> , Slagelse	
Et minde fra krigen mod Sverige i 1658.....	45
Af rentier <i>Alfred Madsen</i> , Lundforlund	
En Vinterdag i en sjællandsk Bondegaard for 80 Aar siden	48
Af parcellist <i>Niels Vange</i> , Bjerrede	
Beretning om de to store Brandulykker, der hjemsøgte Ringsted 1747 og 1806	82
Af musikdirektør <i>Lauritz Hansen</i> , Ringsted	
Træk fra livet i en gammel præstegård	105
Af sognepræst <i>L. Andersen</i> , Alsted	
Minder om solkult i Midtsjælland	145
Af skoleinspektør <i>A. Strange Nielsen</i> , Toksværd	
Midtsjællands lokalhistoriske arkiv, Ringsted.....	157
Af skoleinspektør <i>A. Strange Nielsen</i> , Toksværd	
Litteratur om Sorø amt 1960—61	159
Af skoleinspektør <i>A. Strange Nielsen</i> , Toksværd	
Årsmødet	163
Fortid og nutid	165
Resumé af regnskabet 1960	166
Repræsentanter i sognene	167
Love for Historisk Samfund for Sorø Amt.....	169
Medlemsliste pr. 1. januar 1962.....	171

BESTYRELSEN:

- Tømrermester *Emil Andersen*, Eggeslevmagle.
Lektor *L. Balslev*, Sorø (formand).
Amtsrådssekretær *Folmer Christensen*, Sorø (næstformand).
Malermester *H. Christensen*, Slagelse.
Musikdirektør *Lauritz Hansen*, Ringsted.
Overlærer *R. Henneke*, Slagelse (kasserer og sekretær).
Landsretssagfører *Carl Jonsén*, Ringsted.
Sognepræst *Lambert-Jensen*, Kvislemark.
Bibliotekar *Jens A. Nielsen*, Haslev.
Førstelærer *Erling Petersen*, Sandved.

Historisk Samfund for Sorø Amt i 50 år
med en
indledning om lokalhistoriens oprindelse
Af skoleinspektør J. Heltoft

Lokalhistoriens rod

fører flere århundreder ned i tiden og forgrener sig især til landets præstegårde. På foranledning af oldgranskeren Ole Worm udgik der 1622 kongebrev til Danmarks og Norges biskopper med anmodning om hver i sit stift at foranstalte undersøgelser angående antikviteter og tilstille kancelliet underretning herom. Med kongebrevet fulgte en af Ole Worm udarbejdet fortegnelse over, hvad det var, der skulle svares på.

Sognepræsterne affattede nu indberetningerne efter at have udspurgt almuen, og dermed fik man den første historisk-typografiske beskrivelse af riget, udført ved menigmands bistand.

Også indsamling af folkeminder har haft adskillige præsters interesse. Således forstod folkemindesamleren Peder Syv i Hellested (1631—1702) og hans ven Laurids Kok i Ulstrup (1634—91) at lytte til de viser, sagn, ordsprog, rim og remser, som dengang i rigt mål levede i almuen.

I årene 1879—1901 udgav Troels-Lund sit hovedværk „Dagligt liv i Norden i det 16. århundrede“, der giver et bredt anlagt billede af vore forfædres liv. Tusinder af enkeltheder er føjet sammen til en enhed, som melder om deres boliger, klæder, føde, skikke til hverdag og fest o.s.v.

Faghistorikerne ville ikke rigtig anerkende Troels-Lunds historieskrivning, og den tyske professor Dietrich Schäfer, som i en artikel om „Dagligt liv i Norden“ havde kaldt værket for et misfoster af historisk fremstilling, gjorde gældende, at historien kun skulle beskrive bestemte sider af menneskenes liv, først og fremmest de politiske og økonomiske; han mente, at dagligdagen og arbejdslivet lå uden for historiens arbejdsområde. — Han blev skarpt imødegået af Troels-Lund, som i skriftet „Om kulturhistorie“ (1894) bl. a. skriver: „Der vil komme den tid, da det grundsyn på det daglige livs betydning i historien, som her først er gjort gældende, ikke længere vil stå som en undtagelse i et lille lands litteratur, men være godkendt og gennemført i alle kulturlande.“

Det blev Troels-Lund, der fik ret, og han blev da også efterhånden anerkendt af historikerne ved Københavns universitet. Der er næppe tvivl om, at „Dagligt liv i Norden“ og den principielle drøftelse af, hvad der hørte til historiens område, bidrog til at belyse lokalhistoriens betydning.

Samtidig med at Troels-Lund arbejdede med hverdagens historie, blev der ved Svend Grundtvig, senere Axel Olrik og Evald Tang Kristensen, udført et fremragende arbejde for at indsamle folkeminder. Der var imidlertid stor forskel på bondestanden i Peder Syvs dage og bondestanden i sidste halvdel af 1800-årene. En stor del af almuen havde været under den grundtvigske højskoles folkeoplysende og vækkende indfly-

delse. Endnu kunne man dog mange steder finde ind til mennesker, hvis åndsliv for en stor del nærredes af, hvad de kunne huske af gamle viser og sagn samt folkelige kernesprog.

Højskolens folk fulgte med opmærksomhed Troels-Lunds og folkemindesamlernes arbejde. De var også klar over, at en levende interesseret befolkning, som kunne fortælle om, hvad den havde hørt af deres fædre om fortidens dage, ja, måske selv skrive derom, kunne redde meget værdifuldt fra forglemelse. Ganske vist var den danske bondestand nu som helhed oplyst og levende interesseret i mange forhold, men dette var ikke ensbetydende med, at den havde historisk sans, og det gjaldt om at få denne vakt, bl. a. ved at pege på de historiske minder om fortiden, som lå uden for hvermandsdør.

Landet burde til dette formål opdeles i mindre områder, hvorover det var muligt at få overblik.

Hjemstavnsdigtingen, som fik sit gennembrud ved århundredskiftet, havde bragt ordet hjemstavn i forgrunden, men et arbejde for at vække en befolknings historiske sans for hjemstavns minder måtte henlægges til et område med faste grænser. Beskrivelser fra et sogn eller et herred kunne ikke i længden fastholde interessen. Amtet derimod rummede den tilstrækkelige variation og mangfoldighed af fortidens minder, og dets befolkning var så talrig, at man måtte forudsætte, at der i denne kunne skabes den nødvendige økonomiske baggrund.

På Askov højskole var der på denne tid en kreds af lærere, som indså, at det kunne få folkelig betydning af stor rækkevidde, dersom den historiske sans blev vakt i videre kredse af det danske folk. Forstander Ludvig Schrøder var selv en betydelig historiker. H. F. Feilberg havde udarbejdet

den bedste dialektordbog i Norden, nemlig „Bidrag til ordbog over det jyske almuesmål.“ Dr. Marius Kristensen var en anset filolog og folkemindeforsker, og Poul Bjerger var levende interesseret i lokalhistorie.

På foranledning af Ludvig Schrøder stiftedes da i 1902 det første amtshistoriske samfund i Danmark, nemlig „Historisk samfund for Ribe Amt“, og dets årbog fik titelen „Fra Ribe amt“. Snart fulgte andre amter efter, og i 1911 manglede kun Sorø og Præstø amter i at have dannet historiske amtsamfund.

Samfundet stiftedes 1911

Det blev også en højskoleforstander, som tog initiativet til oprettelsen af Historisk Samfund for Sorø Amt, til dels dog efter tilskyndelse af sekretæren for Dansk historisk Fællesforening, dr. phil. Knud Fabricius. Den 18. september 1911 traf højskoleforstander, cand. mag. L. F. la Cour¹⁾ på sin skole Hindholm ved Fuglebjerg aftale med adjunkt, senere lektor Paul Gøtzsche²⁾, Herlufsholm, om, at de i fællesskab skulle søge sagen iværksat ved at indbyde til et møde i Sorø den 12. oktober. Den 29. september udsendtes indbydelser til 42 mænd i amtet, og af disse lovede 20 at komme, hvis det var dem muligt, mens 11 svarede nej, og 11 undlod at svare.

Den 12. oktober samledes man så — 17 i tallet — på højskolehjemmet i Vedelsgade i Sorø.

la Cour bød velkommen og udtalte håbet om, at det måtte lykkes at få dannet et samfund, der kunne virke til gavn for det formål, indbyderne havde sat sig, ikke mindst da Sorø amt sikkert i historisk henseende havde særlig gode betingelser herfor. Det skulle da nok være muligt gennem et historisk

samfund for amtet at kunne bidrage til at vække den historiske sans i befolkningen.

Lærer K. Kæstel³), Arløse, valgtes til ordstyrer, og derefter fik en række af de mødte ordet for at gøre rede for deres opfattelse. Dr. Ussing⁴), Sorø, redaktør J. V. Christensen⁵), Ringsted, overlærer Glahn, Sorø, gårdejer Jens Andersen, Neble, graver Larsen, Sorø, m. fl. anbefalede, at sagen fremmedes, og man enedes om allerede nu at vælge en midlertidig bestyrelse, som skulle danne den faste kerne i arbejdet, og man ønskede at høre det forslag til love, som indbyderne havde udarbejdet. Der udspandt sig nu en karakteristisk diskussion om formålsparagrafferne, idet kravene om saglighed og om let tilgængelig fremstilling i tale og skrift kom til at stå skarpt over for hinanden. I den ideelle årbogsartikel er opfyldelsen af disse krav forenede, men let er det ikke at skabe de klassiske mønstre på dette område. Nogle vil måske gøre gældende, at det i virkeligheden er højskolens og universitetets synspunkter, som her tønnede sammen, men en sådan vurdering er alt for summarisk, selv om man inden for højskolen i særlig grad må bestræbe sig for at tale jævnt om de ting, som videnskabsmændene har fremdraget.

Adjunkt Holten, Sorø, fandt, at det ikke var tilstrækkeligt at opstille som mål, at man ville vække den historiske interesse, for mange havde den jo da i forvejen; han var heller ikke tilfreds med de opstillede krav til artikler i årbogen; de skulle være lodige og give saglige oplysninger; men i indbydernes forslag stod blot, at de skulle fremtræde i „jævn, let læselig form.“

la Cour fastholdt denne formulering, men gik efter forslag af dr. Ussing med til, at man i afsnittet om samfundets for-

mål fik indføjet: „og uddybe forståelsen af fortidens minder.“

Stykket fik derefter følgende form: „Samfundets formål er at vække og styrke den historiske sans og uddybe forståelsen af fortidens minder i den store befolkning inden for amtets grænser, og dette mål søges nået ved at afholde offentlige møder med historiske foredrag rundt om i amtet og ved at udgive en årbog — og om muligt andre mindre skrifter —, der indeholder skildringer vedrørende amtet og dets historie i jævn og let læselig form.“

Udvalget eller den midlertidige bestyrelse kom til at bestå af gårdejer Jens Andersen, Neble, redaktør J. V. Christensen, Ringsted, højskoleforstander la Cour, Hindholm, adjunkt Gøtzsche, Herlufsholm, og adjunkt dr. phil. Ussing, Sorø.

Gennem deltagerne i mødet blev der derefter udsendt anmodning til en del mænd og kvinder i amtet om ved deres underskrift at støtte og anbefale et offentligt opråb, hvorved „Historisk Samfund“ kunne hverve en fast kreds af medlemmer. Denne anmodning blev overalt vel modtaget, så at udvalget i januar 1912 kunne udsende et opråb, anbefalet af 120 mænd og kvinder fra amtet. Det indledes således:

„Der er i vor tid en stærk og levende interesse for vort fædrelands historie og fortidens minder. For at værne om denne interesse og vække den hos dem, der ikke til fulde forstår betydningen af kendskab til deres egne og landets historie og minder, er de historiske samfund fremstået.

Et sådant *Historisk Samfund for Sorø Amt* blev dannet ved et møde i Sorø 12. oktober 1911.“

Derefter fulgte et afsnit med en gengivelse af det, man ved det stiftende møde havde formuleret som samfundets

formål, og opråbet sluttede med en opfordring til mænd og kvinder i amtet om at indmelde sig som medlemmer af Historisk Samfund. Medlemsbidraget var 2 kr. årlig eller mindst 25 kr. én gang for alle.

Opråbet blev sendt til de lokale blade i amtet, hvoraf de fleste stillede sig så velvillige til sagen, at de uden vederlag optog det med dets fulde ordlyd.

Et stort antal eksemplarer af det blev derefter fordelt mellem ca. 100 mænd i amtet, som skulle agitere for tilslutning, idet man samtidig anmodede dem om at være samfundets sognerepræsentanter.

Denne aktion gav til resultat, at der i første omgang indmeldtes 325 medlemmer, som derefter i dagene 5.—11. juni 1912 modtog samfundets første årbog. Inden årets slutning var medlemstallet steget til 430.

Den 1. september 1912 afholdtes i Ringsted samfundets første årlige generalforsamling. Ved denne lejlighed blev der vedtaget nogle mindre ændringer i de foreløbige love, som derefter fik deres endelige vedtagelse. Forretningsudvalget, som i henhold til bestemmelse på det stiftende møde hidtil havde ledet samfundets anliggender, blev valgt til bestyrelse, og denne kom således foreløbig kun til at bestå af fem medlemmer.

Bestyrelsen konstituerede sig derefter med la Cour som formand og Gøtzsche som sekretær; til at forestå redaktionen af årbogen valgtes la Cour, redaktør J. V. Christensen og dr. H. Ussing, og dermed var ledelsen af Historisk Samfund for Sorø Amt lagt i hænderne på fem indsigtfulde og dygtige mænd, ved hvis energiske indsats samfundets medlemstal i de nærmest følgende år voksede meget betydeligt.

Samfundets første periode

De tørre tal og navne i samfundets første medlemsliste rummer mere af interesse, end man umiddelbart skulle tro.

Af de 325 medlemmer var der 56 fra Ringsted, 48 fra Sorø, 27 fra Slagelse, 4 fra Skelskør og 3 fra Korsør. De store tal fra Ringsted og Sorø foruden en del fra de dertil nærmest hørende landsogne må utvivlsomt især tilskrives redaktør

L. F. la Cour,
Formand fra 1911—1932

J. V. Christensens virksomhed. I Ringsted (Sorø, Haslev) Folketidende skrev han jævnligt små artikler om egnens historie. De blev læst med stor interesse, og da Historisk Samfund stiftedes, var forhåndsinteressen for dens virksomhed til stede. Han så historie alle vegne, og folk strømmede til, når han efter anmodning talte om lokalhistoriske emner i lærerkredse og ved folkelige møder.

En del af lærerne ved Sorø Akademi støttede også sagen, og man ville især gerne høre dr. H. Ussing, som besad en sjælden evne til at indvæve poesiens gyldne tråd i sine skildringer fra fortiden, så man sad tryllebundet og syntes at se langt, langt tilbage.

De forholdsvis små tal fra Slagelse, Skelskør og Korsør synes at vise, at man havde overset betydningen af at få Slagelse by repræsenteret i bestyrelsen. Det kan endvidere give anledning til nogen undren, at den lille ø Omø i Store Bælt kunne præstere 11 medlemmer, mens man i Haslev tilsyneladende næsten ingen interesse viste for dannelsen af dette nye samfund. Kun sognepræsten, provsten for Ringsted-Alsted herreders provsti, M. Weber, havde indtegnet sig. Det store tal fra Omø må tilskrives den meget interesserede tidligere Askovelev, mejeribestyrer Anders Madsen⁶⁾. I Haslev har man vel foreløbig ikke ment at kunne afse kraft til at lade interesserne spænde også over et folkeligt felt.

Indtil 1920 voksede medlemstallet stærkt. Slagelse kom godt med, idet den interesserede lokalhistoriker, tobakshandler P. Arnskov⁷⁾ et år kunne indmelde 80 nye medlemmer fra sin by. Også i Haslev kom flere med, blandt disse den senere seminarieførstander N. H. Rasmussen, som interesseret fulgte samfundets udvikling lige til sin død 1955.

I 1920 talte samfundet 676 medlemmer. Årsagen til denne vækst må især søges i, at det lykkedes bestyrelsen af få arrangeret værdifulde folkelige møder med historiske foredrag. Formanden, højskoleforstander la Cour, lagde megen vægt på disse møder og havde i bestyrelsen gode forslag med hensyn til talere. Det første af dem blev afholdt 1. september 1912 i Ringsted i anledning af 700-året for dronning Dage-mars død.

Da vi nu 50 år efter måske har vanskeligt ved at sætte os ind i, hvad det egentlig var, der gjorde den slags møder så dragende og betydningsfulde for mange mennesker, gives der i det følgende et uddrag af et referat i Ringsted Folketidende af den nævnte fest, selv om et sådant uddrag kun er en fattig afspejling af det, der foregik.

— — —

Det blev en af de skønneste dage, vi har oplevet i Midtsjælland, et dansk folkeligt stævne i dette ords videste og bedste forstand. Alle samfundsklasser gav det sit præg. De var kommet fra de små hjem som fra de store, fra huse som fra gårde, fra borgerbyer, skoler og præstegårde som fra herregårde.

Alle, der førte ordet, talte i den rette ånd og fandt udtryk for slumrende tanker og for nye tanker.

Den let slørede efterårssol kastede gylden glans over St. Bendts ærværdige kirke, mens en strøm af mennesker allerede en time før gudstjenestens begyndelse stilede mod kirken, og længe før kl. 2 var alle dens siddepladser fyldt; ca. 1700 mennesker blev efterhånden samlet og lyttede i stilhed til organistens prælude med motiv over »Fra fjerne lande kom hun, dronning Dagmar«.

Salmen »Ånd over ånder«, sunget med kraft og varme af forsamlingen, fyldte derefter det store kirkerum, og så talte sognepræsten, Stahlfest-Møller, med udgangspunkt fra Jeremias: »Se til og søg de gamle stier«. Biskop H. Ostfelds prædiken, som derefter fulgte, var båret af dyb alvor og indtrængende kraft.

Vi synger i en salme:

*Fortæl den gamle sage,
den bedste, som jeg ved,
om Jesu magt og nåde,
om Jesu kærlighed.*

Den gamle sage om Jesu magt og kærlighed er evangeliet, som stadig er frisk og har en dragende magt over mennesker, hvad så end kloge folk siger om det. Man kan undre sig herover; forklaringen findes også i den gamle salme og er udtrykt således:

*tbi jeg er træt og såret,
omspændt af syndens garn,
og
husk på, jeg er en synder,
som Jesus frelse vil.*

Dronning Dagmar havde modtaget Guds nåde, og derfor kunne hun bede sin husbond om »ikke skatten af bonden skrive«, om at »løse alle fanger af jern« og om at give sin fjende løs. Hun voksede i Guds nåde, og derfor kunne hun på sit dødsleje bede om tilgivelse for sine små synder: »Jeg haver mine silkeærmer snørt«. Det sidste, visen lægger hende i munden, er:

*Nu er det tid, jeg farer herfra,
jeg må ikke længer lide,
nu ganger Himmerigs klokker for mig,
Guds engle efter mig bi(d)e.*

Hun dør i længselen efter at være med i den store, hvide flok. — —

Langsomt tømtes kirken. Gennem den flagsmykkede by stiledede man nu mod pavillonen i lystanlægget, over hvis indgang sås Ringstedes våben, flankeret af årstallene 1212—1912. For første gang var pavillonen for lille; man opgav til sidst at sælge adgangstegn, og mange måtte opgive at komme ind; for mere end ca. 1200 kunne pavillonen ikke rumme.

Her talte højskoleforstander Povl Hansen, Vallekilde.

— — — Historien siger os kun lidt om dronning Dagmar. Vi ved, hvor hun var fra, og hvem hendes slægt var. Men vi ved ikke, hvordan det gik til, at kong Valdemars valg faldt på hende, og vi ved ikke, hvor hendes bryllup stod. Vi ved ikke, om ægteskabet med Valdemar blev lykkeligt, og vi ved ikke, hvad der voldte hendes død.

Men folkeviserne giver os et poetisk-forklarende billede af hende, og dette vil jeg holde mig til.

Vi har fire folkeviser om kong Valdemar og hans to hustruer samt ruiner af et par til. I en af dem skildres det første møde mellem hende og Valdemar. Det er heri, man har fremstillingen af, hvad hun ønsker sig i morgengave. Kongen skal eftergive de trykkende plovskatter, alle fredløse mænd gives fred, og alle fanger løses af deres lænker.

Valdemar har sikkert studset, men han opfyldte kongeligt hendes bøn. En undtagelse gjorde han dog: bisp Valdemar, hans bitre fjende, ville eller turde han ikke frigive. Men også her nødtes han til at bøje sig for den unge dronnings ønsker. Hun rejste selv op til Søborg statsfængsel og løste bispens bånd, og hun gjorde det umuligt for ham at hævne sig på kongen. Dette nåedes kun, fordi hun satte sin personlighed ind for det, hun ville. Den hævngerige bisp kunne ikke stritte imod.

Mellem de lærde er der strid om, hvor dronning Dagmar døde. For mig står det sådan, at A. D. Jørgensens fremstilling er den rimeligste. Han tænker sig kongen ventende i Ribe og dronning Dagmar på rejse over til sin ægtefælle. I Ringsted får hun imidlertid fødselsveer, og en ungersvend bliver skikket til Ribe for at melde det til kongen, som han træffer i riddersalen, spillende guldtavl med en af sine mænd. Kongen bryder ud i det kendte ord: Forbyde det Gud i Himmerig, at Dagmar skulle dø så ung!«

Så følger det berømte ridt, hvorom folkevisen kun har ét vers; det betager i al sin storslåede simpelhed:

*Da kongen red fra Ribe,
fulgte ham 100 svende,
men da han kom til Ringsted gade,
da red han mand alene.*

Men da han kom op ad bakken ved Ringsted, døde dronningen i liden Kirstens arme.

Dog kongen må tale med Dagmar og vil endog trodse det, som ellers alle bøjer sig for: døden.

Dronningen vågner op og taler. Kun hun alene taler. Blik møder blik, sjæl møder sjæl. »Du tage ej Bengærd i favn, hun er så bedsk en blomme«. Derpå skygger hun med hånden for ansigtet for ligesom bedre at kunne vende blikket mod de sollyse egne.

»Valdemar«, siger hun, »hører du, Himmerigs klokker kalder mig op til de fromme sjæle!«

Dette er folkevisens poetisk-forklarende billede af dronningen. Lykkeligt det folk, der kan føle så dybt og elske så inderligt.

— — — Der var lydløs opmærksomhed under Povl Hansens tale, og den vedblev, mens kgl. skuespiller Peter Jerndorff derefter sang

dødsvisen. Et kor af unge damer fra Ringsted med Agnes Oehlenschläger i spidsen sang omkvædet.

Til sidst fremsagde Jerndorff verset:

*Hun kom uden tyngje,
hun kom med fred,
hun kom goden bonde til lise.
Havde Danmark altid sådanne blomster,
man måtte dem ære og prise.*

1913 holdt Historisk Fællesforening sit årsmøde i Sorø. Det varede i tre dage og sluttede med et stort folkemøde i Egevang, hvortil Historisk Samfund for Sorø Amt var medindbyder. Her talte bl. a. højskoleforstander Hans Rosendal, Lyngby, om Kristian den Ottende og Sorø Akademi.

1918 var Historisk Samfund medindbyder til et folkeligt møde, som blev holdt i anledning af, at der blev indviet en mindelund i Halkevad, Skørpinge sogn. Man havde planer om, at der her skulle rejses mindestene for betydelige mænd, som havde boet i amtet. Ved indvielsesfesten den 4. august afsløredes en mindesten for F. E. Boisen, som var præst i Skørpinge 1837-50. Han udgav senere et folkeligt skrift, som han kaldte „Budstikken“, og blev derfor kaldt „Budstikke-Boisen“. To af hans sønner, seminarieforsnder Peter Bojsen, Gedved, og politikeren Frede Bojsen, Rødkilde Højskole, var født i Skørpinge, datteren, den kendte kvindesagsforkæmper Jutta Bojsen-Møller, var ældre og født i Store Hedinge. — Klaus Berntsen, Peter Bojsen og Jutta Bojsen-Møller talte ved festen, som samlede 3—4000 mennesker.

Medlemstallets højdepunkt nåede man i 1920 med 676; derefter gik det jævnt tilbage, og 1932 var det nede på 320.

Desværre fratrådte lektor P. Gøtzsche 1922 som kasserer og sekretær. Hans referater af bestyrelsesmøder, hans medlemslister og regnskab var altid i den fineste orden, så man ud fra disse til enhver tid havde overblik over stillingen. la Cour, som var blevet kasserer ved akademiet i Sorø, bestred derefter hvervenerne både som formand, kasserer og sekretær.

Nye indsigtsfulde mænd var indtrådt i bestyrelsen, nemlig cand. mag. Gunnar Knudsen⁸⁾, København, og den lærde præst i Bringstrup, P. Severinsen⁹⁾. De fik en selvfølgelig plads i redaktionsudvalget, og redaktør J. V. Christensen, som nu var blevet landstingsmand, overkom stadig det utrolige: talte ved flere af samfundets møder og skrev gode artikler i årbogen.

Nedgangen i samfundets medlemstal hang for en stor del sammen med det, som skete i landet i efterkrigstiden.

Dyrtid og økonomiske kriser gjorde mange mennesker, navnlig i byerne, usikre, så de gik deres budgetter efter og ophævede medlemsskabet i nogle af de foreninger, de efterhånden var kommet ind i. Inden for landbrug og handel havde man under krigen haft store indtægter, og under indflydelse heraf fik mange folks livssyn ofte et skub i materialistisk retning. Andre, som levede stærkt med i, hvad der foregik ude på slagmarkerne, havde mistet førkrigstidens lyse tro på ordet som noget skabende. Alt dette — og vel også andet — havde til følge, at mødevirksomhed havde vanskeligheder ved at trives. Politik og materielle foretagender havde hovedinteresserne, men man holdt sig tilbage, når det drejede sig om at slutte op om foreninger, som havde til formål at oplive og oplyse.

Under disse forhold mente la Cour og J. V. Christensen, at yngre mænd måske kunne finde nye veje til at styrke

Historisk Samfunds stilling. Ved årsmødet 1932 og de nærmest følgende årsmøder valgtes derfor nye bestyrelsesmedlemmer: amtmand V. Topsøe, Sorø, skoleinspektør J. Heltoft, Haslev, overlærer Fritz Jacobsen, Slagelse, og lektor H. J. Helms¹⁰), Herlufsholm. Efter lektor Helms' død 1939 indvalgtes adjunkt P. Kierkegaard, nuværende rektor P. Kierkegaard, Herlufsholm.

Samfundets anden periode

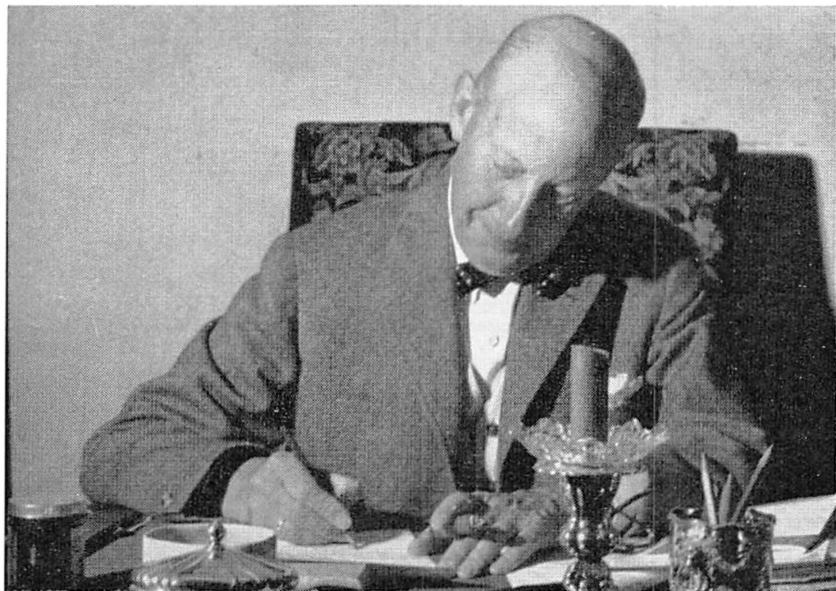
Bestyrelsesmedlemmerne pastor Severinsen, Bringstrup, og kontorchef Gunnar Knudsen, København, i den gamle bestyrelse, fortsatte i den nye, som derved kunne drage nytte af de to mænds indsigt og erfaring. I øvrigt var den centrale skikkelse herefter amtmand V. Topsøe, som valgtes til formand, mens overlærer Fr. Jacobsen, Slagelse, blev kasserer og sekretær, et hverv, som han varetog med stor interesse og mønstergyldig omhu.

Det blev nu bestyrelsens opgave at søge medlemstallet øget og økonomien som helhed bragt på fode. Opgaven var vanskelig, for netop i trediverne rystede en økonomisk krise hovederhvervene med virkning i næsten alle samfundslag.

Imidlertid viste det sig hurtigt, at den nye formands administrative dygtighed og historiske indsigt blev et betydeligt aktiv for samfundet, samtidig med at bestyrelsens medlemmer tog fat hver på sit område.

Tillidsmandsinstitutionen blev genoplivet, opråb om at slutte sig til som medlemmer udsendtes, og personlig agitation blev iværksat. Snart kunne Fr. Jacobsen møde med 40 nye medlemmer fra Slagelse, og i Haslev steg medlemstallet fra 16 til det dobbelte. Bankdirektør Valdorf-Hansen¹¹), Ringsted, knyttedes til bestyrelsen, og ved hans indflydelse

fik foreningen øgede tilskud fra banker og sparekasser i amtet. Medlemstallet voksede jævnt og nåede 1943 op på 537, hvorefter det viste sig utilbøjeligt til at stige væsentligt yderligere. Lektor Poul Helms¹²), Sorø, knyttedes også til besty-

Vilhelm Topsoe,
Formand fra 1932—1955

relsen og stillede sig gerne til rådighed som vejleder ved årsmøder, når man i forbindelse med disse besøgte kirker i amtet.

Redaktionen af årbogen blev lagt i hænderne på tre bestyrelsesmedlemmer, som skiftede noget på grund af bortrejse eller dødsfald. Det længste samarbejde inden for dette udvalg havde Gunnar Knudsen og J. Heltoft. Man rettede hen-

vendelse til forfattere om at belyse forskellige historiske emner i artikler til årbogen. Inden for selve bestyrelsen havde man en mand, som besad en sjælden evne til at skrive levende om lokalhistoriske forhold, nemlig gårdejer Joh. T. Christensen, Vollerup, senere Benløse: en broder til redaktør J. V. Christensen. Hans afhandling „Folket og dets jord“ i årbog nr. 45, 1958, står for mig som et klassisk eksempel på, hvordan den helt gode artikel til en årbog kan skrives. En anden meget dygtig og produktiv forfatter var overlærer Fritz Jacobsen, Slagelse. Årbogens anseelse steg, så en anmelder i „Fortid og Nutid“ engang kunne fremsætte en bemærkning om, at årbogen fra Sorø amt altid lå på et højt niveau.

1955 tog amtmand V. Topsøe afsked og flyttede til Præsto amt. Amtmanden ønskede af den grund ikke længere at være formand, han hylledes fra alle sider for sit dygtige arbejde i Historisk Samfund, og perioden 1932—55 var afsluttet.

Formandshvervet skiftede hyppigt de følgende år. Lensgreve Erik Holstein-Holsteinborg ville kun påtage sig at være formand et år. Han efterfulgtes af lektor Helms, som også trådte tilbage efter et års forløb. J. Heltoft var derefter formand fra 1957—59, da han bosatte sig uden for amtet efter at have taget afsked fra sit embede i Haslev.

Under denne *indledning til en tredje periode* i samfundets historie udførte medlem af bestyrelsen, forstelærer Strange Nielsen, Benløse, et energisk og resultatrigt arbejde for at få medlemstallet i vejret. Men da han fik embede uden for amtet, trådte også han ud af bestyrelsen.

Bestyrelsen i den nye periode er fornyet med flere yngre, dygtige mænd, og lektor L. Balslev, Sorø, er dens udmærkede formand.

Der er næppe tvivl om, at samfundet med denne bestyrelse vil vinde nyt land ind i arbejdet for at vække og udvikle den historiske sans hos befolkningen i amtet. Medlemstallet er nu 642.

PERSONALHISTORISKE OPLYSNINGER

- 1, side 10: *la Cour, Lars Frederik Barfod Dornonville*, 1869—1951, cand. mag. 1896, forstander for og ejer af Hindholm højskole ved Fuglebjerg 1909—14, fuldmægtig ved Sorø Akademi 1916, akademikasserer 1921. Har bl. a. udgivet „Korsør. Bidrag til egnens, byens og havnens historie“, 1923—25, samt „Skelskør, bidrag til byens historie“, 1932—34.
(Biografisk Leksikon V, side 436).
- 2, side 10: *Göttsche, Paul Viggo*, 1869—1948, cand. mag. 1898, adjunkt ved Herlufsholms lærde skole 1898, lektor 1920.
- 3, side 11: *Køstel, Kristian*, 1872—1950, lærereksamen fra Jelling 1891, lærer i Arløse 1895—1939. Reviderede Historisk Samfunds regnskaber 1912—50. Omtale i årbog XXXVIII, side 91, portræt.
- 4, side 11: *Ussing, Henrik Andersen*, 1877—1946, magister i nordisk filologi 1901, adjunkt 1905, lektor 1921 ved Sorø Akademis skole. Doktor-disputats 1910: „Om det indbyrdes forhold mellem heltekvadene i ældre edda“. Udgav en række meget udførlige almuellivsskildringer fra vidt forskellige egne af landet, således fra Sorø amt „Fortællinger om gammelt sjællandsk bondeliv (Ingvor Ingvorsen), 1918. Årbog 48, side 48, portræt.
(Biografisk Leksikon XXIV, side 575).
- 5, side 11: *Christensen, Jørgen Valdemar*, 1876—1934, søn af gårdejer Lars Christensen, Vollerup, af hvem der findes bidrag i årbogen VI, VII og VIII. Redaktør af Ringsted Folketidende 1903, landstingsmand 1924.
Har bl. a. udgivet „Tider og skikkelser i Midtsjællands historie“, 1930, „Valdemarernes kirke“, 1928, „Den første bonde i kongens råd“, 1929.
(Biografisk Leksikon V, side 65, nekrolog i årbog XXIII, 1935, side 3—7, portræt).
- 6, side 14: *Madsen, Anders*, 1852—1918, mejeribestyrelse på Omø 1893—1918. Hans interesser omfattede foruden lokalhistorie også kunst; skænkede en værdifuld samling grafik til Askov højskole. Årbog VIII, side 138.

- 7, side 15: *Arnskov, Peder*, 1853—1931, tobakshandler, Slagelses byhistoriker. Skænkede en omfattende samling af manuskripter, tegninger og billeder til belysning af byens historie til Centralbiblioteket i Slagelse.
Årbog XIX, side 36, portræt.
- 8, side 19: *Knudsen, Gunnar*, 1886—1952, kontorchef i Stednavneudvalget, blev cand. mag. 1913 og fra 1917 Stednavneudvalgets leder, var redaktør og udgiver af 4. udgave af Traps „Danmark“, i redaktionen af „Danske studier“ og medlem af Historisk Fællesfor- enings bestyrelse. I 32 år var han medlem af Historisk Samfunds styrelse, og hans betydning i redaktionsudvalget kan vanskeligt overvurderes.
Årbog XXXX, side 7, portræt.
(Biografisk Leksikon XII, side 583).
- 9, side 19: *Severinsen, Peder*, 1869—1939, præst, kirkehistoriker. Teologisk kandidat 1899, sognepræst i Bringstrup 1913—38, fra 1920 medlem af Historisk Samfunds styrelse, blev ofte benyttet som fore- dragsholder ved samfundets møder og skrev værdifulde afhand- linger i årbogen. Blandt hans historiske arbejder har „Slagelse Sankt Mikkel's kirke og sogn i 600 år“ (1933) særlig interesse for Sorø amt.
Årbog XXVII, side 3, portræt.
(Biografisk Leksikon XXI, side 613).
- 10, side 20: *Helms, Hans Jørgen*, 1891—1939, cand. mag. 1914, 1919 adjunkt, senere lektor ved Herlufsholm lærde skole, hvis historiker han blev. Bogen om Skovklosters historie blev færdig fra hans hånd, inden han blev indlagt på hospitalet, men udkom efter hans død. — Broder til Poul Helms.
Årbog XXVII, side 7.
- 11, side 21: *Valdorf-Hansen, V. H.*, 1883—1960, bankdirektør. 1916 blev han direktør for Ringsted bank, som han oparbejdede til at blive Sjæl- lands største bank uden for København. Hans vidtspændende in- teresser omfattede også lokalhistorien, og som bestyrelsesmedlem i Historisk Samfund udfoldede han et frisk og resultatrigt initia- tiv for at konsolidere samfundets økonomi.
Årbog 48, side 112.
- 12, side 21: *Helms, Poul*, 1884—1959, cand. teol. 1908, 1919 adjunkt, 1928 lektor ved Sorø Akademis skole, 1915 dr. phil. på en afhandling om græsk filosofi, et område, han vedblev at sysle med hele sit liv, og som afføede en række videnskabelige værker. Hans kend- skab til kirkelig kunst og arkitektur blev frugtbargjort for sam- fundets medlemmer under ekskursioner til amtets kirker.
Årbog 47, side 119.
(Biografisk Leksikon X, side 12).

Korsør havn og bro 1664-1809

Af *Fritz Jacobsen*

I Trap 1954 står, at Skælskør sandsynligvis oprindelig var overfartsstedet til Fyn og Langeland, men at Korsør fra Erik af Pommerns tid sikkert var det vigtigste overfartssted til Fyn, og at færgefarten i 1575 var en indbringende næringsvej. At Korsør i 1661 blev stabelstad (fik ret til at handle med udlandet) har jo nok gavnet havnen meget, men det store opsving kom ved den sjællandske jernbanes åbning 1856. D.S.B. anlagde færgehavnen i 1883, og siden da kan havnen notere en stærk udvikling, der har sat sit kronskud ved at den kan smykke sig med den fine betegnelse „NATOHAVN“.

Hvad der af havnens historie ligger forud for dette i den lange årrække, kan tildels erfares ved at gennemse en pakke arkivalier i Rigsarkivet: „Ekstrakter af Sjællands Havnesager“ (— 1834), hvorfra efterfølgende oplysninger er hentet.

Den første sag går helt tilbage til 1664, hvor borgerne havde indsendt en klage over, at de omkringliggende losse- og ladesteder (Skibsholm, Vaasen, Gedehuset, Bisserup og Basnæs fjord) tilføjede byen stor skade i dens handel og „drift“. Klagen resulterede i en kongelig bevilling, hvor disse småhavne blev nedlagt, hvad Slagelse tog sig nær og flere gange forgæves ansøgte om at få ændret.

Ved samme tid blev arbejdet på en ny skibsbro i Korsør påbegyndt, og den kongelige bevilling tillod, at der til den nye bro og til den gamles „opbyggelse“ og vedligeholdelse indtil videre måtte opkræves af indbyggerne og fremmede af hver sletdalers værdi, som blev ind- og udskibet $\frac{1}{2}$ skill. til accise, af hver fremmed vogn med to heste, som enten førtes frem eller tilbage over Storebælt, 4 skill. og af hver enlig hest, hoppe, okse eller ko, som blev ind- eller udskibet, 2 skilling. Af disse indtægter skulle magistraten have halvdelen til dens „underholdning“, medens den anden halvdel skulle anvendes til skibsbros og rådhusets vedligeholdelse.

Under $23/10$ 1747 er indført en skrivelse, der meddeler, at det ved en kongelig resolution er blevet pålagt stiftamtmanden at have tilsyn med havnen og broen og at påse, at de dertil henlagte indkomster blev behørig anvendt. Stiftamtmand Gersdorf havde året efter været i Korsør for at bese forholdene og havde derefter indgivet et forslag til havnens og særlig færgebros istandsættelse. Denne påtog magistraten sig mod at beholde bropengene i henhold til en kongelig resolution af $3/12$ 1748.

Den senere slette tilstand, hvori havnen befandt sig, bevægede kongen til 1758 at tillade, at der måtte opkræves:

1. Af alle rejsende, som fra Korsør gik eller kom over Storebælt, hver gang i passagepenge i de første 6 år, af en person 4 skill., af en kare, chaise (halvdækket vogn) eller rustvogn 8 skill., af karriol, post- eller anden vogn 4 skill., af en hest eller et „kvæghoved“ 2 skill. og af to får eller svin 1 skill. Efter seks års forløb måtte kun halvdelen af disse takster opkræves.

2. Af hvert fartøj, som udgik med toldseddel, måtte hver gang efter dets drægtighed kræves 2 skill. pr. læst; de i kongens tjeneste forefaldende poster etc. var fritaget for disse afgifter, som skulle ophøre, når nødvendigheden ikke krævede dem til det bestemte brug. Stiftamtmanden skulle afgøre, om den tiltænkte indskrænkede havneafgift efter seks års forløb ville være tilstrækkelig til at bestride omkostningerne ved havnens og indløbets rensning.

Dette må den ikke have været, for i 1776 bevilger kongen, at de nævnte afgifter i andre seks år måtte opkræves.

I årene 1793 og 1794 blev der foretaget adskillige reparationer på muddermaskinen og „Mudder-Inspektør, Skibstømmermand“ Bondesens regning over disse blev fremlagt.

Postfører og postskipper Langballe, Korsør, klagede 6/6 1796 over havnens slette tilstand, hvortil han som grund angav, at opmudringen ikke tilstrækkeligt blev besørget, skønt havnekassen efter hans formening havde midler dertil.

Da sagen var af så stor vigtighed både for de kongelige posters hurtige befordring og de søfarende i al almindelighed, indsendte General-Postamtet klagen til General-Toldkammeret med den bemærkning, at erfaringen flere gange havde bevist, at Langballes klage var berettiget, hvorfor det støttede ham i hans andragende og tilføjede, at hvis det måtte findes hensigtsmæssigt at overdrage Langballe nogen slags inspektion, ville han „formedelst sin Duelighed, Drivtighed og Retskaffenhed være særdeles beqvem dertil“.

Sagen blev nu lagt op i et højere plan, da der fra Admiraltetet kommer en henstilling til magistraten om at afhjælpe manglerne ved havnen, da de kongelige armerede fartøjer, som måtte ankomme til Korsør, ellers ville have vanskeligt

ved at løbe ind til byen. Til stiftamtmand Knuth blev sendt en anmodning om, at sagen på det hastigste måtte blive undersøgt og et pålideligt overslag over omkostningerne blive taget.

Magistraten i Korsør var dog ikke til sinds at lade sig slå af marken uden modstand. I et brev til General-Postamtet retfærdiggør den sig for Langballes beskyldning og anker over hans „utilbørlige forhold og udladelser mod dem“. Magistratens erklæring tillige med en notarialforretning med en del af de ældste og mest kyndige søfolks udtalelser måtte være bevis for, at Langballes klage havde været urigtig og chikanerende. I en skrivelse til Knuth meddelte magistraten, at indløbets dybde til skibsbroen var den samme som i 1786, da en mestersvend ved „Holmen“, Hegelund, optog et kort derover, som medsendtes.

Knuth slog også et slag for byen i en erklæring, hvori han udtalte, at Langballes udtalelser om anvendelsen af kanal- og lastepengene var „for“ urigtige, for de aflagte regnskaber for 1795 var decideret af ham, og af den kontante beholdning var hensat 2000 rdl. i Korsør amtsstue; han mente, at 1700 rdl. ville medgå til den ny skibsbro i samme år. Det var vanskeligt at gøre et bestemt overslag, og opmudringen ville næppe blive af varighed, men den kunne med mere nytte ske successivt, når vind og vejr tillod det.

På magistratens skrivelse kom der svar $\frac{4}{3}$ 1797, og i dette siges, at notarialforretningen ikke kunne godtages, da magistraten selv var part i sagen og ikke havde tilkaldt postføreren. Det ville være til megen sinkelse for postjagterne, hvis de skulle ligge bag fæstningen i stedet for i forreste lag

(leje), som magistraten havde foreslået bare for at undgå opmudringen. Det syntes klart, at mudringen ikke har været ansat rigtigt, da maskinen blev liciteret i 1787 og først blev færdig seks år efter og endda i de to følgende år har været repareret, så omkostningerne derved har beløbet sig til et næsten lige så stort beløb som opmudringen i disse tre år.

Postamtet foreslår, at der udnævnes nogle kyndige mænd til at bese havnen og broen, som ikke er lang nok, og indgiver deres betænkning om forholdene. Desuden foreslås, at opsynet med opmudringen overdrages til en kyndig mand i forening med broinspektøren og kassereren.

Generaladjutant Löwenørn anmodes om at rejse til Korsør for at se, om Langballes klager er berettigede, og i bekræftende fald udtale sig om, hvorledes manglerne kan afhjælpes. Han affordrer ved sit besøg magistratens svar på de tre spørgsmål: hvorledes opmudringen hidtil er sket, og hvorledes der for eftertiden bedst kan føres opsyn med den, og hvor den rettest burde finde sted.

Magistraten i Korsør kan ikke indse nytten af, at endnu en kyndig mand bliver medlem af inspektionen, men foreslår, at der bliver nedsat en havnekommission, hvorunder opmudringen kommer til at sortere; som medlemmer af den foreslås indrulleringsofficer Boldt, havnefogeden og to af byens søkyndige mænd. Löwenørn drøfter sammen med magistraten, havnefogeden, postføreren og lodsens de forskellige spørgsmål, bl. a. skibsbroens forlængelse, og man enes om en indstilling, hvori dog magistraten reserverer sig, at der ikke påføres byen nogen forhøjet bekostning.

Stiftamtmanden får sagen til erklæring og sender den tilbage til magistraten, der senere bliver rykket for den, men undskylder sig med, at løjtnant Boldt har været bortrejst, og at man ikke før hans hjemkomst „tiltroede sig indsigt til at vælge det passende“. Den 2³/₈ 1797 foreligger en kongelig resolution, der udtaler: 1. at der i Korsør skal være en bestandig bro- og havnekommission, hvorunder alt bro- og havnevæsen skal henhøre. Den skal bestå af byens borgmester, indrulleringsofficieren, postføreren og to af byens elige-rede mænd. 2. at denne kommission skal affatte planer til havnevæsenets indretning og bestyrelse og for havnekassens regning bestride udgifterne ved broen, opmudringen etc. 3. at kommissionens medlemmer har lige stemmeret. 4. at havnefogeden skal stå under kommissionen og i tilfælde af vakance antages af denne. Han skal føre regnskab over havnens indtægter og udgifter og modtager månedlig fra toldkasseren de til broen og havnen oppebårne penge.

Borgmester Rested, Langballe og Boldt bliver medlemmer af kommissionen, men et forslag om at erstatte en af de elige-rede borgere med en erfaren skipper afvises af kammeret med den begrundelse, at den kongelige resolution må følges.

Løwenørn beser den 3. juli 1798 det bolværk, som er op-sat ved den såkaldte ny skibsbro. Han finder arbejdet vel ud-ført, men mener, at det er nødvendigt at opføre endnu et stykke bolværk på 30 alen fra det færdige bolværk og parallelt med Anna Backens havegærde. Samme år klager mægler og havnefoged Jens Nicolaisen over, at han pålægges flere for-retninger, end hans instruks omtaler, og han får ingen godt-gørelse derfor, skønt de forrige opsynsmænd har fået 40 rdl.

årlig; han anmoder om 24—30 rdl. Borgmester Rested ønsker også penge, idet han mener, at indtægterne af den gamle færgebro stadig skal tilfalde magistraten.

I året 1799 indberetter havnekommissionen, at „den lange arm“ tværs ud for kysten neden for fæstningen er fuldført og har kostet 26 dl. Endvidere, at der i sommeren 1798 er mudret op langs med den gamle bro lige ud til „Hagen“, så at smakkerne altid kan flyde, og grunden er mudret op til farvandets almindelige dybde. Det ny stykke bolværk ved „Nybro“ er for en del opfyldt og er den eneste plads, man har til muddret. En båd er anskaffet til opsynet, og broen er forlænget omtr. 21 alen. Kommissionen mener, at fyret og søtønderne ligger uden for dens virksomhed. Rentekammeret er blevet forespurgt, om det har noget imod, at færgefartøjerne får et leje ved rentekammerets bolværk neden for fæstningen og fortelporten(?) og det stakit, som afslutter broens østre ende.

Den 6/5 1801 andrager kommissionen om, at færgebroens forlængelse må blive udført i løbet af sommeren, da mudringen på „Hagen“ ellers vil blive uden nytte og opgrunde indløbet til landingsbroen; det bemærkes, at et fartøj har stået uden for fæstningen på $7\frac{1}{2}$ fod vand, hvor den før har været 9 fod. Løwenørn er også overbevist om nytten af broens forlængelse, som dog ikke kan forhindre „Hagen“s tilgrunding, der skyldes, at de to skærme ikke holdes ordentlig i stand.

Nu træder generalvejkommissionen ind i billedet. Den udtaler i en skrivelse, at Korsør gade, som udgør et stykke af landevejen, er meget forfalden. Istandsættelsen vil koste ca. 5227 rdl., af hvilket beløb byen skal udrede 3792 rdl; den

skylder endnu for chaussévejen ca. 8156 rdl. Amtmand Ste-mann foreslår, at Korsør ligesom Nyborg får tilladelse til at forhøje bro- og kanalpengene, hvad der vel kan give 500 rdl. Når så byen årlig bidrager med 200 rdl., kan der årlig afbe-tales til vej-kassen 700 rdl., hvorved det bliver muligt, at gæl-den kan blive betalt og gaden kan blive istandsat. Cancelliet tillader senere denne forhøjelse.

Havnefogeden får samme år tillagt opsyn med litsen-brødrene og skal påse, at børsmakken afgår i rette tid under mulktansvar for skipperen. Dog skal dette kun være tilfældet indtil videre, da postamtet, når transportvæsenet bliver un-derlagt det, muligvis vil overdrage postmesteren i Korsør at deltage i opsynet.

Langballe indsender en skrivelse, hvori han udtaler, at det skrå bolværk ikke er så godt at ligge ved og sejle imod som et perpendikulært, efter hvilken bygningsmåde færgebroen er bygget, men Løwenørn erklærer, at denne påstand efter hans og flere kyndiges mening ikke er rigtig. Der foreligger et over-slag på 208 rdl. 16 sk. for de 88 alen bolværk ved Anne Bæ-chens (Bachens) havegærde ved byens almindelige eller så-kaldte ny lade- og ladebro. Når broen forsynes med et for-svarligt bolværk i lighed med det øvrige i havnen, vil der vindes en god kølhalingsplads og med tiden en god vinter-havn for små fartøjer.

Fra 1802 meldes, at der er opmudret ved den ny skibsbro, hvor før kun både kunne ligge, så små skibe nu har vinter-havn dér, desuden på „Hagen“ ved postjagtens leje til 12 fod og senere på slotsgrunden fra 8—10 fod. Trods dette er denne grund dog stadig fyldt med tang og sand på grund af de

stærke indgående strømme og strandens udskylning af slam fra landet. For at forebygge dette er der i 1801 på „Hagen“ ved den gamle bro opsat en stendæmning på 32 alen med pæle omkring og brohoved for enden; desuden et bolværk med slæbelad og forlænget og forhøjet den lille arm, som står i stranden og nu forhindrer vandets indskylning på broen og gør, at tang ikke så tit som før indskyller i havnen.

Løvenørns udtalelse om det i 1802 foretagne arbejde viser, at man med held har forsøgt at afværge de kalamiteter, havnen til stadighed er ude for. Han skriver, at mudring med fordel er foretaget både ved byens bro og på slotsgrunden. Bolværket ved den gamle bro er hensigtsmæssig. De 32 alen stendæmning uden for den korte arm er betydelig forbedret og gør den tilsigtede nytte. Den opmudring, der er foretaget ved det forreste leje ved den gamle bro og på „Hagen“ ved Halskovsiden, hvor det ny bolværk med gamle bro nu er sat, har vist sig at være meget nyttig, ligesom de 32 alen bolværk, der er godt sat. Dette er også tilfældet med planeringen af den såkaldte færgebro, og fremgangen med forbedringen er i det hele taget så stor, som havnekassens „svage evne“ kan tillade.

Da der i kassen kun lige er balance, er der ikke megen ud-sigt til nye forbedringer i dette år, men hvis der bliver råd til at foretage noget, bør det være fjernelse af resten af grunden „Hagen“ lige ud for det ny slæbested og desuden mere opmudring i vinterhavnen, hvorefter der — „så snart kræfterne tillader“ — må opsættes det for længst foreslåede bolværk ved Anne Bachens havegærde for at forhindre grundens tilsætning i vinterhavnen.

General-postamtet foreslår dog, at man, så snart kassen tillader det, opsætter et „kaagehus“ (et hus med indretning til at koge i det store, muligvis udsigtshus). De 150—200 rdl., der skal bruges dertil, vil være godt anvendt og svare gode renter. Den tiltrængte reparation af den gamle færgebro (Langballe har oplyst, at den er bygget af vrug og har stået i 30 år — sat af palholter vil den kunne stå i 40 år) og at byens bro må vente, men derimod må fjællebroen mod nordvestsiden være noget af det første, der søges repareret, og den må forblive med åbent bolværk, som den er.

Det er af yderste vigtighed, at tangskinnerne forbedres og forlænges; dette blev allerede i et møde $\frac{3}{7}$ 1798 vedtaget af borgmester Rested, og borgmester Klagenberg lovede at lade arbejdet udføre. Løwenørn påtaler, at nogle af byens rendestene har udløb i vinterhavnen, hvad der er meget skadeligt, da gaderne er under brolægning. Det er højst nødvendigt, at rendestene gives fald på den anden side af broen, hvor det inderste af bolværket ikke skal repareres. Iøvrigt udtaler han, at havnen er blevet meget forbedret, men at arbejdet muligvis kunne have været sket med mere orden og sparsomhed, hvad dog „vanskelig kan påankes“. Om Langballe udtales, at hans virksomhed findes at have fremmet forbedringen, men der synes ikke at herske fuldkommen enighed i kommissionen.

I 1804 fastsættes, at fartøjer fra 2—5 læster bør betale 1 sk. for hver dag over liggedagene, dog ikke, hvis kogehuset ikke benyttes. Bolværket ved Anne Bachens havegårde optræder stadigt i forhandlingerne, og der udtales, at det „uomgængeligt“ må opsættes, da ellers mudringen i havnen eller

på den vestre side af koffardibroen ikke vil stå sig. Tangskærmene på ydersiden af vejen har gjort god nytte. Borgmester Klagenberg, grev Trampe og Langballe anfører, at opmudringen ville fremmes, hvis der blev brugt 4 slampramme i stedet for 2.

Kommissionen indstiller, at bolværket ved Snukkerupgade må opføres uden licitation. Amtmand Stemann indberetter, at der på grund af hovedgadens brolægning er åbent en anden vej til færgebroen omkring Snukkerupgade langs med stranden. Da vejgrunden her stadig vil udfalde og udskylle i søen, finder amtmanden, at bolværket har stor betydning ved at forebygge, at nogle af de tilstødende huse borttages af søen og ved at gøre vejen passabel til alle tider. Udskylningen går over vejen og ind i haverne, som tilstoppes.

I årets løb er sket det uheld, at postjagten er drevet ind på muddermaskinen, som lå usædvanligt langt inde uden folk om bord. Havnefogeden erklærer, at han gik kl. 12 sammen med mandskabet, og Langballe, som havde inspektion den uge, havde ikke givet ordre til at forhale maskinen. Hertil svarer Langballe, at klokken ikke var 12, og at det var havnefogedens pligt at være om bord. Amtmanden udtaler i anledning af det skete, at havnefogeden ikke kan efterkomme sine øvrige pligter, når han bestandig skal være på muddermaskinen. Det er forkert at have en formand for mudringen, som er stridende mod havnefogedens instruks, og dette burde kommissionen, hvorefter Langballe selv er medlem, have iagttaget. Generalpostamtet skriver derimod, at havnefogeden ikke synes at have udvist den behørig opmærksomhed og beder derfor, at det udtrykkeligt må bestemmes, at havne-

kommissionen skal beordre havnefogeden til at bære omsorg for, at hverken muddermaskinen med dens slampramme, færgejagten eller koffardifartøjer „ikke til nogen tid, ved dag eller nat“ ligger til hinder for postjagten ved dens afgang eller ankomst i Korsør havn eller ud igennem grundene. Med hensyn til muddermaskinen kan dette bedst opnås på den dag i ugen, da der går post både fra og til Korsør, navnlig om søndagen, når maskinen m. m. hver lørdag aften lægges over til Halskov. Dette bifaldes af Stemann og bliver således.

Det før omtalte „kaagehus“ er sammen med flåderne afleveret i forsvarlig stand af entreprenørerne. Endelig blev det så ofte debatterede bolværk ved „havegærdet“ også sat i 1804, men allerede i maj 1805 meddeler havnekommissionen, at det har lettet sig i vinterens løb, og mener derfor, at det bør forandres, så det bliver „sufficantere“ (tilfredsstillende); det løftede stykke må igen nedsættes og forsynes med brohammer.

Der er tilført en del fyld til bolværket ved fæstningen, som rentekammeret lader udbedre, og der er betalt 4 mark for hver pram sand og 8 mark for hver pram tang. Den jord eller ler, som Løwenørn mener at kunne få fra en ø lige over for havnen, må skaffes andetsteds fra, da øen er privat ejendom og utilgængelig med pram.

I december 1806 ødelægger storm og højvande aldeles bolværket ved Snukkerupgade, og Løwenørn, som nu betitles kommandør, erklærer, at dette bolværk kun vedkom byen og ikke havnekassen. Amtmanden udtaler i 1807, at bolværket må have været slet sat, da et privat bolværk, sat nær på begge sider, har stået sig. Han foreslår derfor et tæt bolværk

og indstiller desuden istandsættelse og forlængelse af samtlige arme og skærme mellem færgebroen og Lougsøen tilligemed den ny skærm fra hukken ved Snukkerupgaden til stendyssen uden for samme.

Endvidere har havnekommissionen fremsendt en skrivelse om vejen fra „Postgaarden“ til færgebroen. Vejen foreslås forhøjet 8 fod og forsynet med en stendæmning, støttet med pæle, samt rækværk.

Amtmandens erklæring går ud på, at opfyldningen er over byens evne og — ligesom bolværket — unødvendig, da der er en forhøjet gangsti at følge de enkelte gange, hvor vejen oversvømmes.

Iøvrigt indstilles det at følge Løwenørns forslag angående vejens istandsættelse fra Egholms hus og langs med ned til færgebroen forbi Korsør fæstning. Amtmanden mener, at havnekassen skal bære den dermed forbundne udgift, medens Løwenørn er af en anden mening.

Løwenørns påstand om, at bolværket med Snukkerupgade ikke vedkommer havnen, imødegås af amtmanden, som siger, at L. jo før har udtalt, at den nedskyllede jord kunne skade indløbsforholdene, hvis der ikke blev opsat tangskærme, og dette synes at stå i forbindelse med havnevæsenet, hvorfor amtmanden fastholder sin tidligere betænkning om, at ikke alene den egentlige indsejling og havn samt laste- og ladebro, men også offentlige bolværk mod havet og havnen hører under havnekassen. Arbejdet kan udføres af havnekommissionen end af byens autoriteter, og byen blev nødt til at optage lån til arbejdets udførelse.

Amtmandens anskuelse sejrer.

Fra havneregnskabet 1809 kan anføres, at bropengene af de fra Korsør i 1806 udskibede 7274 tdr. kgl. magasinhavre androg 37 rdl. 85 sk. Ekstrakterne går til 1808, regnskaberne til 1834.

Af det her meddelte vil det kunne ses, at postfører Langballes kritik af Korsør havns slette tilstand ikke var „helt ved siden af“, og det ses heller ikke, at magistraten har forsøgt anden retorsion over for ham end dens indignerede protest mod hans „utilbørlige forhold og udladelser mod den“. Hans udnævnelse til medlem af havnekommissionen betyder jo også en anerkendelse fra „højere vedkommende“.

Fra år 1796, hvor han fremsatte sin klage, og til 1809, med hvilket år disse meddelelser slutter, har Korsør havn været et spørgsmål, der har givet anledning til mange debatter og en mængde udgifter.

„Hvorledes kunne Aftenskolerne paa Landet anvendes mest hensigtsmæssigen”?

Af *Fritz Jacobsen*

Titlen til denne artikel står som overskrift på en rundskrivelse, som lensgreve F. A. Holstein-Holsteinborg d. 16/3 1832 udsendte til lærerne i de skoler, hvortil han havde kaldsret; han havde på grevskabet for egen regning ladet opbygge 10 grundmurede skoler og desuden 2 for assurance-summen.

I Skafterup skole fandtes et eksemplar af rundskrivelsen, og dets indhold gengives her i beskåret form.

Til indladning udtaler greven, at besvarelsen af hans spørgsmål forudsætter gode skoler og ordentlig skolegang med konfirmerede elever, som let kan læse en dansk bog og temmelig ortografisk skrive og udtrykke deres tanker nogenlunde vel ordnede. Svaret på dette spørgsmål kan gives således, at det skulle være en fast regel for alle lærere, men det er ønskeligt, om de her fremsatte tanker kunne foranledige hos flere lærere en gavnlig overvejelse af denne sag, om flere af dem ville oplæse deres skriftlige tanker ved et møde om, hvorledes de ønsker at indrette deres aftensskole.

Kun konfirmerede kan gå i skolen, der særlig er bestemt for de nykonfirmerede, men der er ingen aldersgrænse eller skoletvang. Alene kærlighed til undervisning skal drive til skolegangen, som skal være gratis; undervisning, varme, lys, blæk, papir, tavler og bøger til ungdommens brug gives vederlagsfrit. Hvis nogle elever får undervisningsmidler med hjem, skal læreren påse, at disse leveres tilbage; papir må kun anvendes til det opgivne brug.

Begge køn bør ikke søge skolen på samme tid. Det var bedst, om pigerne blot gik to, tre timer om lørdag eller søndag eftermiddag hele året igennem, så de kan komme hjem, inden det bliver mørkt. Karlene kan gå hveranden aften to timer fra den tid om efteråret, hvor bøndernes arbejde holder op kl. 6, midt i oktober, til den tid om foråret, hvor arbejdet varer længere end til kl. 6; vel sidst i april. Den øvrige tid af året kan de gå hver, hveranden, hver tredie eller hver fjerde søndag aften fra 6—8. Ungdommens iver, lærerens lyst og lejlighed og særlige omstændigheder kan bestemme indskrænkninger i tiden og fastsættes hvert sted. For ikke at spilde varmen i skolen og for at holde bedst mulig orden ved undervisningen samt for at fremme den gensidige åbenhjertighed og tillid, bør hver ved aftenens slutning spørges, om han agter at møde næste aften; senere forfald skal meldes, og der holdes ikke skole for mindre end 3 karle og piger.

Undervisningen begynder med at synge en salme på nogle glemte melodier; små fejl rettes, og der synges igen. Læreren skifter med melodierne for at vedligeholde øvelsen i de bekendte melodier og derved forbedre kirkesangen. Hovedhensigten ved al undervisning er at opvække evnen til kund-

skaberhvervelse og sætte ungdommens sjæleevner i selvvirk-somhed, og ud fra denne grundsætning bør al undervisning gives i samtaleform. Tilstræbes der også opbyggelse, kan den sidste halvtime eller det sidste kvarter anvendes hertil, men under anden form. Der kan oplæses et stykke fra bibelen eller en anden gudfrygtig bog, og læreren kan dertil føje gavnlige forklaringer og afslutte med en kort bøn. Hvis en elev ønsker at gøre nogle spørgsmål til læreren, bør det tillades, men først efter at den egentlige aftenskole er endt — opbyggelsen må ikke forstyrres ved spørgsmål.

Den egentlige undervisning bør helt overlades til lærerens valg, men dog således, at han ved dette har ungdommens tarv for øje. Han kan måske blive nødt til en deling af eleverne for ikke at opholde de ferme og forsømme de svage; alle må dog helst følges ad. Simple læse- og skriveøvelser skal egentlig slet ikke finde sted. Ungdommen skal vel læse og skrive, men et højere formål skal altid være forbundet hermed. Til regneøvelser kan hver uge eller måned lægges en særskilt halv time, og den elev, som ikke deltager heri, kan i den tid gøre en skriftlig udarbejdelse. Den egentlige undervisning bør være historie, geografi, naturvidenskab, agerdyrkning og havevæsen og kan formentlig bedst gives ved, at en bog vælges til ledetråd og læses højt af hver elev, et stykke eller afsnit. Læreren kan så indlede en kort samtale for at få eleverne til at tænke over det oplæste og har selvfølgelig rettet urigtig og utydelig læsning. Efter timens slutning skriver hver elev med egne ord det vigtigste af aftenens læsning i en skrivebog, der efterses af læreren, som til slut oplæser det bedst lykkede arbejde, og, hvis intet rigtig findes, viser hvorledes han selv ønsker det.

De karle og piger, som først bliver færdig, får en skriftlig opgave, der straks besvares i en særskilt skrivebog, der — om ønskes — kan tages med hjem og bruges til senere opgaver. Disse bøger leveres til læreren, som retter dem uden for skoletiden og i næste aftenskole giver dem tilbage med de fornødne mundtlige bemærkninger. Opgaverne bør stå så meget som muligt i forbindelse med aftenskolens fag, og læreren må opgive breve og opgaver, som ikke er øvet i skolen eller giver anledning til at gentage, hvad eleven står i fare for at glemme fra undervisningen i børneskolen.

Undervisningen i historie bør omfatte det jødiske folks, den kristelige kirkes og fædrelandets historie samt den almindelige verdenshistorie. Med dette kan geografien forbindes, og et geografisk kort og et over tidens strøm vil gøre undervisningen tydeligere; og læreren må være mere udførlig end i børneskolen — dog ikke vidtløftig — og kun søge at bibringe eleverne praktisk nyttige kundskaber, så at ungdommen overalt i historien lærer at se, at det er Gud, som leder begivenhedernes gang, og lærer at kende hans store opdragelsesplan med mennesket, så at tro, håb og kærlighed vokser gennem historien.

Et særskilt geografisk kursus behøves nok ikke, da de geografiske kundskaber om Palæstina og de omliggende lande, om fædrelandet og om hele jordkloden kan flettes ind i historien — den matematiske til verdens skabelseshistorie, hvorved lidt astronomi kan forbindes.

Naturvidenskaberne bør særlig tage sigte på agerdyrkning og havevæsen. Landmændene bør have viden om husdyrene

og om de planter, der dyrkes eller kan dyrkes. De bør kende træk af læren om jordbunden og dens behandling og ved kemien læren om gødning og jordblanding. Lærebogen, som skulle benyttes, må også indeholde så meget af matematik, at ungdommen kan lære at fatte de regler, der anvendes ved de almindelige mekaniske redskaber til brug ved agerdyrkning. De lærebøger, som kunne ønskes, kan jeg desværre ikke anvise, men kan alting ikke nås, må man nærme sig det fuldkomne, så godt man kan, og skønt mit forslag kan have sine ufuldkommenheder, håber jeg på, at grevskabets skolelærere vil modtage det med den sædvanlige kærlighed til deres fag og benytte noget deraf ved aftenskoleundervisningen.

I en efterskrift oplyser grev Holstein, at han foruden brændsel og lys vil betale de fornødne skrive-, læse- eller lærebøger, og hvis det kan være en opmuntring — vil han gerne en søndag eftermiddag komme til en eksamen og efterse skrivebøgerne. Præmier vil han ikke love, da bonden er så tilbøjelig til at mene, at de fordeles med partiskhed; men hvis han på nogen som helst måde kan vække almuens interesse og kærlighed for disse aftenskoler, vil det være ham kært at blive gjort opmærksom derpå. Det var vist ønskeligt, at selv gifte mænd og kvinder af lyst deltog deri, og særlig kært vil det være, om flere lærere vil opsætte deres tanker om aftenskolernes benyttelse og meddele dem videre.

Et minde fra krigen mod Sverige i 1658

Af *Alfred Madsen*, Lundforlund

Tre hundrede år er forløbet siden Danmark til stor lettelse kunne tage afsked med de svenske soldater, som ved deres fjendtlige og ofte grusomme adfærd havde været en så stor plage for beboerne på mange af landets egne, at der gik lang tid, før de bitre følger af deres besøg blev forvundet - mindet om det holdt sig meget længere. Et sådant minde skal genfortælles her efter beretninger af gamle folk, bl. a. min svigerfar:

„Da den svenske konge, Karl Gustav, i 1658 havde fået fast fod på Sjælland, sendte han en afdeling af sted for at trænge ind i den del af Sydvestsjælland, hvori Lundforlund danner nordgrænsen og da var omgivet af søer og moradser. Der var kun eet vadested over åen, lidt syd for Gerlev. Den svenske afdeling søgte at komme over her; den første dag forhindrede bønderne det, men dagen efter brød svenskerne igennem og slog bønderne; de faldne af dem blev gravet ned på „Præstebakken“ i Lundforlund, mens de dræbte svenske soldater blev begravet på Gerlev kirkegård.

Dagen efter drog svenskerne syd på og afbrændte landsbyen Lyngby, der bestod af 11 gårde og efter den tids forhold var meget velstående. På turen videre frem afbrændtes Højstrup, og egnen raseredes på det frygteligste. Fra Lyngby

røvedes en stor kiste af egetræ, fyldt med forskellige værdisager. Den førtes til Vemmelev, og her glemtes den i en gård, hvor den stod i mange år, men til sidst gik tabt ved en ildebrand.

Gravstedet på Gerlev kirkegård med de faldne svenskere fandtes mange år efter, da kirkegården blev reguleret, hvorved der fandtes mange forskellige metalgenstande, stammende fra militære personer. Fra sine drengeår erindrede min svigerfar denne begivenhed.

Lyngby lå i flere år herreløs hen; beboerne var flygtet efter branden, og senere blev alle landsbyens jorder samlet til herregården „Lyngbygaard“. Den afbrændte landsby Højstrup mellem Høve og Egeslevmagle blev senere en mindre bebyggelse.“ — — —

Til ovenstående beretning af Alfred Madsen kan supplerende tilføjes følgende: I Lundforlund sogn lå på matr. nr. 6 ved Vaarby å, nær Stude enghave en vandmølle, „Ravnsorte mølle“. Den nævnes i 1662 som „øde“, og da der efter sigende skal være fundet rester af forkullede bjælker på stedet, synes den at være ødelagt ved brand — måske kan den skrives på svenskernes skyldbræt.

I en artikel „Laalands Vilkaar“ i årbogen for Lolland-Falster 1960 oplyses, at kong Frederik III i august 1658, da Karl Gustav gjorde landgang i Korsør, til den sjællandske bondestand udsendte et brev, hvori han lovede de bondesønner, som ville forsvare landet mod fjenden, at de efter krigens ophør skulle blive fritaget for vornedskabet. Kongens nådige løfte omfattede således kun et begrænset antal bønder, og hvor mange, der nød godt af det — hvis der i det hele taget

blev nogen — kan ikke oplyses. Både Fr. III og Chr. IV prøvede at få vornedskabet afløst for alle, men deres prisværdige forsøg strandede på adelens modstand, og først i 1702 lykkedes det for Fr. IV — da havde vi også krig.

En Vinterdag i en sjællandsk Bondegaard for 80 Aar siden

Af *Niels Vange*, Bjerrede, 1960

Det er mørkt. — Dagingen er endnu ikke begyndt. Halvvaagen ligger Mor og lytter efter Bornholmer-Urets Tik-Tak. — Nu falder det i Slag. Hun vaagner helt. Saa slaar Uret sine fem Slag, — Signalet til Mor, at nu skal hun op. Det sker med det samme. Hun faar tændt sin lille, osende og rygende Petroleums-Haandlampe. Hendes Tøj var lagt til rette paa et bestemt Sted og paa en bestemt Maade Aftenen i Forvejen, saa hun selv ved den meget ringe Belysning hurtigt kunde faa fat i det og tage det paa. Det bestod af Underbukser med en stærk Linning omkring Livet, hvori var stærke Baand, som kunne krydses bag om Ryggen og bindes i en Sløjfeknude foran. Under Knæene var de bundne paa samme Maade med Linning og Baand uden paa de langskaftede, hjemmestrikkede Hoser. Disse var lavede af hjemmegroet Uld (paa Gaardens Faar altsaa), som var hjemmekartet, hjemmespundet og hjemmefarvet Uldgarn. Hosebaand behøvedes ikke, naar Buksebensbaandene var bundet uden om Hoserne. —

Mor var ung Bondekone, derfor brugte hun Bukser, hvilket hun var begyndt paa, da hun nogle enkelte Aar i For-

vejen var Elev paa en Højskole. Indtil da havde hun hverken som lille Pige, Skolepige eller ung voksen Pige haft Bukser paa. Deraf vil ses, at det var med Pigerne, som havde været paa Højskole, at Brugen af dette Klædningsstykke indførtes i Bondebefolkningens Paaklædning. Kvinder, som var af lidt ældre Aargange, end Mor var, fik aldrig lært at bruge Bukser. Strikket ulden Undertrøje inderst paa Kroppen brugtes heller ikke. Det kom først senere i Brug med ulden Undertrøje. Det inderste Klædningsstykke nærmest Kroppen var Særken. Denne bestod til dagligt Brug af almindeligt hjemmeforarbejdet Lærred, ofte Blaarlærred syet med halvlange Særkærmer. Det fine Hørlærred brugtes kun til Stads-Lejligheder, som f. Eks. Pigernes Brudesærke o. l.

Fra disse gamle Tider stammer ogsaa et Mundheld, som nu forlængst er gaaet i Glemme blandt den almindelige Befolkning, nemlig: „Det er de grove Særke, der gør Pigernes bløde Laar“. — — Mor brugte ogsaa Nattrøje og Nathue, begge Dele lavet af almindelig hvidt Lærred. Nathuen var formet som en Hætte strammet tæt til Hovedet og ned over Nakken og saa bundet under Hagen med stærke Baand. Huen havde Facon, som de af Drengene nutildags brugte Skindhuer, vistnok kaldet „Flyverhjelme“.

Næst efter Bukserne og uden paa disse brugtes en „Vadmelsklokke“ uden Ærmer og kun med en bred Rem af samme Tøj op over Akslerne. Tøjet var sædvanligvis hvidt, ufarvet Vadmæl. — Uden paa Klokken brugtes et Underskørt af Hvergarn, som gik fra Livet og ned efter. Det var syet med en Linning foroven, som fortsattes med et Par stærke Baand, der blev slaet omkring Ryggen og bundet foran. I den kolde

Aarstid hørte der til Underskørtet et Livstykke uden Ærmer, men af varmt og stærkt Stof og syet som en Mandfolkevest og lige som denne knappet ned foran, men sædvanligvis med Hægter og Maller i Stedet for Knapper. I den varme Sommertid gik man ikke med Livstykke. Yderkjolen var i Almindelighed af Hvergarn, syet i forskellige Mønstre og med lange Ærmer. Til Stadsbrug og Højtid var Kjolen af finere Stof. Uden paa Kjolen brugtes til daglig et Forklæde af hjemmevævet Bomuldsstof eller, naar Personen var i det grove Arbejde, hvortil hørte Malkning, Gødningsspredning og Storvask, da af det allersimpleste og groveste Stof, det kaldtes „Skættefaldslærred“.

I den pæne Hverdagskjole kunde der undertiden indsættes et firkantet Stykke Tøj af en ringere Slags foran under Forklædet, dog lidt mindre end dette, saaledes at det indsatte Stykke helt dækkedes af Forklædet. Et saadant indsat Stykke kaldtes: Opled eller Oplet.

Til udendørs Brug havde man et strikket, trekantet, uldent Sjal, som var afpasset i Størrelsen saaledes, at den ene, bredeste Hjørnesnip naaede ned over Midjen, naar det var lagt over Ryggen og Skuldrene med de to andre og længere Hjørnesnipper kastet een over hver Aksel og trukket ned over Brystet. Her blev de lagt i Kryds over hinanden og ind under Armen, hvorefter de igen krydsedes bag paa nede i Livet saaledes, at de lagdes uden paa den brede Bagsnip og holdt denne fast, hvorefter de igen førtes om foran og blev bundet der. De var til Slutning blevne til kun et Par stærke Baand.

Paa Hovedet havde Kvinderne ligeledes til udendørs Brug et firkantet Hovedtørklæde af blødt, uldent, vævet Tøj med

Frynser i alle Siderne, det lagdes dobbelt og i Trekant og toges paa Hovedet saaledes, at den ene Snip (Hjørne) gik ned over Nakken og Halsen bagpaa, hvor den hang frit ned. De to andre Snipper blev knyttede stramt under Hagen. Den lange Fold, dér hvor Hovedklædet var bøjet sammen, lagdes langs ad Haarets Kant ved Panden — undertiden halvvejs ned over denne —. Mor gik ikke med „Huetøj“ indendørs (hun var født 1847). Det gjorde derimod min Farmoder (født 1804), som var Aftægtskone i Gaarden (hun døde i 1897). Et Hovedtøj bestod af en Hue af lignende Facon som foran nævnt om Mors Nathue. Den var dog syet af almindelig Tøj og i et Forstykke og et Nakkestykke. Dette sidste kunde være overbroderet tæt med gyldne Perler og kaldtes da for en „Guldnakke“, men en saadan brugtes ikke her paa den forholdsvis fattige Skovboegn, hvorimod Hedeboegnens velstaaende Bønderkoner altid mødte op med „Guldnakke“ i Huerne, naar de kom til Købstaden (Køge), og det var da let at se, om det var en Hedeboekone eller en Skovboekone, man havde for sig. „Guldnakkerne“ brugtes kun, naar Korne var i Stadstøjet, og de gik altid i Arv fra Moder til Datter og var et meget værdifuldt Arvestykke.

Under Huerne brugtes et Hovedlin, som var af hvidt, meget stivet Hørlærred og blev sat ind under Huens forreste Kant saaledes, at det rakte noget frem foran Huekanten. Det var ikke særskilt bundet, men blev holdt fast af Huebaandene, som var knyttede under Hagen. Til Højtid og Fest brugtes et Korsklæde, som sattes fast paa Hovedlinet hele Vejen rundt og gik en lille Smule frem over Kanten af dette. — Korsklædet var af Blondestof, og naar det gik rigtig „rigt“ til, da af kniplinger.

Naar Kvinderne i den Tid, som her fortælles om, i den varme og solskinnende Sommertid arbejdede ude i Høslæt, Tørvemose eller Sædhøst, saa brugtes en Lærredshat, som var formet noget i Lighed med Huesættet. Den dækkede hele Hovedet og gik fremover til et Stykke foran Ansigtet. Bagtil var et „Skæg“, som noget løsthængende gik ned over Halsen og skyggede for Solens Brand paa denne. Hatten gik helt ned for Kinderne og skyggede for disse, og den var bundet med stive Baand under Hagen.

Hele Hatten var „stivet og strøget“, saa den struttede frem foran Ansigtet, saa dette sad helt inde i en stivet Skærm. Tit og ofte blev den ogsaa paa en munter Maade kaldt for en „Kys-mig-hvis-du-kan Hat“.

For Kvindernes Vedkommende var det daglige Fodtøj til udendørs Brug ogsaa Træsko, der lige som Mændenes var lavede udelukkende af Træ med en Blikramme ind over Overdelen ved Vristen. Men denne (Overdelen) var kortere i Kvindernes end i Mændenes, den naaede ikke op paa Fodens Vrist, saa det var Tærne og den forreste Mellemfod, som bar Træskoene under Gangen, — den blev derfor ogsaa saa underlig klapprende. Til indendørs Brug havde Kvinderne sædvanligvis lave, flade Lædersko.

Mændenes Paaklædning var for de yngres Vedkommende omtrent lige som den, der nutildags er de ældre Mænds. Far (født 1842) har f. Eks. aldrig gaaet med Vadmelsfrakke eller Skødefrakke. — Det gjorde derimod Farfar (f. 1810), som var Aftægtsmand i Gaarden (død 1887). Hans Paaklædning var til dagligt Brug saaledes: Inderst paa Kroppen en Blaarlærreds-Skjorte med lange Ærmer, — ingen ulden Undertrøje og ingen Underbukser —. Til Fest og Højtider

havde voksne Mænd i Farfars Alderstid en fin Hørlærreds-Skjorte med kunstfærdig Udsyning paa Forsiderne og Hals- og Haandlinningerne.

Uden paa Skjorten bæres først en Hals- eller Brystdug, som dækkede Mandens Forside helt ned til Bukselinningerne. Den var syet af flere Lag Tøj af forskellig Slags, undertiden ogsaa indlagt med et tyndt Lag Vat mellem Tøjlagene, — varmt skulde det være. — Den hang løst ned foran Brystet, men kunde dog ogsaa undertiden være lavet med et tyndt Bændel i hvert af de nederste Hjørner, som blev bundet sammen bag om paa Lænderne. Den gik med brede Flige over Akserne og samledes bag om Halsen og fastholdtes ved at Fligene blev knappede sammen dér. Dette Klædningsstykkets officielle Navn var: „Brystdug“, i daglig Tale: „Brystlap“ og i Dialekt: „Fysnas“.

Bukserne var om Vinteren sorte Vadmelbukser og om Sommeren blaafarvede Lærredsbukser, — Underbukser brugtes aldrig. Det var altid lange Bukser. Om Farfar har brugt Knæbukser i sine yngre Dage, det ved jeg intet om; jeg har aldrig set ham med saadanne, ligesom jeg heller aldrig har set ham eller andre bruge strikket (rød) Tophue. Foroven ind over Maven var Bukserne lavede paa en anderledes Maade, end den nu kendte og brugte. Fra begge Sider gik en stor Klap af Tøjet ind over Maven og samledes midt paa denne med to store Knapper. Klapperne var formede saadan, at Vandladningen kunde foregaa frit neden for dem. — I Sidesømmene var der en stor Bukselomme ved hver Side, og foroven var de sammen med Bagstykkerne fæstnede i en solid Linning, som gik bag om Ryggen, men var altsaa delt

foran. I denne Linning fandtes den øverste af de to store Knapper, som samlede Klapperne foran. Forbredderne i Buksebenene gik helt op over Sideklapperne og var tæt sammensyede foran. — Der var altsaa ingen Slidse med Knapper ned foran, som nu om Dage, og ved Vandladningen maatte hele denne store Klap slaas ned, dens Navn var: „Bukse-smække“, og den blev holdt oppe ved, at der i hver Hjørne var et Knaphul, som knappedes paa en stor Knap, der sad paa Linningen lige over Bukselommerne. — Denne Form for Forstykket paa Mændenes Bukser gik ud af Brug omkring ved Farfars Død (1887). Bukserne bares oppe af Seler, som gik fra Linningen omme paa Ryggen, op over Akslerne og ned over Brystet til Linningen. De var krydsede omme paa Ryggen. —

Hoserne var altid af hvidt Uldgarn og saa lange, at de gik op over Knæene. De blev holdt oppe af Hosebaand, som anbragtes neden for Knæet i Hosebaandsstedet. Disse Hosebaand var flettet af forskellig farvet Bomuldsgarn paa en kunstfærdig Maade, d.v.s. der var to forskellige Maader at fremstille Hosebaand paa. Paa den ene Maade blev de vævede, dertil brugtes et lille Apparat, som kaldtes et Spjæld. Paa den anden Maade blev de „virkede“, d.v.s. flettede. Garnet, som brugtes, var i to eller flere Farver, saa Hosebaandene fik et festligt Udseende. Disse Baand var egentlig smalle Strimler og havde en Længde, saa de kunne gaa flere Gange rundt om Benet og anbragtes i Hosebaandsstedet under Knæet. Naar Mændene brugte Knæbukser, som knappedes under Knæet, og Kvinderne kom til at bruge Underbukser, som havde Linning fornedet paa Benene, hvori

sad to stærke Bændler, der blev bundet stramt under Knæet, saa brugtes ingen Hosebaand. —

Foruden de langskaftede Hoser havde Mændene Halvhoser, d.v.s. med korte Skafter, som gik op midtvejs imellem Knæet og Knysterne, og brugtes i den varme Tid om Sommeren i Stedet for de langskaftede. Og ligeledes om Vinteren blev Halvhoserne brugt, men da var det Hosefødderne, som var en lille Smule større end dem, som ellers passede i Størrelse til dagligt Brug. I dem lagdes en Halmvisk af ren og tør Halm, lavet paa en bestemt Maade. Man trak saa et Par Halvhoser uden paa de almindelige langskaftede Hoser og ligeledes uden paa den nederste Ende af Buksebenene, saa der var fuldstændig lukket for Træk neden fra op i Bukserne. Saa kunde det ogsaa ske, at man, baade for at gøre Hoserne endnu varmere og for at gøre dem mere slidstærke i Bunden, syede en Saal enten inde i Hosefodens Bund eller udvendig under denne. En saadan Saal kunne være af noget slidt Vadmestøj, naar den skulle sættes indvendig, eller af groft Lærred, naar den blev sat paa udvendig. — Vilde man gøre endnu mere for at holde paa Varmen for neden paa Benene, saa lavede man en lang, fastsnoet og tyk Snor af stærkt Halmstraa, denne blev viklet fast omkring Benene helt nede fra Træskoene og op til Knæene. (Se: „Jens Vejmand“ af Aakjær, Vers 3). Saadan at halmbevikle Benene brugtes dog kun ved meget kolde Lejligheder, saasom kolde Køreture, Snekastning o. l. Halvhoser og Halmviske i Træskoene brugtes derimod meget i Aarets kolde Tid.

Fodbeklædningen var altid Træsko til daglig Brug. Mændenes Træsko var udelukkende af Træ og i et samlet Træ-

stykke, som var udboret og udformet indvendig, saa Udboringen passede til Fodens Facon, udvendig tildannet derefter og med en Overdel, som gik helt op over Vristen, ind over hvilken en „Blikramme var stramt spændt og fæstnet med et Par Smaasøm i hver Side helt nede ved Svangen. De nutildags brugte Basartræsko — ogsaa kaldet franske Træsko — med Læder ind over Vristen var endnu ikke kommet i Brug og Kaptræsko kendtes overhovedet ikke, ligesom de varme Træskostøvler var ukendte. Træskoene blev paa Fødderne, naar man gik ind i Stuen, hvor der var Lergulv eller Murstensgulv, og man blev siddende med dem paa Fødderne ved Bordet, mens man spiste. Kun hvor der var „Fjællegulv“, som man skulde ind paa, blev Træskoene sat til Side og man gik da paa Hosesokker. Ja, det kunde endog ske, at hvor der var Gulv af Ler eller Sten i Sovekammeret, der beholdt man Træskoene paa til man havde lagt Overkroppens Tøj fra sig, saa satte man sig paa Sengekanten og trak Bukser og Hoser af og stillede saa Træskoene ved Sengen saaledes, at de vendte Bagenden ind mod denne og Snuden udad. Træskoene var det sidste af Paaklædningen, man skilte sig ved, inden man lagde sig i Sengen, tog de nøgne Ben ud af dem og svingede disse op i Sengen. Og de var det første, man tog paa, naar man om Morgenen svingede de nøgne Ben ud af Sengen igen. —

Iøvrigt blev Klædningsstykkerne lagt paa en Stol, som havde sin Plads ved Siden af Sengen, og lagt paa en saadan bestemt Maade, at de kunne findes alene ved Hjælp af at føle sig frem til dem. For naar den lille primitive Petroleumslampe i Dagligstuen var blevet slukket om Aftenen af den sidste Person, som gik til Sengs, saa skete alting i Mørke ind-

til Dagens allerførste Lysning meldte sig. Vel gav Mors lille simple Petroleums-Haandlampe — eller en Stump Tællelys i en Lysestage — en kummerlig Smule Lysning i Sovekammeret, mens hun tog sit Tøj paa, men hun tog jo sin Lysning med sig, naar hun gik ud for at rage den fra om Aftenen forvarede Ild i Bilæggerovnen op og lægge Brændsel paa den. Far og vi Børn maatte finde vort Tøj i Mørke. Derfor var det en bydende Nødvendighed, at alt Tøjet var lagt paa en bestemt Maade ved Sengen, og Træskoene ogsaa stod paa en bestemt Maade, saa de nøgne Tæer lige kunne smutte ind i dem. — En god Ting for os Drengene, hvorved vi kunne lære at have Orden i vore Sager, saa vi altid vidste at kunne finde, hvad vi skulde bruge.

Sengene i Sovekammeret var alm. aabne Dobbeltsege. Kun Farfar sov i Himmelseng med blaaternede Omhængestykker trukket for.

Mændenes Fodtøj var foruden Træskoene et Par store, solide, transmurte, langskafte Læderstøvler, som for Husfaderens Vedkommende altid havde sin Plads i Dagligstuen, hvor de, i de i Skafternes Overkant anbragte Læderstroppe, var ophængt paa et Søm, som sad paa den indvendige Side af Rammen under det store firkantede Dagligstuespisebord med Egeplanke-Bordplade.

Trætøfler til udendørs Brug eller Lædertøfler til indendørs kendtes ikke og brugtes ikke, lige så lidt som de senere brugte Kludesko (eller „Futsko“, hvad man nu vil kalde dem). Hvor man ikke kunne gaa i Træsko, gik man paa Hosesokker.

Uden paa Skjorte og Brystdug havde Manden en Trøje, som blev kaldt en Nattrøje. Det var dog ikke altid, at den

benyttedes som saadan, den brugtes væsentlig kun om Vinteren. Den bestod af en „Bul“ og et Par strikkede uldne Ærmer. „Bullen“ kunde være af saavel den ene som den anden Slags Tøj — dog ikke Lærreds- eller Bomuldstøj. Om Sommeren lagdes denne Trøje væk og en alm. Vest brugtes i Stedet. Vesten var som oftest med to Rader blanke Knapper ned over Forstykkerne, og naar det var finest og mest velhavende, saa var det Sølvknapper.

Om Halsen brugte man et Halstørklæde. Det var som Regel af sort Linnedstof, og var til Stadsbrug et sort Silketørklæde, som gik to Gange omkring Halsen og knyttedes under Hagen, tiest i en lille Sløjfeknude. I Aarets varme Tid lagdes Halsklædet bort. Hovedbeklædningen var til Brug ved Byrejser og lignende — Kirkefærd f. Eks. — en højpuldet sort Hat, ved højtidelige Lejligheder — Bryllupper, Barnedaab, Begravelser o. l. en høj sort Silkehat. Til daglig brugtes en Hue, som i den varme Tid af Aaret kunne være af Linnedstof (Sejldug eller Drejl f. Eks.) og farvet, med en stiv Læderskygge, eller i den kolde Tid af varmt Klædestof og med Øreklapper, som i Regelen var slaaet op ved Siderne og bundet sammen oven paa Pulden med solide Baand. Naar det kneb med at holde Ørerne varme, da var de slaaet nedad, saa Klapperne dækkede Ørerne, og Baandene var bundet under Hagen.

Yderst paa Kroppen havde Mændene en sort Vadmelsfrakke med Skøder og Baglommer — akkurat som de menige Infanterister maatte bruge den omkring ved Aarhundredskiftet. — Desuden havde de fleste ogsaa en Stortrøje, som i Virkeligheden var en Pels. Udvendigt Stof var groft Vadmels el. lign. og helst af mørkegrøn Farve. Den var syet som

en almindelig stor Trøje, men var foret indvendig med Faareskind, hvorpaa Ulden efter sidste Klipping var groet lidt frem igen. Et saadant Faareskind kaldtes for et „Studsskind“ og var sat i Trøjen med Uldsiden indad mod Personen. Der var to Rader store Knapper paa den nedad Forsiden — det kunne være Hornknapper — og der var ogsaa Udfaldskrave ved Halsen, den kunde være af sort Plyds, eller endnu bedre af sort eller mørkebrunt Hundeskind, eller ogsaa Lammeskind som var farvet sort. — Denne Pels-Stortrøje var uden Revers foran, men var knappet helt tæt op omkring Halsen under Hagen. I begge Sider var der en stor udvendig Lomme, hvori Bælgvanterne havde deres Plads, naar de ikke var paa Hænderne.

Mændene brugte altid Bælgvanter, hvorimod Kvinderne kun brugte saadanne, naar de til daglig var ude i koldt Arbejde, — ellers brugte de altid Fingervanter. Naar Bælgvanterne blev tyndslidte indvendig i Haandfladen og i Fingrenes indvendige Side og i „Grebet“ mellem Tommelfingeren og Haandfladen, saa syede man en Slidbelægning af Bomuldstøj paa de tyndslidte Steder.

Som yderste Klædningsstykke brugte Mændene, naar de var ude at køre, en „Kavaj“. Det var en stor Trøje, Mellemting mellem den foran nævnte korte Pels uden Skøder og saa en lang Skødefrakke, men ogsaa uden Skøder. „Kavajen“ var dog længere end Skødefrakken, da den skulde naa helt ned for Knæene — godt og vel. Den var ikke lavet med Facon i og kunde i nogen Maade lignedes ved en tom Sæk, hvori der var lavet et Hul midt i Bunden til at stikke Hovedet igennem, samt et Hul i hvert Hjørne til Armene og til at sætte Ærmer i. — „Kavajen“ bestod af mørkeblaat Vadmel og

havde en bred Plydskrave om Halsen. Denne Krave kunde slaas op om Nakken og Hovedets Sider, men da den ikke var stiv, saa brugte man et uldent, strikket Halstørklæde — kaldet „Halsklæe“ — til at binde uden om Kraven og foran omkring Hagen. Det gik to Gange om Halsen og var sat saaledes, at det med den ene Omgang kunde breddes ud og trækkes op foran Munden helt op til Næsen. —

Som Overtøj havde Kvinderne en Kaabe syet af pænt Stof (Hvergarn el. Købeklæde). Den var syet paa ganske almindelig Maade som en stor Trøje. Til Brug, naar de skulde med ud paa Køretur, havde Konerne desuden en stor „Slagkaabe“ uden Ærmer og Ærmehuller. Den var bare slaact over Skuldrene og hægtet sammen foroven foran. Denne „Slagkaabe“ var altid meget rummelig — saa meget, at de unge Koner, som skulde have Smaabørn med ud at køre, kunde have dem paa Skødet inde under Kaaben, der saa blev trukket tæt sammen uden om Barnet, hvorved det lukkedes inde og skærmedes mod Kulde og Uvejr. — De unge Kvinder havde almindeligvis ikke en saadan stor „Slagkaabe“, men derimod et stort, tykt Rejsesjal. Et saadant kunde være købt, men kunde ogsaa være hjemmetilvirket, d.v.s. lavet af hjemmespundet Uldgarn i forskellige Farver og strikket i Mønster efter Behag. — Disse store Rejsesjaler var i Firkant og med Frynser uden om paa alle Sider. Naar de brugtes blev de lagt dobbelt, saaledes at de blev i Trekant. De lagdes saa over Ryg og Skuldre saaledes, at den ene — den største — Snip gik helt ned over Lænden. — Et saadant strikket, uldent Sjal er endnu i min Hustrus Varetægt (1960). Og det bruges hver eneste Nat som Tæppe i Stedet for Dyne i en af vore Senge. Det er strikket af en af min Moders Søstre i hendes Pige dage

i Fødehjemmet. (Hun var født 1842). Saa Sjalet er snart 100 Aar gl. og lige stærkt og solidt endnu. Der var tre Søstre i Hjemmet (Matr. nr. 2a i Ulstrup, Terslev Sogn), og de naaede alle tre at faa strikket sig hvert et saadant Sjal inden deres Giftermaal. — — — Efterhaanden som Konerne, efter at de var blevet gift, blev mere og mere velforsynede med Klæder, og ogsaa mere og mere velsituerede med Penge, saa skulde de have dem et „fransk Sjal“. Det var det fineste, som kunde faas paa det Omraade, men det var næsten ene til Stads- og Pyntebrug; til Nytte var det ikke meget bevendt.

Naar nu Mor i den tidlige Morgenstund ved Lyset fra sin lille Haandlampe var trukket i sit Tøj og havde faaet sit Trekantsjal lagt over Ryggen og bundet om Livet, saa listede hun ud i „Stiesed“ (d. e.. Stegerset = Køkkenet) og kaldte paa Pigerne, hvorefter hun ragede op i den fra om Aftenen forvarede Tørveild i Asken inde i Bilæggerovns Fyrrum, som havde Indfyriingsaabning med Jernpladedør foran ud gennem Arnens Bagvæg, — altsaa oven over selve Arnen, hvor der ogsaa gennem samme Væg var et Røg-Aftrækshul inde fra Bilæggerovnen i Stuen. Dette Røghul sad noget opad mod Loftshøjde, og det kunde undertiden bruges til ogsaa at tørre nogle Stykker Flækkebrænde i, før de lagdes ind paa selve Ilden i Ovnens Fyrrum. Saadanne Brændestykker kaldtes for „Hulbrænde“ og var særlig antændeligt ved Opfyringen om Morgenen, naar de havde siddet i Hullet Natten over. Det kunde lejlighedsvis ske, at Ilden i Ovnens var saa stærk, at den antændte Hulbrændet. Naar saa Ilden fra dette slikkede op ad Muren i den aabne Skorstens ind-

vendige Side, som var belagt med Sod, saa gik der let Ild i denne ogsaa, og saa fik Kvinderne vel nok travlt med at faa raget den brændende Sod ned paa Arnen og faa den slukket. Det var een af Husmoderens betydningsfuldeste Opgaver at passe paa, at der ikke gik Ild i Hulbrændet.

Naar Mor havde „lagt paa Ilden“ i Ovnen, havde stillet Trefoden, som stod paa Arnen, tilrette, lagt Smaabrænde under den og tændt dette, samt hængt en Gryde i Grydekrogen over en anden Ild, saa slukkede hun sin Haandlampe, som under hendes Optændingsarbejde havde hængt paa et Søm i Skorstensvæggen. Saa tændte hun en Staldlygte, som, naar den ikke benyttedes, havde sin Plads paa et Søm i en Bjælke i Bryggerstet. Det var en uhyre simpel Lygte med en meget primitiv Olielampe inden i og grøntanløbne Glasruder i alle fire Sider. Mor fulgte saa med Pigen ud i Kostalden til Malkningen. Her blev Lygten hængt op i den åbne Dør mellem Kostalden og Hestestalden, saa dens ringe Lysevne kunde udnyttes i begge Staldene. Lyset fra Lygten var saa ringe, at Menneskene kun lige netop kunne se at „retirere sig“ ved Dyrene. Langt den overvejende Del af Arbejdet, som skulde gøres, maatte man føle sig frem til, og det varede heller ikke længe, før det let lod sig gøre. Far brugte f. Eks. aldrig Lys for at fodre Hestene (der var 6—7 Stk.). Ved blot at lade Haanden løbe let nede i Krybben, saa vidste han bestemt, hvor megen Hakkelse han skulde have i Foderkurven til hver enkelt Hest. Denne Fremgangsmaade maatte vi andre ogsaa lære. — Og saa var det selvsagt af meget stor Betydning, at hver enkelt Brugsgenstand blev sat, saa den stod nøjagtig paa sin bestemte Plads, saa den i

Mørket kunne tages med det samme, man rakte Haanden ud efter den.

Mens Mor rumsterede i Skorstenen med at faa Ild paa Arnen, trak Far i Tøjet i Sovekammeret og kom ud og fik kaldt paa Karlen og Drengen ude i Karlekammeret. Saa fodrede han Hestene og striglede og børstede dem. — Dette sidste Arbejde blev maadelig gjort, dels fordi Fars Interesse derfor var for ringe, han skulde have dem alle under Behandling — dels fordi den overmaade ringe Belysning — ja, næsten Mørke — umuliggjorde, at han kunne se, hvordan han fik Arbejdet lavet. —

Mens Mor malkede, og Far ordnede Hestene, var det Drengens Arbejde at muge i Hestestalden og Karlens at muge i Kostalden. Det foregik med meget primitive Redskaber, nemlig med en Skovl, fejet blev der aldrig. Skovlens Blad var en bred Træplade af Bøgetræ, som „Tømrer-Lavs“ lavede. Skaftet af Asketræ var saaledes formet, at et nye Blad let kunne sættes paa. Et saadan Træblad blev jo hurtig slidt, især da Gulvet i Staldene overalt var brolagt med smaa Kampestens-Brosten (Stenpikning). Cement fandtes overhovedet ikke anvendt nogen Steder. —

Naar Malkningen var forbi, og Far var færdig med at „overage“ Hestene med Strigle og Børste, saa skulde Kvæget have det første Foder, hvilket var et „Givt Hø“, som Far gav dem, mens Karlen og Drengen trak alle Hestene ud i Gaarden, een eller to ad Gangen, og gav dem Vand af Vandtruget ved Gaardpumpen, hvorefter de fik et Foder Hakkelse til.

Naar man var færdig med disse Gøremaal, fulgtes alle Mandfolkene ad ind i Dagligstuen for at spise Davre. Imid-

lertid var Tærskemanden (Plejltærskeren, Pundtærskeren) mødt paa Arbejde, saa han kunde følges med de andre ind til Davren. Denne bestod af Spegesild og Rugbrød uden Fedt eller Smør, dertil fik de voksne Mandfolk een Snaps Brændevin, eller højst halvanden Snaps. De mandlige, som endnu ikke var voksne, og Kvinderne fik ingen Brændevin. Spegesilden kom paa Bordet liggende paa en „Sildeskagle“, d.v.s. et Brædt af Bøgetræ, en lille Smule tyndere og en lille Smule smallere end et alm. Brædt er og af $1\frac{1}{4}$ Alens Længde. Nær den ene Ende var der boret et Hul gennem Brædtet, saa det kunne hænges op paa et Søm i Væggen ved Skorstenen. — Det skulle nemlig altid hænges op, naar det ikke var i Brug, og „Sildeskaglen“ brugtes ikke til noget som helst andet, end til at lægge Silden paa inde i Stuen paa Bordet.

Ved Opvasken var det ogsaa det sidste Stykke, som blev vasket af, inden Vandet blev kastet ud. — Der blev passet meget nøje paa, at ikke Sildesmagen ved Redskabernes Berøring med andre Ting kunde mærkes andre Steder, end der, hvor den skulde være. Derfor blev der heller aldrig brugt en Bord- eller Køkkenkniv til Silden, men der var altid en særskilt Sildekniv, hvilket var en defekt Bordkniv, der havde sin særskilte Plads og ikke blev blandet med andre Spiseredskaber. — — —

Å propos Silden og Brændevinen! — Der blev hvert Aar, naar den første nysaltede Spegesild kom i Handelen, købt en halv Tønde Sild til Gaardens Vinterforbrug. — Undertiden naaede man ikke at faa Portionen opbrugt, før den tabte sig i Udseende, Konsistens og Smag. Det var da nogle værre røde Hunde at trækkes med! — Saa maatte Mor i Gang med at koge dem; kogt, varm Spegesild var ikke saa ringe en

Spise, men den var udrøj i Brug. Før Kogningen udvandedes Silden en Del. — Desuden blev der altid købt et Anker Brændevin ad Gangen, saa der altid var Forsyning til Stede, man tappede bare af Ankeret, naar Klukflasken var tømt. —

Efter Sild- og Brødet blev der givet varm Mælk- og Grød, d.v.s. nykogt haandskummet Mælk, hvori der var kommet Resten af Bygmelsgrøden fra om Aftenen, skaaret ud, mens den var kold, i store firkantede „Klodser“ og varmet i Mælken. (Om denne Grød se mere senere). Mælk- og Grøden blev sat paa Bordet i to store Lurfade, saa kunde de spisende lange til Grødfadet med hver sin Ske saa godt, som de nu kunde. Der blev altid spist fra Fadene til alle Maaltider, Tallerkener, Knive og Gafler brugtes aldrig. Der kom ingen andre Knive paa Bordet, end den foran nævnte „Sildekniv“, som blev lagt paa Sildeskaglen til fælles Benyttelse. Skulde der nødvendigvis bruges Kniv ved Bordet — til at skære en Flæskesvær over med f. Eks. — saa maatte enhver klare sig med sin egen Foldekniv, som iøvrigt altid havde sin Plads i den højre Vestelomme (i den venstre var Lommeurets Plads). Man brugte bare sine Fingre til at tage Maden med. Skeer var det eneste Redskab ved Bordet, hvor enhver havde sin egen. Hver Gang, naar Skeen var afbrugt (det var altid en Træske, meget undtagelsesvis en Hornske), blev den rensed — aldrig vasket — paa den Maade, at Brugeren først slikkede den af med Munden, derefter fik den et Par Strøg med Tømmelfingeren ned i Skebladets Hulning, og saa et Par andre Strøg under den venstre Arm oppe i Armhulen, — den skulde da være rensed nok til at sætte hen til næste Gang, hvor den skulde bruges. Mandfolkenes Skeer havde sin Plads i Vinduet bag Langbænken, hvor Mændene sad, der blev de

med Skaftet stukket ned bag Hasperne. Kvindfolkenes Skeer blev tagne med ud i Køkkenet og stukket ned bag Hasperne der. Far og Farfar havde deres Plads paa Bordendebænken, og der under Bordets Ende var en lille Skuffe, hvori deres Skeer blev lagt. —

Naar Sildebrødet, Snapsen og Mælkegrøden var fortæret, saa kunne man drikke en Gang af Ølkanden — og saa var Davremaaltidet forbi, og man gik ud til Dagsarbejdet. Ølkanden stod altid paa Dagligstuebordet med Øl i, og enhver af Husets Beboere kunde gaa hen naar som helst og drikke af den, som han eller hun vilde. Den var af Træ, lavet af Egetræsstav med Træbaand af Vidjetræ om, ligesom en Tønde. I en af Stavene var en lang Tud skaaret ud og paa den yderste Ende var paasmeltet en Kappe af Bly, for at Tuden bedre kunne holde, naar den, som skulde drikke af Kanden, gabede over Tuden og suttede Øllet der. I Staven lige modstaaende Tuden var en Stav, hvoraf var udskaaet en Hank med Haandtag, hvori der var Plads til, at man kunne fatte i den med en hel Haand. I samme Stav, hvor Haandtaget var, var øverst oppe fæstnet et Laag, som var til at klappe ned over Kanden. Disse to Dele: Laaget og Staven, var fæstnet til hinanden med et Hængsel — ogsaa af Træ —, saa Laaget kunde slaas op, men ikke fjernes fra Kanden.

Ved Bordet var de spisende altid placeret paa en bestemt Maade i en vis Rangordning. For Bordenden sad Farfar yderst mod Stuens Midte og Far inde i Bænkekrogen. Paa Langbænken ved Ydervæggen sad Storkarlen nærmest Far. Derefter Andenkarlen eller Stordrengen, hvilken det nu kunde være, næst derefter sad Lilledrengen — Sommerdrengen, Vogterdrengen — hvilket Navn han nu kaldtes ved.

(En saadan var kun om Sommeren i Tjeneste paa Gaarden). Nederst i Rækken sad saa Husmanden (Plejl-tærskeren, Pundtærskeren, Daglejeren). Ved Bordets udvendige Side (ind mod Stuens Midte) havde Kvindfolkene deres Pladser, men de maatte altid staa op ved Bordet og spise deres Mad. Første Plads nærmest ved Farfar var Mors Plads, derefter Pigen — eller Storpigen, hvis der var to Piger. Næstefter stod Lillepigen og nederst i Rækken: Farmor. —

Belysningen ved Davrebordet var et almindeligt Tællelys i en Stage staaende paa Bordet. Det var dog ikke hjemme-støbte Lys, men Lys lavede hos en professionel Lysstøber, til hvem den ved Gaardens Slagtninger indvundne Talg blev indleveret, og man fik færdige Lys i Stedet.

Fra det Tidspunkt, da Mor gik fra Malkningen i Stalden, og til Davremaaltidet var slut, havde hun faaet „rigget til“ ude i Bryggerset, saa Smørkærningen kunde begynde med det samme, som Mandfolkene gik ud af Stuen. Der skulde nemlig to af dem ud for at trække Kærnen,— det skete ved Haandkraft — fordi den var for stor og tung at trække for Mor med sin Pigehjælp. I den mælkerige Tid af Aaret blev der kærnet Smør hver Dag, ellers kun hveranden Dag. — Kvæget fik ogsaa straks efter Davren sit næste Foder, som først var Kraftfoder, derefter Vand og saa Halm. Dermed var Formiddagsfodringen forbi.

Mens Far udførte Kvægets Fodring, gik de andre „Mæn-ner“ til Tærskearbejdet paa Loerne. Husmanden (Plejl-tærskeren) havde sin egen Lo at arbejde i, og der var han hver eneste Dag fra Høstens Slutning til Saatiden i Foraaret. Først havde han al Gaardens Vintersæd, som altid var Rug, at tærske. Naar han var færdig med Rugen, plejltærskede han

noget Havre, væsentlig til Saasæd. Og tilsidst lavede han Langhalm (Tag-Tækkehalm) af den Rughalm („Rugbraadder“), som var fremstillet ved hans Rugtærskning. — Naar han tærskede Rug, saa „task han te Punds“, d.v.s. som Betaling for sit Tærskearbejde fik han *hver 21. Skæppe* af den rene Rug gratis. Ved det andet Arbejde fik han Betalingen i Dagløn.

Naar Karlen gik fra Smørkærningen og ud til Tærskearbejdet, var det til den store Lo — ogsaa kaldet Maskinloen, han gik. Mens Far fordrede Kvæget, ordnede Karlen til Tærskning dér. Enten „gjorde han op“ fra den eller de foregaaende Dages Tærskearbejde, eller ogsaa „rettede han til“, saa Tærskemaskinen kunne komme i Gang, naar Far var færdig i Stalden.

Forinden Hestene spændtes for Tærskemaskinen, skulde der spises „Halgmeddar“ (d. er „Halvgaaende Middag“), det var som Regel Kl. 9½. Man samlede igen i Stuen omkring Bordet, hvor der ud for hver Persons Plads var sat den smurte Mad, som enhver skulde have. For de voksne Mandspersoner var det to Rundtenommer Rugbrød af et tolvpunds Brød. Deraf var det ene med Paalæg af Kødvarer, det andet med Ost. Som oftest begge smurt med Fedt, undtagelsesvis det ene med Smør. Til denne „Formad“ blev der givet „Snaps“ som ved Davren, og bag efter en Kop Kaffe med en „Knald“ af brunt Kandissukker til. — —

Naar alle Forberedelser til Tærskningen var sket, blev Hestene hentede ind i Hestemgangen og spændt for dér. Denne var nemlig indendørs og var bygget som en Overtræksomgang, d.v.s. den var bygget saaledes, at den af Hestene præsterede Kraft gik over det store Omgangshjul og overførtes

fra dette ad en stor Træaksel oven over Hovedet paa Hestene og ind til Tærskemaskinen. Far var altid selv „Ilægger“, og en af os Smaadrenge eller Lillepigen blev sat paa Plads inde ved Hestene for at skulle genne paa dem og afpasse Farten. Den Plads kunne ingen af os lide at have, for det første fordi det var saa dræbende kedsommeligt at gaa der rundt og rundt i Timevis indelukket i det halvmørke Rum og have Hovedet fyldt med Omgangens og Maskinens evindelige Raslen og Skramlen. For det andet fordi det var irriterende ubehageligt, naar Far syntes, at Farten sløjede for meget af, og baade Heste og Kudsk var ved at døse lidt i det, og han saa ind gennem et Hul i Skillerumsvæggen gav et Vræl, lige idet den store brune Hest var ud for Stedet, netop da det var mest virkningsfuldt (Vrælet altsaa), fordi den Hest i særlig Grad reagerede og lagde sig i Selen og trak til, saa det store Hjul, Akselen, Maskinen og hele „Spilleværket“ knagede og bragede, og det kunde befrygtes, at hele „Skidteriet“ skulde ramle ned over Heste og Kusk.

En Episode, som under Maskintærksningens Trivialitet gav lidt ekstra Opmuntring var følgende: Hen paa Vinteren var der altid samlet mange Mus i de Kornneg, som sad oppe paa Stænget ved Maskinen, og havde siddet der urørt fra Indkørselen i Høsten. Før Maskinen sattes i Gang havde Far altid bundet et Baand stramt om hvert Bukseben fornedet, saa Musene ikke kunne komme op under Tøjet ad den Vej. Saa kunde det ske, at der var een, som slap op uden paa hans Tøj og løb i Vildfarelse frem og tilbage oppe paa hans Ryg og Skuldre. Det morede den af os Drenge, som var oppe paa Stænget for at kaste Neg ned til Maskinen, at se paa at Mussen løb dér. Naar saa det skete, at den forsøgte at komme

op paa hans Hue, saa mærkede han jo, at den kradsede i Haaret. Hvis han saa med et rask Tag med Haanden fik Musen inde i den hule Haand, saa kastede han den hurtig ned i „Sluget“ paa Maskinen, — og saa var den Mus kaput. —

Lidt før Kl. 1 (13) blev Maskinen standset og Hestene sat paa Stald og fodret, saa alle Gaardens Beboere kunne samles ved Middagsbordet Kl. 1. — Middagsmaden bestod af to Retter. Formaden var altid Søbemad — Grød, Vælling, Bollemælk — eller Kødmad, altid sat paa Bordet i to store Lurfade, hvortil enhver saa maatte række. Tallerkener til hver enkelt brugtes aldrig. Naar der var Grød i Middagsfadene (tiest Byggrynsgør), saa var der ogsaa et Smørhul oven i, hvor enhver kunne dyppe sin Grødmundfuld paa Skeen. Og der blev nøje givet Agt paa, at ingen dypede dybere i Smørhullet, end han var berettiget til. Der var ogsaa drysset lidt Kanel paa Grøden, men sparsomt. Saa gjaldt det om, at enhver kun tog Grød med Kanel ud for sin egen Plads. Det kunde ske, at hvis f. Eks. Lillepigen, som jo havde sin Plads nærmest ved Farmor, ragede en lille Smule ind over og tog Grød der, hvor Farmor mente, at det var hendes Ret at tage sin Part af Grøden, at Pigen da fik et Smæk over Fingrene af Farmors Ske og med Beskeden: „Bliv ved din egen Side“. (Farmor var nu „den strengeste“ i Selskabet). Ved hvert Grødfad blev sat en Kovs med haandskummet, kold Mælk, som enhver kunne søbe af til Grøden eller dyppe sin Grød i, som han nu selv syntes. — — Men hvad er en Kovs? Det er et Haaende (hvad er saa et Haaende?). Det er en Brugsgenstand — eller kan være det — af mange Slags, hvori der kan være et eller andet, som man skal tage

med sig eller tage op. Det kan f. Eks. være en Skovl, en Øsetou eller lignende. Men hvad er saa da en „Øsetou“? Det er en Svineøse, som er formet saaledes, at der i den kan være saavel fast som flydende Svineæde, og som har et Haandtag i den ene Side, den kan være saavel af Træ som af Metal. Altsaa: en Kous er et Haaende og en Øsetou er et Haaende o.s.v. — Kousen var af Størrelse som midt imellem en Lertallerken og et Lerfad, og den havde kun eet Øre (el. Hank el. Haandtag). — Eftermaden ved Middagsmaaltidet var altid Sulemad, kun enkelte Gange Æggekage eller Pandekager. Til den varme Æggekage spistes bart Rugbrød, og Pandekagerne blev smurt med Sirup. (Dette sidste var en Herreret). Til Sulemaden brugte man ogsaa at tage baade Brødet og „Tilmaden“ med Fingrene og Foldekniven, hvis man skulde skære noget ud. Sulet kunde være enten Stegesul, altsaa saltet og røget Flæsk, stegt paa en almindelig flad Pande og givet lige fra denne, eller Kogesul, ogsaa saltet og røget Flæsk, men kogt sammen med Søbemaden (altsaa Suppe, Grønkaal el. Sulevælling) og givet sammen med Søbemaden, den første Dag varmt, den anden Dag koldt, begge Dage med Rugbrød til.

Saa er der Spørgsmaalet om Kartofflerne. Det var en meget vigtig Faktor i Middagsspisningen. De blev given hver eneste Dag til Middagssulet. — Saa hurtig Formaden var spist og Fadene taget ud, blev de dampende, varme, nykogte Kartoffler sat ind midt paa Bordet i et stort Lerfad eller en Bøtte, og saa maatte enhver selv med sin Foldekniv skrælle saa mange, som han mente, at han selv kunne spise. De skrællede Kartoffler blev lagt i en lille Stak paa Bordet ud for hver enkelt Plads, og ingen skulde vove at lange Fingre til Sideman-

dens Kartoffelbunke og tage nogen dér. Skrællerne blev raget i Bøtten igen og taget med ud, — og saa kom Sulet og Dyp-pelsen ind, denne bestod af almindelig hvid Meldyppele. Enhver kunne saa selv med Fingrene tage sig et Stykke Sul i den venstre Haand, og med Foldekniven i højre Haand spidde Kartoffelstykkerne paa Spidsen af denne og række over i Kousen og dyppe dem i „Meldyppen“ dér., Der var ingen Tallerkener, Knive eller Gafler til hver enkelt ved denne Sul-, Kartoffel- og Meldyppespisning. Enhver maatte klare sig med sin Foldekniv, sine Fingre og ellers det bare, nøgne Bord og Rugbrødsrundtenommerne.

Naar Middagsmaden var spist fik hver en lille Kop Kaffe med en Knalling brunt Kandissukker til, inden Mandfolkene igen gik ud til hver sit Arbejde, og Kvindfolkene tog fat paa at vaske op. Middags-Hviletid ud over den Tid, som det varede at spise Maden, blev der ikke holdt om Vinteren. Om Sommeren derimod spistes Middagsmaden Kl. 12½, og saa var der Middagsstund til Kl. 2 (14). Man fik da ikke Kaf-fen og Kandisknalden før Middagsøvnens slut, og man gik i Arbejde igen.

Det kunde ogsaa hænde, at der var andet Arbejde end Tærskningen, som skulde gøres, f. Eks. skulde der hver 5te eller 6te Dag skæres Hakkelse til Hestene. Det var dog reelt Arbejde, da Hakkelsen blev skaaret af Havreneg alene. Det vil altsaa sige, at Hestene fik Havren „i Kærven“. — Det kunde ogsaa ske, at der kom Tilsigelse om at give Møde paa Byens Sognevej til Snekastning. Der skulle altid fra Gaarden stilles med to Mand til det Arbejde.

Hen mod Foraaret, naar Brændeauktionerne var blevet holdt i de forskellige Skove, stod Arbejdet ogsaa paa at faa

det indkøbte Brændsel hjemkørt. — Naar Kornet var ud-tærsket, og det blev lidt mildere i Vejret — altsaa naar „Marts med sit Skæg“ var naaet, saa skulde der ogsaa hugges Risbrændsel paa de levende Hegn omkring Marken; man stævnedede — d. v. s. stynede — Bevoksningen paa Hegn-voldene. — —

Naar Middagsmaden var spist og Kaffen drukket, saa gik Arbejdet sin Gang igen uforandret og uafbrudt hele Eftermiddagen til Mørket faldt paa, og man ikke mere kunde se at „retirere sig“ paa Loen, eller hvor man nu var. Saa skulde Kvæget igen have et Foder, Hø eller Emter eller Avner fra Tærskeloen, hvis man havde saadanne, og saa Halm tilsidst. Der blev ikke muget i Kostalden om Aftenen. Dyrkning af og Fodring med Rodfrugter var endnu ikke kommet i Brug, saa Kogødningen var haard, tør og knoldet. — Saa vaskede man sig, før man gik ind til Aftensmaden, — vaskede „Lomøget“ af saa godt, det lod sig gøre. For „Vaskeriet“ var for Karlfolkene en meget primitiv Affære. Naar man kom fra Lo eller Stald og forbi det store Vandtrug i Gaarden blev Vasken klarer der. Man lagde Huen, Trøjen og den sorte Halskrave fra sig paa Brønddækket ved Siden af Vandtruget. Og saa vaskede man Hoved og Hænder i Vandtruget saa godt, det lod sig gøre. Sæbe brugtes ikke, men var Hænderne noget snavsede eller Skidtet sad fast paa dem, saa ragede man noget fugtigt Sand op fra Jorden et eller andet Sted, hvor man kunde finde saadan noget, og i det sammen med Vandet skurede man saa Hænderne, eventuelt mod Kanten af Vandtruget. Saa gik man med Huen i Haanden og Trøjen over Armen hen over Gaardspladsen til Karlekammeret, og først der fik man fat i Haandklædet og fik Resten af Vaskevandet

sammen med noget af Snavset gnedet af sig og nettet sig lidt paa Haaret. — For Kvindernes og Fars Vedkommende foregik den daglige Vask dog paa en lidt mere effektiv Maade, den skete ved Vasken i Bryggerset, og dér brugte man Sæbe!

Naar Mørkningsstunden var saa vidt fremskreden og Dagslyset svundet saa meget, at Mor ikke mere kunde se at „mage Traaden“ ved Rokken, saa blev hendes lille, osende Haandlampe tændt, og hun gik med den og den store Brødkniv ud i Spisekammeret for at „skære Mad“, mens altsaa Mandfolkene syslede ved Kreaturerne og Pigerne malkede. Det resulterede i, at der paa Bordet i Dagligstuen blev sat to Rundtenommer af samme Art, som dem der blev fortæret til „Halgemedtsmeden“ om Formiddagen, ud for hver Mands Plads. Saa kunde man, nar den foran nævnte Dagsvask var besørget, sætte sig ind til Bordet og spise sin „Midaftensmad“ i Mørke. — Det var dog egentlig kun om Sommeren, at der spistes Midaftensmad, og det skete da altid Kl. 4 om Eftermiddagen, til hvilket Klokkeslet Maden blev bragt ud til hver især, hvor der blev arbejdet i Marken. Blev der arbejdet ved Hjemmet, spistes baade „Halgemedtsmeden“ og „Midaftensmeden“ inde i Stuen. — —

Naar Mor havde smurt Maden, skulde Melgrøden koges, — og *det var et meget vigtigt Arbejde*, hvis Grøden skulde blive saa god og velmagende, som det forlangtes, at den skulde være! En uerfaren Kogerske kunde ikke koge god Melgrød; der skulde Øvelse og Omtanke til. Grøden skulde koges af Bygmel, og det skulde nødvendigvis være hjemmelavet Mel af hjemmeavlet Byg. D.v.s. der blev udsøgt af den bedste Byg, som var avlet paa egen Mark, den Portion, som man

ønskede at faa lavet Mel af. Denne Portion blev ekstra godt kørnet og rensed, og derpaa kørt til den Mølle, hvor Melet skulde laves. Det skete ved, at det blev malet to Gange igennem Kværnen, for at faa det malet finest muligt ud. Det skulde være, naar Kværnen var sløv, altsaa lige før Kværnstenene skulde tages op til Bildning; det gav det fineste Mel. En nybildet Kværn — altsaa nybildede Kværnsten — kunde ikke bruges, dels fordi de skarpe kanter i de nyophuggede Flader skar Kornet ud i en for meget grynet Tilstand, dels fordi det ved Bildningen fremkomne Affald efterlod fint Sand i Melet, som saa kunne knase i Tænderne, naar Grøden spistes. Dette sandede Affald skulde arbejdes ud af Kværnen lidt efter lidt, som der blev malet paa den.

— — Saa blev Melsækken sat paa et tørt Sted paa Loftet, saa der hele Vinteren over kunde tages af den til det daglige Behov.

Men først skulde Bygmelet selvfølgelig sigtes. Det kunde blive gjort paa Møllen, hvis man havde Sigteanlæg dér. Ellers sigtede Mor selv Melet, naar det kom hjem fra Møllen. Det skete paa den Maade, at der paa Stuehusloftet stilledes et stort Sigteløb, som vel var sine $2\frac{1}{2}$ à 3 Alen bredt, med flad Bund og lave Sidekanter og vundet af Halmsimer og Baandpilssnore, akkurat som de gammeldags toppede Biskuber eller Sædeløb, hvor saadanne endnu brugtes. Ud over Sigteløbet blev bredt et rent, hvidt Lagen, hvor udover Melet blev drysset af Sigtesoldet. Dette var et almindeligt rundt Haandsold, men med meget finmasket Sigtebund, og saa var denne lavet af Hestehaar. Dette Sold var et fint Stykke Redskab, som der blev hæget meget om, ogsaa fordi det ikke maatte tilsnaves, — det var jo Mad, som det skulde bruges

til. — Før Mor begyndte Sigtningen, havde hun klædt sig hensigtsmæssigt paa til Arbejdet. — Næmlig paa den Maade, at hun havde taget et stort Smækforklæde paa, hvor Forsmækken bredte sig over hele Brystet op til Hagen og hvor den nederste Del fra Linningen af gik langt om til Siderne og var bundet bag om med et Par stærke Baand, lige som det gik langt ned mod Skoene. Et saadant Forklæde var lavet af Sækkelærred, og var altsaa groft og skrubbet, — men hvidt og rent skulde det ligefuldt være. Armene var bare helt op til Særkeærmerne paa Midten af Overarmen. Hovedet var ombundet med et stort Linnedklæde, som helt dækkede Hovedet for Melstøv. — I det Antræk og ved det Arbejde var Mor ikke god at komme nær. Hun skulde jo værne Melet mod Snavs og andre Fortrædeligheder.

Naar Melgrøden skulde koges, blev det passende Maal af Mælk først hældt i Gryden, og naar Mælken kom i Kog, skulde Melet drysses i. Til det Brug skulde man have en „Grødstøder“, d. v. s. en Støder af Træ — og det skulle endda være Elletræ — som havde en Form og var tildannet omtrent som en Knippel, ca. $\frac{3}{4}$ Alen lang, rund og med den øverste Tredjedel noget tyndere end den nederste Del, saaledes at Tykkelsen paa den øverste Del passede til at fatte om med Haanden. Den nederste Del, som var lidt tykkere, var flad paa den ene Side. Højre Haand fattede om Støderens øverste Ende, og med den nederste Del stødtes, stampedes og rørtes i Mælken, mens Melet dryssedes i Mælken med venstre Haand. Det skulde drysses ud paa en bestemt Maade af den med tørt Mel fyldte Haand, saaledes at det langsomt løb ud mellem Fingrene, naar disse spredtes lidt og bevægedes en lille Smule. Der skulde passes nøje paa, at Melet ikke løb

hurtigere ned i Mælken, end denne var i Stand til at kunne tage imod. Især paa dette Punkt og ellers i det hele taget fra først til sidst under Kogningen skulde der passes nøje paa, at der ikke blev Klumper i Grøden, men at Melet blev fordelt rigtigt, som det skulde. Saadanne Klumper, hvis de fandtes, blev kaldt for „Kyllingehoveder“. Naar der var drysset saa meget Mel i Gryden, som var nødvendig til, at Grøden kunne faa den rette Konsistens, saa skulde den „slaaes“, d. v. s. gennearbejdes med Støderen. Det skete paa den Maade, at Kogersken fattede med begge Hænder om Støderens øverste Ende og lagde Kræfterne ordentlig i, mens hun klaskede Grøden op mod Grydens Sider samtidig med, at hun med Støderens flade Side lavede Gnidning med Grøden op mod den Side af Gryden, som vendte indad mod hende. Paa det Tidspunkt var det absolut afgørende, om Grøden var blevet rigtigt, som den skulde være, for var den ikke det, kunde intet laves om ved den; der var i den Retning absolut intet at gøre. — Hele denne Grødkogningsproces var et Arbejde, som der skulde en vis Intelligens til at udføre rigtigt. Der skulde baade Øvelse, Dygtighed og Følelse til. Ja, de fleste — maaske alle, som læser dette, vil sagtens smile ad en saadan Paastand, men ikke desmindre er den rigtigt. Den „Fornemmelse“, som skulde til, for at kunne koge en god Melgrød, var ikke nær alle i Besiddelse af, og de kunde som saadan heller aldrig faa lært at koge en god Grydefuld Melgrød paa denne Maade. Det var ogsaa en Begivenhed af Rang for Storpigen i en Bondegaard, naar hun blev betroet at skulle lære at koge Melgrød, især naar hun i Begyndelsen havde sin Madmoder og Læremester staaende ved sin Side, mens det foregik. Hvis hun saa skulde

være saa uheldig enten at faa svedet Grøden, eller faa anbragt for mange „Kyllingehoveder“ i den, saa maatte hun staa for skud ved Madbordet fra dem, som skulle spise Grøden.

Naar Rundtenommerne var spist, som nævnt i Mørke, og den varme Grød skulle sættes ind paa Bordet, saa blev Hængelampen tændt. — Det var en yderst primitiv Indretning, bestaaende af en Glasbeholder til Petroleum, oven i hvilken der var en Metalbrænder, d. v. s. Indfatning til en smal, flad Væge og til at sætte Lampeglasset over Vægen fast i. Denne beholder med Tilbehør var anbragt i en Metaltraadsbøjle, paa hvis øverste Del der sad en hvid, rund Skærm af emaljeret Metal. Lampen anbragtes saa midt over Bordet i en Metalkrog, som gik ned fra et Søm i Bjælken. — Det var jo en simpel Indretning med en saadan Lampe, men den blev alligevel af den Tids Bønderfolk regnet for en „Storhed“ i Forhold til Tællelysene, og tillige for en Ting, som skulde omgaaes med den yderste Forsigtighed, for „Skidtet“ kunde jo ellers gaa hen og „eksploedere“. Og hvis det skulde ske, saa var vel ellers nok den store Ulykke ude med Ildebrand og Ødelæggelse. Derfor: „Hold Fingrene fra Lampen, Dreng!“

Grødfadene og Mælkekovens blev anbragt paa Bordet paa samme Maade, som Fadene ved Middagsbordet, og samtlige Husets Folk langede til dem, ogsaa paa samme Maade. Den eneste Forskel var, at der til Melgrøden var Sirup i Smørhullet i Stedet for Smør, — og se, det var det herlige ved Melgrøden foruden dens store Velsmag, naar den ellers var kogt rigtigt.

Naar Rundtenommerne og Melgrøden var spist, saa drak man igen en Gang af Ølkanden, og Tærskemanden gik hjem til „Kvinden“ og Rollingerne — hvis der var saadanne. Karlene gik som regel ogsaa deres egen Vej, — det kunde lade sig gøre, da de gerne var fra Husmands- eller Arbejderhjem i Gaardens Nærhed. Der tilbragte de saa deres Aftensæde. Der blev ikke udført Husflidsarbejde i Gaardmandshjemmet af Mandfolkene i Vinteraftenerne, og ikke spillet Kort, hverken i Stuen eller Karlekammeret, og den Smule Læsning, man beskæftigede sig med, var Ugeblade, der for en Del var af samme Beskaffenhed som det, man nutildags kalder „kulørte Hefter“.

Noget senere frem i Aarene vandt Gymnastikken i Forsamlingshuset Indpas, og saa gik der et Par Aftener om Ugen med det for Karlene. — Skoledistriktets Lærer forsøgte sig gentagne Gange i de Aaringer med Aftenskole i selve Skolen, men det lykkedes kun daarligt for ham, og han opgav inden længe Foretagendet. Jordbunden og Mentaliteten var ikke egnet til at modtage hans uselviske Indsats paa det Felt. — Karlene skulde dog, hvor de end ellers gik hen om Aftenen, sørge for at passe Hestene, hvis Far ikke var hjemme. Hvis han var hjemme, saa passede han Hestene selv — og det skete, som foran nævnt, altid i Mørke.

For Kvindfolkenes Vedkommende var Dagsarbejdet fordelt saaledes, at naar den daglige Kærning var besørget, saa arbejdede Mor videre med Smør, Fløde og Mælk, mens Pigerne tog fat paa Opvasken, dels af Mælkeri-Brugsgenstandene, dels af hvad der hørte Madvæsenet til. Gulvvask i Stuer og Køkken, hvor der var Stengulv af Mursten, fandt kun Sted een Gang om Aaret, nemlig Juleaftensdag. Ellers

blev Gulvene kun fejede hver Dag og strøet med Strandsand. Dette kunne ogsaa nok holde dem rene efter Datidens Krav. Man maa huske paa, at baade Mænd og Kvinder altid gik ind paa Murstengulvet med Træsko paa Benene. Kun omme mellem Langbænken og Bordet, hvor Mandfolkene sad med deres Træsko paa, mens de spiste, kunde det ikke forslaa med Kosten og Strandsandet; dér maatte en Gang imellem en Afskrabning af Skidtet finde Sted.

Naar denne Morgen- og Førsteformiddagsgerning var besørget, og baade Mor og Pigerne havde „hæget sig“, saa tog Mor Plads ved Spinderokken, og hun forlod kun denne for Resten af Dagen helt til sen Sengetid, mens hun sørgede for Maden. Og ligeledes tog Pigerne fat paa Karterne og holdt ved med disse, til Mor lige før Sengetid sagde til dem, at nu maatte de holde op. Kartearbejdet blev kun afbrudt ved Spisningen og Malkningen. Mor udførte altid Spindearbejdet selv, først Ulden („Toet“ kaldet), saa Hørren, derefter Blaarret og til sidst Skættefaldet. Dette sidste var det første, som Storpigen fik at øve sig paa, naar hun fik Lov at begynde og lære at spinde. Ja, saa fik hun ogsaa „Bøvtoet“ og „Tisulden“, for saa vidt ikke denne Uld var givet bort allerede til Tiggerkoner, som stadig efter hver Faareklipping kom for at „Be“ om lidt Uld i Guds Navn“, saaledes som Bønnen altid lød.

Naar saa efter Aftensmaaltidet Karlfolkene var gaaet hver sin Vej, og Hjemmets øvrige Beboere samledes til Aftensæde i Stuen, — ja, ikke Farfar og Farmor, de boede i deres Lejlighed i en af Gaardens andre Længer og kom kun over i Gaardens Dagligstue for at spise med ved Middagsmaden, — saa blev Lampen tændt og flyttet hen i

Kakkelovnskrogen, hvor Far, Mor, Pigerne og Smaadrene samledes om den. Far fik den bedste Plads ved Lyset, for han skulde læse Dagsavisen, som Landposten kom med i Mørkningen. Mor fik den næstbedste Plads med sin Spinderok, saaledes at hun alligevel kunne se at „mage Traaden“ i sit Spind. Pigerne sad længere ude i Lyskredsen, og Smaadrene havde saa Stuens mere eller mindre Halvmørke at liste omkring i med deres Legtøj. — Da Skoletiden naedes, blev der jo ogsaa Lektierne at gennemgaa, inden de blev beordret i Seng. — Mor kom tit listende en Gang i Løbet af Aftenen med et Æble eller to til hver, — det var velkomment. Men mest „Storhed“ var der dog, naar Far fik snakket Mor til at lave Hyldete, som han holdt saa særdeles meget af. Saa fik hver en stor Kopfuld Hyldete og en Knald Kandissukker til, det kvikkede svært op. — Mor havde ellers ikke siddet ved sin Rok ret længe, inden Hovedet begyndte at nikke. Saa surrede hun Traaden om ved Tenen og listede ind i Sovekammerets Mørke, hvor hun satte sig paa en Stol og fik et stille Aftenblund paa en lille halv Times Tid. — Naar hun saa kom igen og satte sig ved Rokken, saa kunde hun fortsætte uafbrudt dér til en god Stund efter, at alle Husets andre Beboere var gaet til Ro. — Saa slukkede hun Lampen og listede i sin Seng, hvor hun foldede sine Hænder og bad sin Aftenbøn i sikker Forvisning om at have gjort sin Skyldighed i en lang Dags Krav til hende med Ansvar som Husmor og — Moder.

— Og saa sov alt levende — Gaardens Folk og Fæ — i Vinternattens Mørke.

Beretning om de to store Brandulykker, der hjemsøgte Ringsted 1747 og 1806

Af *Lauritz Hansen*

Ved et af mine Besøg i Landsarkivet i København for nogle Aar siden, hvor jeg bl. a. studerede de gamle Kirkebøger for Ringsted Menighed, var der særlig en Trolovelse- og Vielses-Protokol fra 1747, som fangede min Interesse, idet jeg i denne fandt en Beskrivelse af den store Brand i Ringsted i 1747, vel den største Brand, der nogensinde har ramt Ringsted. Beskrivelsen er nedskrevet af den daværende Sognepræst, *H. O. Guldberg*, der ligeledes har skrevet Indledningen til Protokollen.

Jeg foreviste denne Beskrivelse til et Par af Landsarkivets Medarbejdere, der fandt, at den var af stor historisk Interesse, og at ingen dem bekendt tidligere havde givet sig af med at afskrive den, hvorfor jeg gav mig til at studere Protokollens gulnede Blade, hvis Skrift paa sine Steder var meget utydelig.

Blandt de mange Ildebrande, som gennem Tiderne har ramt Ringsted, er det særlig de to store Brande 1747 og 1806, der har sat Spor i Byens Historie. Minderne om disse grufulde Begivenheder har fra Slægt til Slægt fæstnet sig i Bevidstheden hos mange gamle Ringstedere.

Om Branden i 1806 har man ogsaa bevaret en udførlig Beretning. Den findes i Det kgl. Bibliotek, og er nedskrevet af residerende Kapellan ved Sct. Bendts Kirke *Adolph Petersen*. — En mere sanddru Beretning om de to uhyggelige Begivenheder, som de to Ringsted-Præster har nedskrevet, kan vel næppe tænkes.

Jeg lader nu hidsætte Pastor Guldbergs Forord til den gamle Kirke-Protokol, og hans Beretning i denne, om den grufulde Brandkatastrofe, hvor fire Femtedele af Byen brændte, og hvor 74 Ejendomme gik op i Luer.

EN TROLOVELSES PROTOCOLL, bestaaende af 184 — Pag: eller Sider, hvori Sogne-Præsten for Ringsted-Menighed haver ved Aar og Dag at indføre alle de Personers Navne, som i Ringsted-By og Sogn troloves eller efter Kongelig allernaadigste Bevilling sammenvies hjemme i Huset tilige med deres Trolovers Navne, der caverer for, at der intet i Guds eller Kongens Lov som forbyder de tvende der forlanger af Præsten at troloves eller copuleres, at komme tilsammen i Ægteskab.

Trolovelse var oprindelig i Norden den ægteskabsstiftende Handling, hvortil Kirken i Middelalderen føjede den paafølgende kirkelige Vielse. Trolovelse foregik i Hjemmet som en verdslig, men retsgyldig Ceremoni, hvorved Parrets Hænder lagdes i hinanden, og der veksledes Trolovelsesgaver i Vidners Paasyn. Efter Reformationen betragtedes Trolovelse endnu længe som det egentlige Bryllup, hvorved Samlivet indlededes, og var saaledes endnu almindelig hos Almuen i det 18. Aarhundrede, indtil en Forordning af 1799 afskaffede Trolovelse som retstiftende Led i Brylluppet.

Pastor Guldberg skriver om Branden:

— Denne Trolovelses-Bog er indrettet paa ny, efter at den forrige, der begyndte med det 18. Seculo fra Aar 1701, var forkommen for mig undertegnede, i den jammerfulde Ildebrand, der Aar 1747 den 16. August en Time over Middag overgik Ringsted By, hvori ikke alene alle Huse og Vaaninger tillige med alt Gods og Bohave blev lagt i Aske hos de fleste, men og tre friske Mennesker og tvende senge-liggende Mennesker blev levende brændte, kvalte og stegte, formedelst at det blæste en Himmelstorm.

Sammeledes og dertil lang Tid tilforn havde der været en stor Tørke, og der var lidet Vand udi Brøndene. Ja, de fleste af Byens Folk var og i Marken ved Kornhøsten. Ved en Drengs Uforsigtighed, der løb udi Haven med en antændt Lunte for at brænde en Bøsse af som var ladt, der og gav et Knald, kom der først Ildløs over Middag i Snedker J o h a n K a l o w s Hus, liggende næsten midt i Nørregade paa den vestre Side, og hørende den skydende Drengs Fader til, hvorfra Ilden ved Vinden fløj tværs over Gaden, og i en Hast stak derpaa paa østre Side nogle Huse i Brand, hvorpaa var lagt Straatag, hvilket foraarsagede at begge Sider af Nørregaden saa godt som paa én og den samme Tid blev anstukne og brændte rundtenu om op ad og ned ad, saa at paa mindre end en halv Time stod alle Ting der kunde brænde i lysende Lue, paa begge Sider fra Nørre-Bom af til Vester-Bom, og paa den anden og østre Side til det saakaldte Pileborg, og alle Huse og Gaarde bleve i denne Circumferentz lagte i Aske, men Klostret og Kirken og alle Huse fra Kirken af paa den søndre Side af Byen ned i Sct.

Hans Sogn (hvori ogsaa de Huse paa den østre Side bleve staaende) bleve dog sparede for Ilden og frelste, hvori de afbrændte, Gud være Ære; fandt imod den paafølgende Vinters Tid nogen Ly og Læ, skønt mange maatte søge Hus uden Bys, endog i fremmed eller andre Sogne, saasom det var de ringeste og daarligste af Byens Vaaninger, der imod alt Forhaabning, alene ved Guds Forsyn og Naade, gik fri og uskadt igennem Ilden og tillige med ikke var den tredie Part engang deraf. Ved den naadige Guds Hjælp og Kong Friederich den femtes Gavnildhed blev dog alle disse afbrændte Pladser inden fem Aars Tid opbygte igen, undtagen det store Værtshusets-Plads, der end paa denne Dag da dette skrives ligger øde tillige med den næste Plads derhos, der og hørte før Branden, Jørgen Jørgensen Rothenbourg til.
Ringsted, den 29. Juni Aar 1753.

H. GULDBERG

Af Ringsteds Kirkebog for 1747

Løverdagen den 19. August begravedes tvende Lig, nemlig NIELS ALLERUP og DORTHE JORDEMODER, hvilke begge omkom i den store ulykkelige Ildebrand, som skete om Fredagen den 16. hujus (kom begge i samme Grav uden Kiste).

Løverdagen den 26. August begravedes CHRISTIAN HØYERS ENKE og hendes Søster, som begge omkom paa samme Tid og Maade i Ildebranden, nedsat i Sct. Bendts Kirke.

Samme Dag begravet ANDREAS WILDMANS Hustrus Moder paa Sct. Bendts Kirkegaard.

H. GULDBERG

den 13. Mai Klakken 10. Formiddag
 Passerede Kongen her igjennem

Ringsted

2 Kirken, 5. og Hvijsse som enone staaer
 i Bygning, efter Branden som var 1747

Indkørsel til Byen fra Nord, „Nørre Port“. Nørregade under Genopbygningen efter den store Brand 1747. Kong Frederik den 5. gæster Byen den 13. Maj 1749.

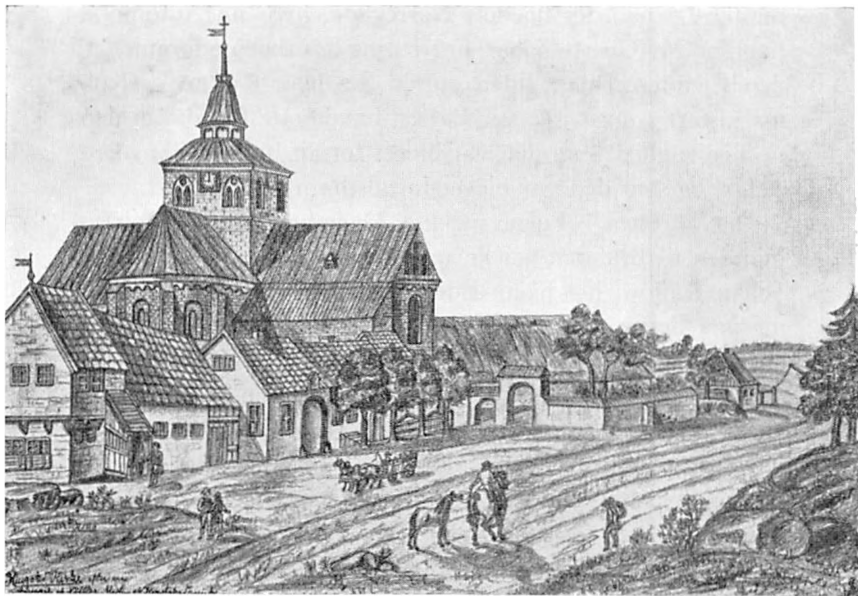
(Det kgl. Bibliotek - efter Tegning af P. J. Grønvold)

Til denne ulykkelige Brand knytter der sig en mundtlig Overlevering, som maaske vil være at betragte som et Sagn, men som dog fortjener at nævnes. En af mine allerældste Meddelere om det gamle Ringsted har fortalt mig om dette, og at han havde sin Viden fra forlængst afdøde Garvermester *Larsen*, der boede i Nørregade, hvor nu Automobilhandler M. Geertsen har Forretning (Naboejendommen til den Ejendom, hvor Ilden opstod, og hvor der nu er Købmandsforretning). Garver *Larsen* havde ofte fortalt om denne Begivenhed, som den var blevet fortalt ham af hans Bedstefar, og som den var blevet fortalt ham af hans Far.

Det berettes i Følge nævnte Overlevering, at Ophavsmanden til Branden var en ung Student, en Søn af Snedker Johan Kallow, hos hvem Ilden opstod. Studenten var hjemme paa Besøg og var ikke med paa Høstarbejde og var den eneste, der var hjemme paa dette Tidspunkt af Dagen, idet alle, der overhovedet var i Stand til at kunne bestille noget, var i Marken. Dette lyder iøvrigt meget troværdigt og stemmer ogsaa med Pastor *Guldbergs* Beretning. Dernæst berettes det, at Studenten, efter denne frygtelige Ulykke, han havde forvoldt, blev stemplet som en Forbryder og burde have Lovens allerstrengeste Straf. Ingen Straf kunde være for haard til saa stor en Misdæder. Den arme Student blev lagt i Lænker og paa en af Datidens stive Fragtvogne befordret til København for dèr at blive dømt. Man naaede dog ikke saa langt, idet han var død af Pinsler og Skræk, inden man naaede Hovedstaden.

Denne mundtlige Overlevering, hvor troværdig den end kan lyde, bør man dog tage med et vist Forbehold, ogsaa af den Grund, at Pastor *Guldberg* ikke har nævnt noget om

Studenten i sin Beretning, men omtaler, at det var en Dreng, der ved sin Uforsigtighed var Skyld i den frygtelige Brand. Men trods dette hviler der en vis Mystik over denne Begivenhed, idet saadanne mundtlige Overleveringer ofte bæ-

Indkørsel til Ringsted fra Vest. „Vestre Port“, med Sct. Bendts-gade og Kirken i 1700-Aarene. Bag Træerne ses den gamle Post- og Gæstgivergaard. I Baggrunden ses Bommen og det lille Bombus.

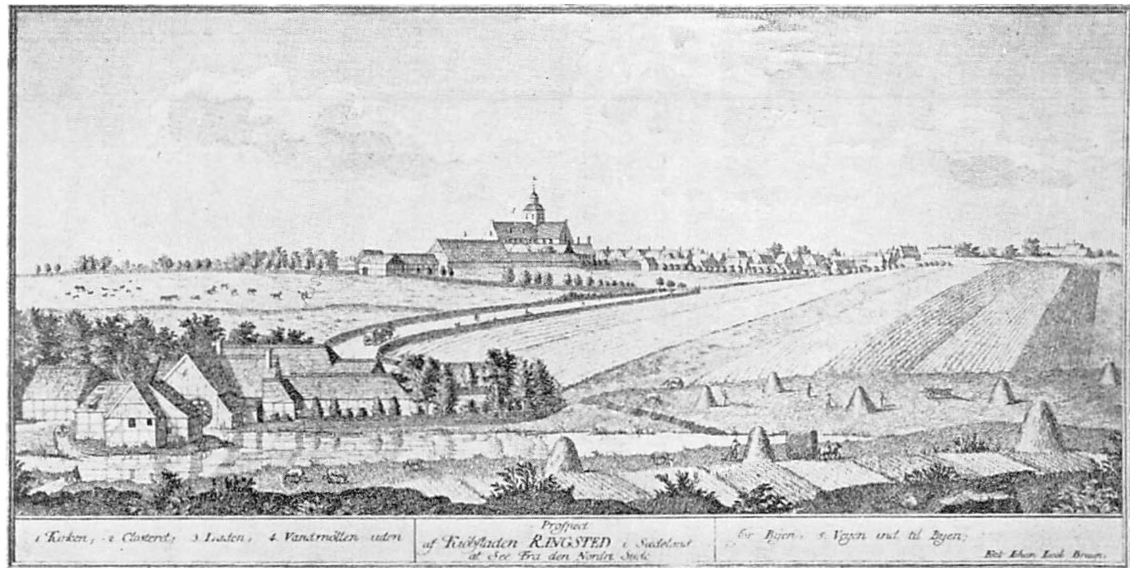
(Nationalmuseet - efter Tegning af Löffler)

rer noget rigtigt med sig. Dertil kommer, at Pastor Guldbergs Beretning først er nedskrevet ca. 6 Aar efter Branden, og at man i Benævnelsen Dreng eller Student med Hensyn til Alder efter den Tids Opfattelse ikke saa nogen væsentlig

Forskel, idet man brugte Benævnelsen Dreng, indtil en ung Mand var fuldvoksen.

— — — — —

Hvordan har Ringsted set ud før den omtalte Brand med Hensyn til Bebyggelsen? Herfor har man ingen som helst sikker Viden. Dog, helt paa bar Bund er man ikke, idet der ogsaa her foreligger mundtlige Overleveringer, som man har god Grund til at tro paa. Saa godt som alle de ved Branden 1747 nedbrændte Bygninger var af tarvelig Oprindelse og daarligt byggede. Vel var Husene teglhængte mod Gaden, men mod Gaarden var de fleste tækket med Straa og var som saadan et let Bytte for Ilden. I mange af Husene var der end ikke Gavlmur i Loftetagen mellem disse (det havde der ikke været Raad til), og der var som saadan en aaben Loftforbindelse, saaledes at man i en hel Husrække igennem kunde se gennem Husenes Tagetager. Ja, saaledes lyder de mundtlige Overleveringer, der er bevaret fra Slægt til Slægt, helt op til vore Dage. Der fandtes ingen Brandforsikringer paa den Tid (Købstædernes almindelige Brandforsikring blev først oprettet 1761), saaledes at man, som man senere blev i Stand til, af Taksationsprotokollerne kunde danne sig et Billede af, hvorledes de forskellige Bygninger var byggede, og hvorledes disse var indrettede. Armod og Fattigdom prægede den største Del af Byen, og underligt er det ikke, naar man véd, at Ringsted gennem flere Hundrede Aar var en liden By, som kun i meget ringe Grad bar Spor af fordums Storhed, fra en Tid, da den var den aneligste By paa Sjælland. Vor Historie kan berette om dette. Dertil kommer, at Ringsted i en særlig Grad har været hærget af mange Ildebrande, hvoraf flere har været af voldsom Art. I Middel-

Ringsted 1755, set fra Sydvest. Prospekt af J. J. Bruun. Øverst ses Sct. Bendts Kirke og Ringsted Kloster med byen i Baggrunden. I Forgrunden ses den gamle Vandmølle „Havemølle“.

(Det kgl. Bibliotek)

alderen omtales Brande (Trap nævner 1241 eller 1242). I Aaret 1534 berettes om en stor Brand og atter Aar 1550, hvor Byen for en stor Del nedbrændte. Borgerne klagede over ikke at kunne faa Bygningstømmer til Opbygning af deres Huse, og i den Anledning udgik der Kongebrev til Abbederne i Sorø og Ringsted Klostre, at Borgerne skulde have Hjælp fra Klostrenes Skove. Aar 1590 var der igen en stor Brand, hvor den bedste Del af Byen gik op i Luer. Atter 1693 nedbrændte Størstedelen af den fattige By. Og i 1717 var der igen en stor Brand. Dernæst kommer saa den omtalte store Brand i 1747, hvor tilmed fem gamle Mennesker ynkeligt omkom i Luerne. Dette blev dog ikke Afslutningen paa Brandene i Ringsted i 1700-Aarene, idet der 1793 igen udbrød en Brand, dog ikke af saa stort et Omfang som den forrige, men som dog foraarsagede, at 14 Huse og Gaarde nedbrændte, og 5 andre blev beskadigede og delvis odelagte. Dette skete Natten mellem den 10. og 11. Marts, og hvor de fleste af de Brandlidte mistede deres Kreaturer og rørlige Ejendom. Det hedder fra den Gang, at flere maatte ganske nøgne flygte for Ilden. Denne opstod hos en Bager i Sct. Hansgade Nr. 3 (nuværende Bagermester Jensens Ejendom).

Endnu var det ikke nok med de store Brande i Ringsted. Kun 13 Aar forløb, før den røde Hane atter galede over den haardt ramte By, idet der 1806, den 21. juni, udbrød en Brand paa Ringsted Kloster, foraarsaget ved en Landstrygers uforsigtige Omgang med Ild, med det Resultat, at Klostret med alle dets Bygninger, den sydlige Side af Sct. Bendts-gade, samtlige Bygninger langs Torvets Vestside og Sct. Hansgades sydlige Side, samt de daværende Bygninger ved Sct. Hansgades modsatte Side fra det nuværende „Lille Torv“ og udefter.

Branden den 21. Juni 1806

De forrige Brande havde skaaet Kirken. Denne Gang opstod Ilden i det sydvestlige Hjørne af Byen, i en af Klosters Udbygninger, og da Klostret var sammenbygget med Kirken og alle Klosters Bygninger var straatækkede, var Brandfaren saaledes meget stor.

Ilden angreb derefter Klosterboligen, dernæst Kirken og Landstingshusets Tagværk, antændte videre Klokkerboligen og den gamle Post- og Gæstgivergaard ved Sct. Bendts gades Sydside (den nuværende Postgaard er af senere Dato), sprang derefter over Torvet og antændte de to nederste Ejendomme ved Torvets Østside, videre til Sct. Hansgade, hvis Baghuse ligeledes var tækket med Straa. Alle bygninger i denne Gade fra Matr. 86—105, begge iberegnet, nedbrændte, hedder det i Beskrivelserne fra dengang.

Sluknings- og Redningsarbejdet udførtes med stor Energi af Byens Borgere og Bønder fra Omegnen. Alle Vegne maatte man flytte Møbler ud, idet man ikke vidste, hvilken Retning Ilden kunde tage. Derved blev en Mængde Bohave odelagt, ligesom al Sæden i Stubmarken bag Byen blev nedtrampet.

Om Byens Brandredskaber hedder det: — Saa megen Grund man har til at rose vore uforsagte Brandfolk, saa ringe synes denne Bys Brandredskaber at være.

Ringsted havde før Branden i 1806 (i 1801) kun 817 Indbyggere og ialt 121 Ejendomme, heri medregnet Kirken og Landstingshuset. Heraf fremgaar det af Brandtaxations-Protokollerne i Landsarkivet, at ca. 40 Ejendomme havde været angrebet af Ilden, og langt over Halvdelen af disse

nedbrændte totalt, foruden Ringsted Kloster, hvis Bygninger alle nedbrændte til Grunden.

Et sørgeligt Syn frembød Ringsted hin Juniaften. Næsten en Fjerdedel af Byens Befolkning var husvilde, og hvad der yderligere øgede Elendigheden var, at kun nogle ganske faa af de brandlidte havde deres Ejendele forsikrede. Dernæst var der Mangel paa de nødvendige Levnedsmidler i den odelagte By. Stor Glæde vakte det derfor, da Grev *Danne-skjold* til Gisselfeld samme Aften sendte en Vogn med Levnedsmidler til Fordeling mellem de mange ulykkelige Mennesker.

Sovesteder maatte man indrette som man bedst kunde hos Naboer og Venner, hvis Hjem var undgaaet denne frygtelige Ildsvaade.

Der blev dog ydet de brandlidte al den Hjælp det var muligt, og der indkom straks flere betydelige Pengegaver fra kendte Mænd, hvoraf kan nævnes: *Kronprinsen* (den senere Frederik den 6.) og *Kronprinsessen* 600 Rdlr., Grev *Moltke*, Bregentved, 150 Rdlr., Baron *Otto Reedtz-Thott*, Gaunø, Købmand *Smith*, Ringsted, Major *Neergaard*, Skjoldenæsholm, hver 100 Rdlr.

Den 24. Juni, umiddelbart efter Branden, bragte „Københavnske Tidender“ (nu „Berlingske Tidende“) et Opraab om Hjælp, underskrevet af Amtmand *Stemann*. Det hedder i dette: — Den 21. i denne Maaned opkom der Kl. 8 om Morgenen i Ringsted Klosters Udhuse, formodentlig ved forbigaaende Folks uforsigtige Omgang med Tobakspiber, en Ild, der gjorde ialt 34 Familier husvilde, disse have næsten intet reddet af deres Bohave. Forpagteren af Ringsted Kloster og flere er derved fra Velstand bragt i Armod og

ingen vil kunne fortsætte sin forrige Næringsvej og opbygge sin afbrændte Ejendom uden ved Hjælp af godgørende Menneskers Understøttelse. Nøden og Trangen er meget stor, men

Sct. Hansgade set mod „Lille Torv“. Man ser her Gadens Kloakrende mod Sogade. (Billede fra ca. 1870). Bebyggelsen i Gadens højre Side, set fra Torvet, stammer fra Opbyggelsen efter Branden i 1806, hvorimod Bygningerne i den modsatte Side af Sct. Hansgade stammer fra Opbyggelsen efter Branden 1747. (Bocks Atelier)

jeg har trøstet de Arme med det Haab, at Medborgeres Gavnildhed vil lindre den. Med Glæde paatager jeg mig at modtage og efter bedste Skønsomhed uddele de Gaver, hvis Anvendelse man tør betro os, slutter Amtmand Stemann.

Senere tiltraadte flere andre ansete Mænd som Under-
skrivere. Paa Ringsted Bys Vegne havde Byfoged *Huusher*
ligeledes ydet et stort og fortjenstfuldt Arbejde for denne Sag.

I alle sjællandske Købstæder fandt der Indsamling Sted,
ligeledes i København. Fra Sognene i Midtsjælland kom der
klækkelige Bidrag, dog mest i Form af Klæder og Levned-
midler.

Allerede den 2. Juli var der indkommet 1356 Rigsdaler
foruden mange Fødemidler, og man kunde da begynde den
første store Uddeling til de brandlidte Familier.

Sorgen hos alle dem, der ikke direkte var berørt af Bran-
den, samlede sig om Kirkens sørgelige Skæbne.

Kapellan Adolph Petersen,
der var Øjenvidne til Branden, beretter om denne

Der synes at have været nogle Uoverensstemmelser an-
gaaende Tidspunktet for Ildens Udbrud. De københavnske
Aviser skrev, at Ilden udbrød Kl. 8, medens Kapellan Adolph
Petersen i sin Beretning skriver, at Branden først udbrød
Kl. 9½. Præstens Beskrivelse af Branden lyder saaledes i sin
fulde Udstrækning:

Aaret 1806 rasede Ildebranden paa Sjælland i den Grad,
at man, uagtet al god Formodning om Mennesker, dog
maatte formode, at Ild paa flere Steder af skjændig Egen-
nytte var paasat. Næsten ingen Dag gik forbi, uden man
hørte om Ildebrand. Lørdag den 21. Juni kom Raden til
Ringsted.

Jeg var just beskæftiget med at memorere min prædiken,
da jeg hørte en hastig Løben paa Gaden. Ved at træde til

Vinduet saa jeg med Skræk den mørkeste ildeblændende Røgdamp ud fra Ringsted Kloster. Jeg ilede i Haven for at underrette min Kone derom, og vi flyttede ufortøvet al vort Bohave derned, thi da Sct. Bendts Gade stødte til Kirken, var den vist ikke fri for Fare. Kl. 9 $\frac{1}{2}$ brød Ilden ud paa Klostret, og Kl. 2 laae Klostret, Klokkerboligen paa Kirkegaarden (hvor nu Postmesterens Bryggerlænge ligger), Postgaarden, 2 Huse paa Torvet og næsten hele Sct. Hansgade i Aske. Kirkens Overdel brændte endnu længere ud paa Dagen. Kun en Vending af Vinden, saa havde denne Bye ikke været mere. Oprindelsen opdagedes aldrig. Paa Klostret, hvis Gaard overalt var belagt med Halm, udbredtes Ilden med saa usigelig Hast, at de tililende Sprøjter intet kunde udrette. Kancelliraad Qvistgaards Familie reddede sig igennem Kirken ind i Byen. Kun lidet af deres Ejendom kunde reddes. Mere Tid havde Postmesteren og flere; men da Ilden hastigt angreb Sct. Hansgades Halmtage, blev ogsaa en stor Del Gods der Luens Rov. For det meste beboedes denne Gade af fattige Familier. Lettere blev derfor siden dens Tab at erstatte. 27 Familier (foruden mangfoldige Tjenestefolk) blev husvilde, for hvilke de, som Ilden sparede, beredvilligt aabnede deres Døre. Kun en gammel Kone, Køgeposten S. Corneliussens Moder, indebrændte. Allerede havde man bragt hende ud af Huset, men forvirret og gaaende i Barndom vendte hun tilbage for at redde og blev paa Stedet. I høj Grad forbrændt fandtes siden hendes Legeme. Hvor kunde man andet end med inderlig Medlidenheds Følelse se de mange brandlidte, der bekymrede ledte i de rygende Askehobe. Jeg rørtes til Taarer ved Synet af vor gamle ærværdige Kirke, hvis Brand varede, skønt altid aftagende, lige til

Aften. Klostret, som utilbørligt i senere Tider var bygget tæt op til den, var dens Ulykke. Lykkeligvis brændte kun Overdelen. De stærke Hvælvinger, som trofaste Fædre byggede, modstod de svære Klokkers Fald. Men overalt var det smeltede Blytag neddryppet i stor Mængde. Kl. 11 var Urets sidste Slag. Stormklokken styrtede fra Lydhullet ud over Indgangen ned paa Stenbroen — og blev dog brugbar.

Anden Søndag derefter begyndtes allerede Gudstjenesten atter. Jeg prædikede til Aftensang over Psalme 66, 12—14. *Vi er komne i Ilden, men du udførte os til at vederkvæges. Jeg vil gaa ind i dit Hus, etc., etc.*

Længere ud paa Efteraaret nedstyrtede (vist nok af Branden beskadiget) Hvælvingen over Orglet, og da Uvejret gjennem Aabningen og Frygt for de øvrige Hvælvingers mulige Fald afholdt Tilhørerne, ansøgte vi Biskoppens Tilladelse til at afholde Gudstjeneste i Borgerskolen. 2'den Søndag efter Paaske 1807 prædikede jeg første Gang over Act. 17. 24. Der holdtes da Gudstjeneste, skjønt 3 Gange afbrudt, da dette Lokale toges først til Lazaret for de fjendtlige engelske Tropper (der dog ikke kom) og tilsidst for de spanske i Sommeren 1808.

Efter 2 Aars Forløb, 3'die Trinit. 1809, begyndte vi den atter i den ufuldførte Kirkebygning. — Maatte jeg dog engang se den i fuldkommen Stand!

De ved Ildebranden forarmede erholdt megen Hjælp. Den ædle Grev Danneschold gjorde Begyndelsen selve Ildebrandsdagen ved at sende en stor Vogn hid med Levnedsmidler. Siden traadte den virksomme Amtmand, Kammerherre *Stemann*, *Fattigcommissionen*, og under Navn af *Commission for de Brandlidte* bekendtgjorde vi i Aviserne Ulykken. Com-

missionens Medlemmer, især Hr. Amtmanden, virkede fjærn og nær for de Brandlidte. Betydelige Gaver af Klæder, Linned, Levnedsmidler etc. indkom, i Penge 5859 Rdl. Jeg tør nok sige, Fordelingen skete saa rigtigt som muligt. En Liste affattedes med de Brandlidtes Navne, Næringsvej, opgivne Tab, reddet Ejendoms Værdi etc. og dels derefter, dels den Kundskab, man havde om deres Forfatning, den Hjælp de andensteds fra havde faaet etc., uddeltes Gaverne 3 forskellige Gange. Og vist nok var den Hjælp, enhver privat i Penge, Fødevarer etc., af næsten lige Værdi med den offentlige.

I August rejste jeg og min Kone til Sverige, og ved Tilbagekomsten i October var allerede en Del Bygninger rejste — saa virkede Hjælpen.

— — — — —

Her slutter Kapellan Adolph Petersen sin Beretning. Der hengik nogle Aar, før Kirken var fuldt opbygget, efter at den i lang Tid havde henligget i den ynkeligste Tilstand. Ikke alene Englænderne under deres Ophold paa Sjælland under Besættelsen i 1807, benyttede Kirken som Magasin for Proviant, men ogsaa Sjællænderne selv brugte den flere Aar efter som Oplagssted for Hø. Forskellige Planer om Nedrivning af Kirken og Opførelse af en ny Kirke var fremme, indtil man endelig blev enige om en Restaurering, som vel bevarede Kirken i dens væsentligste Træk, men som i arkitektonisk Henseende var en Ytring af det samme sørgelige Barbari, der har mishandlet saa mange af vore Mindesmærker fra Fortiden. Taarnet fik ikke noget Spir, Kirkens Tag blev trukket helt ned over Sideskibene, hvorved alle Højkirkens Vinduer lukkedes, og Kirken berøvedes en stor

Del af sin Lysning. Hele den vestlige Hvælving blev nedrevet og Kirken saaledes betydelig forkortet, og endelig blev hele Kirken oversmurt med et tykt Lag Cement, som fuldkommen dækkede det smukke, ældgamle Murværk.

Ved Ildebranden og de deraf følgende Arbejder havde naturligvis ogsaa Kongegravene i Kirken maattet lide meget. Gravstenene var ikke alene udslidte, men ogsaa knækkede i mange Stykker. Baade Kongegravene og den Kirke, som Valdemar den Store midt i al sin Magt havde rejst til et Gravsted for sig og sin Slægt, frembød et lige saa ynkeligt, som for det danske Folk nedværdigende Skue, skriver Arkæologen, Professor *Worsaae* i 1863.

Ved en efter Branden foretagen Taksationsforretning over Kirken, faar man et lille Indblik i, hvorledes Ilden havde raseret den gamle ærværdige Kirkebygning.

I Taksations-Forretningen, der blev foretaget den 20. Juli 1806, hedder det:

Hele Tagværket, Taarnets Kuppel, og alt Tømmeret aldeles forbrændt, Klokkerne i Taarnet dels smeltet og dels ved Faldet istykkerslaget, Kirke-Uret udglødet, nedfaldet og sammenslaget, Stormklokken i vestre Gavl nedfalden og knust, søndre Gavl nedstyrtet. Det tilbageværende Bly dels smeltet og dels forslaaet, saa at det alt maa omstøbes og til dels for Grus renses. Orglet beskadiget, dels paa Træværket og dels ved Pibernes Udflytning. Kirkens indvendige Træværk adskillige Steder anbrændt. Et stort Stakit nedbrudt og Træet brækket. Østre og søndre Døre aldeles brændt. Nordre Port eller høje Døre forbrækket. Søndre Vinduer for Enden af Orglet meget spoleret, og de øvrige Vinduer alle taget Skade.

Latinske Skole har intet tilbage uden Murene, Kirkens Døre ind til Landstingshusets udbrækket. En Del af Hovedgangens Stole paa nordre Side ganske nedbrudt og ubrugelige, alle Pulpiturerne og lukte Stole meget beskadiget, og tildels ikke til at reparere. Mange af Stolene anbrændt af det nedfaldende Bly. Kirkens indvendige Afpuksning lidt meget ved Stødet paa Gevælfterne, Betræk aldeles forbrændt.

— Denne hele Skade, naar den skal istandsættes i samme Størrelse og Form som før, vil efter billigste Beregning koste mere end hele Assurancesummen, 24.000 Rdl., beløber, og da det brændte saaledes er noget for ringe andet til Forsikring i Tilfælde af en total Skade som denne, saa skønner vi ikke rettere, end at Kirken burde have den hele Summa. Imidlertid har vi efter bedste Skønnende anslaaet alt Blyet, Klokkemalmen, de faa Træmaterialer og nogle Mursten af den søndre Gavl, samt de faa Tagsten, som hist og her hænger over de nederste Gevælfter, saavel som indvendige Mobilia, for en Sum af 3.700 Rdl. Skaden bliver da 20.300 Rdl.

Brandskaden ved Landstingsbygningen ansattes til 400 Rdl.

Sjællands Landstingshus (det nordre Sidekapel) var tilbygget Sct. Bendts Kirke mod Øst. Det var grundmuret og teglhængt, samt indrettet til 2 Værelser med Bræddegulv, hedder det i Taksations-Forretningen. Det inderste af Værelserne udgjorde Landstingsstuen.

Det søndre Sidekapel, hvor Latinskolen tidligere havde til Huse, staar ikke opført i Taksations-Protokollerne som selvstændig Bygning, men ses at være inddraget under Kirken.

Øverste Del af Torves, set mod Nørregade, med den gamle Borgerskole paa Hjørnet til venstre. (Billedet er fra 1860'erne). — Denne Bydel stammer fra Genopbyggelsen efter Branden 1747.

Belært af bitre Erfaringer ved, at man i en Købstad havde straataekte Huse, blev der truffet Foranstaltninger til en noget bedre Byggemaade, og i Juli 1806 blev der nedsat en Byggekommission for Ringsted, hvis Opgave skulde være at drage Omsorg for de nødvendige Sikkerhedsforanstaltninger ved Genopbyggelsen af den nedbrændte Del af Byen.

Det blev dog i Almindelighed meget beskedne Bygninger, der rejste sig paa Brandtomten, men der blev krævet, at der fremtidig skulde være Tegtag paa alle Bygninger.

To af de nedbrændte Bygninger — de to Sidekapeller ved Kirkens Østside, hvor Latinskolen og Landstinget i over 200 Aar havde haft til Huse — blev ikke genopbygget. Deres Saga var ude og dermed gledet over i Historien. Ringsted Latinskole blev nedlagt 1739, og Landstinget som saadant ophævet i 1805, idet Institutionen blev erstattet af Overretten.

Hvad de øvrige nedbrændte Bygninger angik, blev disse efterhaanden genopført. Den lille Bys Indbyggere var flittige og nøjsomme, og ved gensidig Hjælpsomhed formaaede de, skønt Fattigdom og Nød prægede mange af de Brandlidte, at genoprejse deres Hjem, men det uhyggelige Minde om Branden og det Indtryk, det gjorde paa dem, forvandt de aldrig.

— — — — —

Til Slut vil jeg ligeledes gengive en mundtlig Overlevering af Brandens Opkomst i 1806. Den er fortalt mig af afdøde Rentier *Hans Knudsen*, Ringsted, der døde for et Par Aar siden, omtrent 95 Aar gammel. Den var fortalt ham af en gammel Mand, som havde Beretningen fra paalidelig Kilde.

Den lyder saaledes: — En gammel Bonde fra Torpet var hin blæsende Midsommerdag den 21. Juni 1806 paa Vej mod Ringsted, rygende paa sin Tobakspibe. Da han naaede til Klosters Avlsbygninger, der laa lige ud mod Landevejen, var der ikke mere Ild i Piben, og i Læ af Klosters store Ladebygning vilde han forsøge, trods den stærke Blæst, at faa Ild paa Piben ved Hjælp af sit Fyrtoj. Om dette lykkedes for Bonden vides ikke, men derimod var der en Gnist, der antændte det knastørre Straatag paa Ladelængen. Her kan man med Rette sige: „Liden Aarsag, stor Virkning“. I Løbet af faa Timer havde den lille Gnist udslettet det gamle Benediktinerkloster og hele den sydlige og sydøstlige Del af Byen samt gjort store Ødelæggelser paa Kirken.

— — — — —

Om denne mundtlige Overlevering af Beretningen om Branden er rigtig eller ej, ved ingen, lige saa lidt som man ved, om den hidtidige Beretning om Ildens Opkomst er rigtig: At en Landstryger havde ligget med sin Tobakspibe i et af Klosters Udhuse, og at han tabte en Glød, hvorefter han, da han saa det flammede op, skyndsomst forsvandt. Om Øvrigheden naaede at fange Brandstifteren, meldes der intet om.

— — — — —

Ejendommeligt er det, at Beretningerne om begge de omtalte Brande er nedskrevet af Byens Præster. Man har vel derfor Lov til at gaa ud fra, at de to Beretninger, der er nedskrevet med 50 Aars Mellemrum, er fuldt ud troværdige. Disse to Ildebrande danner hver for sig — ikke mindst den første — et af de mørkeste Kapitler i Ringsted Bys Historie.

- ★ Hans Ovesen Guldberg var Sognepræst i Ringsted fra 1740—1769 (død 1769). Han ligger begravet paa Sct. Bendts Kirkegaard, hvor hans Gravsten endnu ses. Den ligger umiddelbart foran Kirkens østre Mur, tilhøjre for Korrundingen. Stenen er stærkt beskadiget og Indskriften saa godt som ulæselig.
- ★ Adolph Petersen var residerende Kapellan ved Sct. Bendts Kirke i Tiden fra 1799—1811 (blev senere Sognepræst i Slangerup).

Træk fra livet i en gammel præstegård

— Af Alsted og Fjenneslev præstehistorie —

Af sognepræst *L. Andersen*, Alsted præstegård

Ved et kursus i hjemstavnslære i Sorø amts historie i efteråret 1960 fortalte jeg, efter opfordring, træk fra livet i Alsted præstegård gennem svundne tider.

Redaktionen af årbogen for Sorø Amts historiske Samfund har opfordret mig til at lade det trykke i årbogen, hvilket jeg gerne indvilliger i. Tiden for foredraget var begrænset, meget stof om emnet måtte af den grund udelades, ved trykningen af foredraget har jeg fundet det naturligt at medtage en del af det udeladte stof, hvorfor det her fremkommer i en noget udvidet form.

Alsted og Fjenneslev sogne har siden 1574 været sammenlagt og dannet et pastorat, i hvilket Alsted altid har været hovedsognet og sæde for præstegården.

Begge byers navne viser, at de går tilbage til omkring 500. Fjenneslev er en gammel høvdingeby, hvor Hvide-slægten havde hjemme. Alsted er vel også oprindeligt grundlagt af en stormand, men tidligt er høvdingegården forsvundet mellem byens andre gårde, og den er blevet et samfund af bønder. Men byen må altid have været betydelig, siden den er blevet herredsby og har givet navn til dette. Dens beliggen-

hed har også været velegnet til at være herredets tingsted. Hertil valgte man gerne en by, der lå på et højdepunkt i egnen, hvor flere veje løb sammen og derfor let tilgængelig, begge disse betingelser opfyldte byen, lidt vest for den hæver landskabet sig til en højde af 71 meter, tillige ligger Alsted nær Susåen, der dengang har været sejlbare og været med til at lette adgangen til tinget i Alsted.

De munkene kom med evangeliet til landet, har de søgt til tingstederne, hvor meget folk samledes, for at forkynde det nye budskab, og folkets overgang til den nye tro er tit blevet bestemt på tinge, og således er det måske også gået til i Alsted.

Da den nye kirke under Svend Estridsen organiseredes i sogne og herreder, overtog kirken den gamle tids herredsinddeling. Fra at være en slags militær inddeling, hvis betydning var svindende, blev det en kirkelig ordening, der er bevaret til vore dage, dog med en vis juridisk betydning gennem flere århundreder.

Ved tingstederne er der tidligt blevet bygget kirker, da tinget efter kristendommens indførelse begyndte med gudstjeneste, og disse kirker var tit rummeligere, end sognets størrelse krævede det, da de skulle kunne rumme tingmændene, og de hører endnu til de største i herredet. Dette gælder Alsted kirke, den er den næststørste kirke i de to midtsjællandske herreder, Alsted og Ringsted herreder, kun Haraldsted kirke er større, det skyldes sandsynligvis, at der i denne by lå en kongsgård.

Den nuværende Alsted kirkes opførelse må ansættes til omkring midten af det 12. århundrede, om der før denne har stået en trækirke på stedet vides ikke, man har ingen spor

deraf. Samtidig med kirkens opførelse eller deromkring er der antagelig indrettet en præstegård i byen. Pave Gregor den Store (590—604) krævede som betingelse for en kirkes opførelse, at der også skulle sørges for underhold til en fastboende præst i form af en gård med bolig. Dette krav har sikkert ikke kunnet gennemføres ved de mange små trækirkers opførelse i missionslandene, men da kirkeorganisationens tid kom i disse, og sogneinddelingen fandt sted, og stenkirkerne opførtes, er det sandsynligt, at det gennemførtes de fleste steder. Ud fra dette tør man måske slutte, at Alsted allerede i sidste halvdel af 12. århundrede har fået sin første præstegård.

Hvor denne har ligget, ved man ikke, men antagelig der, hvor den nuværende ligger, lige øst for kirkegården, præstegårdens vestre gavl hviler nu på kirkegårdens østre gotiske hegnsmur, en såre naturlig beliggenhed, der synes at gå tilbage til den ældste præstegård. På dette sted har der været levet præstegårdsliv også i den katolske tid, men vidt forskelligt fra det, der senere levedes i den lutherske tid.

Da kristendommen nåede Danmark, var præstecølibatet blevet almindeligt, om end ikke enerådende. Erkebisp Adalbert af Bremen (1045—72) omtaler disse undtagelser. Men i Norden mødte dette krav stærk modstand blandt præsterne, og det er et spørgsmål, om det nogensinde trængte helt igennem, mange af de katolske sognepræster har levet i et af kirken ikke anerkendt ægteskab, hvor hustruen blev regnet for en konkubine. Børnene i et sådant ægteskab regnedes ikke for at være ægtefødte, de havde ikke arveret efter faderen, dette sidste ændredes dog med tiden, sønnerne kunne dog ikke blive præster uden pavelig dispensation. Som man ser,

måtte kirken delvis gå på akkord, også på den måde, at en præst ved at betale en bøde kunne få lov til at beholde sin hustru eller, som hun kaldtes med et mindre høvisk udtryk, samleverske.

Dette forhold og syn på præstens ægteskab har kastet den dybeste skygge ind over mange katolske præstegårde i middelalderen her i landet.

Vi kender kun navnet på en af de katolske præster i Alsted, han hed Grimo og døde 1360. Sorø kloster benyttede dette til at lægge Alsted kirke ind under klosteret og lade den betjenes af en præst, der boede i dette; en ordning, der gjaldt flere af de kirker, der hørte under klosteret. Alsted mistede derved sin præstegård, der er blevet almindelig fæstegård under Sorø kloster.

Det er kun lidt vi ved om de katolske sognepræster i Alsted, men deres tid er gået som for enhver anden katolsk sognepræst med messe på kirkens helligdage og helgendage, og af dem var der mange; med at læse tidebønnerne i kirken, med at tage til skrifte og forvalte sakramenterne, med at øve sjælesorg og med at give de døende den sidste olie.

Den katolske præsts liv har været alt andet end et driverliv, som mange tror. Derimod har hans prædikantgerning ikke været så omfangsrig som den senere lutherske præsts. Vel blev der prædikeret ved de fleste gudstjenester, men temmelig kort, en stor del af den katolske kirkes prædikantvirksomhed blev besørget af munke, især Dominikanerne og Franciskanerne, de såkaldte Sorte- og Gråbrødre.

Reformationen i 1536 ændrede helt den danske kirkes kår, både åndeligt og timeligt, og det mærkedes også her i Alsted. Sorø kloster blev ophævet som klosterinstitution, og

de sogne, der var blevet betjent fra klosteret, skulle igen have en fastboende præst, og de nedlagte præstegårde genoprettedes, derved fik Alsted påny præstegård, efter at den havde været nedlagt siden 1360. Der gik dog en del år, før det hele var i orden. 1569 flyttede Michel Pedersen herud til Alsted fra Sorø kloster, og blev den første fastboende præst i Alsted efter reformationen, han er den første lutherske sognepræst vi kender, fra 1574 er han tillige sognepræst for menigheden i Fjenneslev, og som før nævnt har de to sogne hørt sammen siden. Michel Pedersens præstegård må, som nævnt, have ligget, hvor den nuværende præstegård ligger, om få år har der altså været levet præstegårdsliv i 400 år på dette sted.

Michel Pedersen var blevet ordineret af Sjællands biskop Hans Albertsen (1560—69) året før hans komme til Alsted. 1570 fik Alsted sin første præstekone, idet Michel Pedersen ægtede Anne Persdatter, født i Grenå og søster til den bekendte historiske forfatter, abbed Morten Pedersen i Sorø kloster, derved grundlagdes det lutherske præstehjem i Alsted. Det lutherske præstegårdsliv, hvis betydning for kirke og åndsliv i Danmark gennem flere århundreder vanskeligt kan værdsættes højt nok, tog nu sin begyndelse i Alsted præstegård.

Lykken for de unge præstefolk blev kun kort, hun døde allerede efter 4 års ægteskab, kun 28 år gammel, Sct. Annæ dag, den 26. juli 1574, og allerede året forud havde sorgen været gæst i hjemmet, pinseaften 1573 havde de mistet en lille datter Maren, begge ligger de begravet i kordøren, over graven lagdes en ligsten, en oprindelig middelalderlig grav-

sten fra Sorø kirke, som broderen Morten Pedersen skaffede herud, nu er stenen indmuret i kirkens kor.

Michel Pedersen selv er antagelig død i 1608.

I årene 1608—11 møder vi et nyt navn i embedet her — Niels Trugelsen, men vi ved intet om ham.

Det er også kun lidt, vi kender til hans efterfølger Niels Michelsen, der var præst i Alsted 1611—ca. 1619, han var søn af den fornævnte Michel Pedersen.

Denne efterfulgtes af Hieronymus Christophersen Knopf, der fra 1622 tillige var provst for Alsted herred. Hieronymus Knopf var født 1583, han hørte til en anset familie, faderen Christopher Knopf var hofpræst hos dronning Dorothea fra 1560, og moderen tilhørte slægten Paludan, hendes fader var dronning Dorotheas livlæge. Hieronymus Knopf var gift med Elisabeth Nielsdatter, i ægteskabet fødtes 7 sønner og 5 døtre, det lutherske præstegårdsliv har rigtigt blomstret i provstehjemmet i Alsted præstegård. Af sønnerne blev de 4 præster, Niels efterfulgte faderen i Alsted, Hans blev sognepræst i Skåne, Daniel i Munkebjergby, og Frederik i Stege. To af døtrene blev præstekoner, den ene i nabosognet Lynge-Vester Broby.

Familielivet betød så meget i præstegårdene, det skulle være et eksempel til efterfølgelse for hjemmene i sognene. Dets betydning fremgår tydeligt af den visitatsbog, som biskop i Odense Hans Madsen (1587—1606) førte over sine visitatser i kirker og præstegårde, heri fortæller han næsten altid noget om præstehjemmet, snart fremhæver han, at børnene skikker sig vel, men tit nævner han også noget om, at børnene ikke arter sig helt vel. Præstekonen omtales som regel altid, snart rosende, snart dadlende, der stilledes krav til hendes dygtig-

hed som husmoder i den store gård, der næsten var selvforsynende, som leder af den flok af piger, der skulle hjælpe hende. Men ikke mindst stillede den store børneflokk, der gerne var i præstehjemmene, krav til hende som mor og børneopdrager. Tit var kårerne knappe i hjemmet, når sønnerne skulle holdes til studeringer. 1629 indførtes embeds-eksamen, uden den kunne ingen få præsteembede, det var derfor nødvendigt, at sønnerne opholdt sig ved universitetet nogle år. Ja, i mange præstehjem var der tit ligefrem fattigdom, vi kan tænke på Brorsons hjem i Randrup. Ikke mindst kunne det blive vanskeligt, når præstekonen blev enke med en flok uforsørgede børn, så var der tit intet andet at gøre end gifte sig med efterfølgeren i embedet, såfremt han var ugift eller enkemand, det medførte, at der ofte i præstegårdene voksede både to og tre kuld børn op, der var halv-søskende eller sammenbragte børn. Det forøgede kravet til hende, der skulle være mor for dem alle, og det kunne volde store vanskeligheder, det kender vi fra biskop Kingos hjem. Man kendte også problemet i provst Knopfs slægt, en søster til provsten var gift med to præster i Bringstrup-Sigersted, hans datter Elisabeth var gift med tre på hinanden følgende præster i Lyng-Vester Broby, og da hans søn og efterfølger Niels Konpf døde 1663, efterlod han sig en enke med 3 eller 4 børn, hun ægtede så hans eftermand og fortsatte så som præstekone i Alsted, vi hører dog ikke her om vanskeligheder af den grund.

Alsted kirke ejer endnu et smukt minde om Hieronymus Knopf i sin alterkalk, denne stammer fra omkring 1590, men den bærer en indskrift, der fortæller, at den i 1625 er fornyet af provst Knopf, kirkeværge Niels Gad og Anders

Jensen. Fornylsen består vistnok i påsætning af kerubhoveder på skaftet og indgravningerne på foden, den er et smukt stykke sølvmedearbejde. Kirkens disk menes også at stamme fra hans tid.

Det var også i Knopfs tid, at oldtidsforskeren Ole Worm i 1643 fandt runestenen i Alsted kirke og beskrev den i sit værk om runestene.

Knopf har sikkert været interesseret i ungdommens oplæring, det var jo kirkens opgave at drage omsorg for denne, derfor skyldes det vel Knopf, at der allerede i 1632 fandtes en skole i Alsted.

De sidste år af provst Knopfs levetid var en sørgelig tid i Danmarks historie, Kristian den Fjerdes uheldige krige havde forarmet landet, der var nød og fattigdom mange steder, det har vel også kunnet mærkes i sognene her.

Men en endnu større ulykke ramte ham — i 1651 brændte præstegården. Dengang var ildebrand ligefrem en katastrofe, der eksisterede ingen brandforsikringskasse, først 1744 blev en sådan oprettet. Det var præsten selv, der måtte bære tabet og sørge for at få præstegården genopbygget; ganske vist var der en forordning om, at hver kirke i stiftet skulle yde den brandlidte præst en rigsdaler til hjælp, men det var tit vanskeligt at få pengene ind.

Det lykkedes provst Knopf at få præstegården genopbygget, en del af denne står den dag i dag, de 14 vestligste fag af det nuværende stuehus skal efter Nationalmuseets folks udsagn stamme fra Knopfs tid. Året efter, i juli 1652, døde provsten og blev begravet i kirkens kor.

Hans efterfølger blev, som før nævnt, sønnen Niels, der var født 1622. Han var blevet rektor i Ringsted 1648, året

efter han var blevet præst her ægtede han Birgitte Bertelsdatter Aqvilon fra Løderup præstegård i Skåne, der var 4 børn i ægteskabet. Hans præstetid 1652—63 faldt i en meget ulykkelig tid for vort land, pest og krig hærgede landet. Særligt hårdt blev disse egne ramt, i årene 1652—57 døde der alene i Fjenneslev sogn 71 mennesker af pest. Kvægpesten udryddede mange steder næsten hele besætningen, også her i sognene hærgede den slemt.

Dertil kom Svenskekrigen 1658—59 med hærgning og plyndring af egnene heromkring Sorø. Byerne og sognene prøvede på at beskytte sig ved et sauvegardebrev — et beskyttelsesbrev — udstedt mod betaling af en højere svensk officer, dette skulle sikre byen eller sognet mod overlast af omstrefjende svenske soldater, for at forhindre dette blev en svensk soldat eller flere lagt i kvarter i byen. Vi ved her fra Alsted sogns kirkebog, at en sådan sauvegarder Peder Jonssen Svenske lå i kvarter i Hylstrup hos Jesper Gads, som slog ham ihjel natten mellem den 15.—16. februar 1659, det er måske budskabet om sejren over svenskerne ved stormen på København natten mellem 10.—11. februar, der har givet ham mod dertil, altså en slags rejsning mod fjenden, men det kan jo også blot være sket i et almindeligt slagsmål.

Niels Knopf begravede svenskeren i tårnet i Alsted kirke den 25. februar, han indfører begivenheden i kirkebogen uden kommentar.

Også på anden måde bringer kirkebogen bud om de ulykkelige tider, der har berørt sognene her. I Alsted sogn måtte 7 kvinder i 1660 ved skriftemål bekende at have født børn udenfor ægteskab, 5 af disse udlagde svenske soldater som fædre, det fortæller noget om usikkerheden på landet,

men måske også om moralens forfald. Det har ikke været lette tider at øve præstegering i for Niels Knopf i Alsted.

Men der skete andre sørgelige begivenheder i hans tid. I 1657 i januar måned måtte han begrave en lille søn, Hieronymus, på 2 år. Og vistnok samme år styrtede Fjenneslev kirketårn ned, tvillingtårnene var allerede efter nedstyrning i 1561 blevet sammenbygget til et tårn.

Men det tungeste slag for præstefamilien var dog Niels Knopfs egen død natten mellem 1. og 2. november 1663, han blev kun 41 år gammel, hans kone blev enke kun knapt 28 år gammel med 3 eller 4 børn.

Hun og hendes børn blev forsørgt ved hendes ægteskab året efter med Jacob Borchardsen, hendes mands efterfølger, forøvrigt den eneste gang i præstehistorien her, hvor dette er sket.

Jacob Borchardsen, der var født i København 1634, fik en lang arbejdsdag i Alsted-Fjenneslev, han døde i juni 1695, på hans gravsten i koret står: I 33 år arbejdede denne nu salige sjælehyrde troligen i Herrens vingård. Hovedbegivenheden i hans præstetid er Kristian den Femtes udgivelse i 1685 af kirkeritualet og 1688 af alterbogen, to bøger, der fik så stor betydning for den danske gudstjeneste. Tidens åndelige præg finder vi udtrykt i hans samtidige, biskop Kingos kraftige, livsnære lutherske salmer.

Heller ikke Jacob Borchardsen undgik prøvelser i sit hjemliv, efter 15 års ægteskab, i hvilket der fødtes 8 børn, 2 sønner og 6 døtre, mistede han sin første hustru, og sad nu alene i 8 år i præstegården med den store børneflokk, først 1686 giftede han sig med Margarete Clausdatter Borch og har således igen kunnet glæde sig over hjemlivet i præstegården.

Efterfølgeren Joachim Frederik Wolfsburg er præstetrækkens ejendommeligeste og sørgeligste skikkelse, hans år i Alsted fra 1695—1717 er een eneste lang tragedie.

Pastor P. Severinsen har allerede i årbogen for Sorø amts historiske samfund for 1928 fortalt om denne mærkelige præsteskabne, så jeg skal her kun kort ridse hans liv op.

Joachim Wolfsburg eller hr. Jochum, som han gerne kaldes, kom hertil fra Fjeldsted og Harndrup på Fyn, hvor han havde været præst siden 1683, hans hustru hed Lisbet, de fik i maj 1685 en søn, der blev døbt Morten Caper Wolfsburg. Denne søn var en sjælden begavelse, fra det fjerde år havde faderen ham hos sig i studerekammeret og fyldte ham, efter den lærde tids skik, med en masse til dels pedantiske kundskaber. Ved biskop Kingos visitats i Fjeldsted viste faderen ham frem for Kingo, drengen talte flere græske dialekter og så hurtigt, at faderen formanede ham: Så jævnt, min søn, at biskoppen kan forstå dig. 9 år gammel kunne faderen dimittere ham som student til universitetet, han kunne da Ny Testamente udenad på græsk og talte både latin og græsk flydende som sit modersmål. Allerede 13½ år gammel tog han teologisk embedseksamen, altsammen til samtidens store forundring og beundring. Men desværre blev al denne lærdom kun til hans ulykke, han havde også faderens stridbare sind og ragede i lærde disputer ud med universitetets professorer og Sjællands biskop, og gjorde sig dermed umulig. Men til at begynde med soledet hr. Jochum sig i sønnens lærdomsglans, han havde i præstegården en slags lærd skole, et rum i præstegården her kaldtes på hans tid sorte skole. Denne sære, pedantiske præst ragede snart ud med menigheden i Alsted-Fjenneslev, der blev klaget til

provst og biskop over ham, klagerne samlede sig især om tre forhold. Det første var, at hr. Jochum selv tog tiende, når folk ikke ville betale, gjorde han selv udlæg, det gjaldt især kvægtiende. Tiendespørgsmålet voldte tit vanskeligheder, det var jo en del af præstens løn, men folk ville gerne unddrage sig betalingen deraf, men hr. Jochums fremgangsmåde var ulovlig og gav anledning til klager.

Det andet forhold, der vakte misfornøjelse med hr. Jochum, var skriftemålet, det var en betingelse for altergang, som almindeligvis blev anset for en salighedsbetingelse. Præsten havde ret til ved skriftemålet, der holdtes om lørdagen som en lille gudstjeneste i kirken, at bortvise personer, når han skønnede, at angeren hos disse ikke var alvorlig nok. Denne bortvisningsret blev tit misbrugt, ved at præsten tog privat hævn over en eller anden i menigheden, og værre var det, som det var tilfældet med hr. Jochum, når præsten bortviste fra eller ikke ville tage til skrifte, før han havde fået betaling derfor, noget øvrigheden tog meget alvorligt på, når der lød klager derover.

Det tredje forhold var noget, der er ukendt for os, det var bandlysning, en rest af den katolske kirkes praksis, som overlevede reformationen, men forlængst var ude af brug, ja, i grunden forbudt på denne tid. Den bestod i, at man kunne lyse forbandelse over tyve og misgerningsmænd, hvis man ikke kunne opkare tyveriet.

Nu var der blevet stjålet hø fra hr. Jochums vænge, og tyven blev ikke fundet, og han foretog nu bandlysningen over denne med de stærkeste udtryk og i fæle eder, det skete søndag den 23. august 1716, det har været opbyggeligt for menigheden at høre på.

Men nu tog sagen fart med klager, stævninger og forhør, til et af disse var der tilsagt ikke mindre end 211 mennesker fra Alsted og Fjenneslev, forhøret holdtes i Alsted kirke den 7.—8. december 1716.

Sagen endte med en landemode-dom i juni 1717, som lød på embedsfortabelse.

Men hr. Jochum fortsatte som præst i embedet, endnu i september sad han der, men nu må han have følt, at det snart var slut, men uforknytt sender han kongen en ansøgning om 200 slettedaler i pension af embedet. Kongen nøjedes dog med at bevilge 100 slettedaler og til enken en ottendedel af kaldet i pension. Derefter forsvinder hr. Jochum fra Alsted. Han tog til Avernakø til sin lærde søn, der endelig havde fået kaldet der. Hr. Jochum døde der året efter.

Sønnen gik det heller ikke altfor godt, han rømmede fra kaldet på Avernakø, hvilket var strafbart, han fik dog ved kongelig nåde tilgivelse derfor — blev derefter sognepræst i Ølgod i Vestjylland, hvorfra han forflyttedes til Søllested på Fyn, hvor han døde 1729, et ulykkeligt præsteliv og et lige så ulykkeligt hjemliv var dermed endt. Det fortælles om ham, at han på dødslejet skal have bedt om at måtte blive begravet i kirkegårdsporten, for at enhver kunne træde på ham.

Hr. Jochums efterfølger blev Johan Severin Franch, kappellan i Sønder Jernløse og Søstrup ved Holbæk, han havde allerede 1711 fået successionsret til kaldet, d. v. s. et slags ventebrev på embedet. Han blev kaldet af kammerherre, grev Plessen til Næsbyholm, der i 1687 havde erhvervet kaldsret til Alsted kirke, idet han dette år købte kirken, der hidtil havde hørt til Sorø kloster.

Om Severin Franch og hans tid her ved vi meget lidt. Han havde i 1715 ægtet sin sognepræsts datter, Maren Jacobsdatter Lund, og havde med hende to børn, hun døde få måneder før hans kaldelse til sognepræst i Alsted og Fjenneslev. Han kom hertil alene med to små børn til et forsømt kald, hans indgang her har altså været sørgelig nok, det er forståeligt, at han året efter indgik i et nyt ægteskab med den nittenårige Anna Catrine Schelderup. Johan Severin Franch døde i april 1739, kun 55 år gammel. I koret i Alsted kirke er der ophængt en mindetavle over ham. Om hans enke og børnene og de kår, de gik ind til, da de måtte forlade præstegården, kender vi intet. Og lige så lidt ved vi om Franchs gerning her med at oprette al den fortræd, som hans formand havde forvoldt, hvor ville det være interessant, om vi kendte lidt dertil. Franchs tid falder jo i Pietismens begyndelse, men der er ingen spor af, at denne bevægelse har nået Midtsjælland, udover lidt i Bringstrup sogn. Hans virkemåde har været den sædvanlige for ortodoksiens præster — gudstjenesten, skriftemålet og katekisationen med de unge. Konfirmationens indførelse i 1736 har næppe nået at gavne ungdommen i hans tid. Lige så lidt som oprettelsen af skolerne i Sorø amt omkring 1730 har nået at bære frugt blandt børn og unge. Til hjælper med undervisning og katekisation havde Franch degnen Lars Andersen, også kaldet Montan, han benævnes som afdanket, d. v. s. afskediget korporal, han var blevet ansat på Franchs forbøn og forsikring om hans skikkelighed og flittighed.

I maj 1739 kaldede justitsråd og landsdommer Bolle Vilhelm Luxdorph til Mørup sognepræsten i Skørpinge-Fårdrup, V. Flakkebjerg herred, Andreas Pedersen Müller, til Alsted-

Fjenneslev sognekald. Når det denne gang var ejeren af Mørup, der besatte embedet, skyldtes det, at Mørup havde erhvervet kaldsret til Fjenneslev kirke, og så har indehaverne af kaldsretten til embedets to kirker ordnet sig således, at de skiftedes til at kalde præst til embedet. Pastor Müller var møllersøn fra Skelskør, født der januar 1702, inden han havde fået embedet i Skørpinge, havde han været skoleholder i Magleby og rektor i sin fødeby, han havde som mange teologiske kandidater måttet tage til takke med skolegerning, inden han blev præst. Han blev 1734 gift i Skelskør med Kirsten Nielsdatter. Han syntes at have stået familien Luxdorph nær, hans søn blev opkaldt efter Bolle Villum L., og senere fik han af Luxdorph familiegravelse i våbenhuset ved Fjenneslev kirke, han er den eneste af præsterne her, der er blevet begravet i sin annexkirke.

I juli måned 1740 visiterede biskop Hersleb i Alsted, han skriver herom i visitatsbogen: Præsten Andreas Müller prædikede over Koll.br. kap. 3 v. 16 (Lad Kristi ord bo rigeligt iblandt eder). Præsten og degnen katekiserede lovligen (der vist betyder tilfredsstillende). Om menigheden skriver han: Men i salighedsforstand var den største del uøvet (d. v. s. uden kundskaber), og mange voksne kunne ej læse i bog.

Andreas Müller havde i mange år besvær af degnen, Søren Lauritsen Rachløv, kaldet til embedet 1742. Han var drikfældig og passede ikke sin gerning, tit måtte skoleholderne eller præsten selv gøre degnetjeneste. Men i 1748 var det nær gået helt galt. — Kristi Himmelfartsdag gav han tiendeøl, skont det var upassende at gøre det en helligdag, men det brød han sig ikke om. Øllet flød vel rigeligt — og smeden, der var med, var ikke blevet ædru til næste morgen og var

i den omtågede tilstand nær ved at brænde byen af, da han skulde tænde op på essen. Pastor Müller skriver i den klage, der blev sendt til biskoppen: Hele byen og kirken truedes med at blive lagt i aske, men sparedes ved Guds almagt. Men klagen hjalp ikke. I juni 1749 er biskoppen igen på visitats i Alsted, og denne gang skriver han: Præsten Andreas Müller holdt en god og med flid udarbejdet prædiken over Sap. 15 v. 3 (Visdommens Bog). Nogle af ungdommen gode i kundskab. Om degnen står der kun, han blev sat i rette. Men med Rachløv gik det ikke godt, han fremturede i sit dårlige liv til sin død i 1752.

Efter biskop Herslebs ord at dømme, syntes Andreas Müller at have været sognene en god præst. Han døde i december 1760.

Efterfølgeren Jonas Andreas Jacobsen Zimmer blev kaldet af grev Holstein til Næsbyholm og indsat i embedet her Kristi Himmelfartsdag 1761, han havde siddet som sognepræst i Ølstrup og Hove i Ribe stift i 7 år forinden. Han var født i København 1722, faderen var mønsterskriver ved Holmen, hans hustru, Anna Marie Sommer, var en snedkerdatter fra København. I 1763 var han vistnok kaldet til Holand præstegæld i Christianssand stift, men kaldelsen blev trukket tilbage. Han er den eneste præst i Alsted-Fjenneslev, der er blevet udnævnt til andet embede, men blev altså ikke forflyttet, derved kom det ejendommelige til at indtræffe, at siden reformationen er ingen præst blevet forflyttet fra embedet her. Iøvrigt blev Zimmers tid kun kort i Alsted, han døde allerede i juni 1767, knapt 45 år gammel.

Men i sin korte tid opnåede han dog også besværligheder her. Der var først vanskelighederne med degnen Filip Fa-

bricius, en yderst uheldig degneskikkelse, både fordrukken og forgældet. Men forholdet til menigheden syntes heller ikke at være gået af uden gnidninger, og Zimmer var vist ikke uden skyld deri.

1764 kom en ejendommelig sag frem, der belyser tidens forhold og tankegang. En kvinde, Kirsten Nielsdatter, var blevet besvangret, og ved at undersøge hendes forhold i den anledning opdagedes det, at hun ikke var konfirmeret, og det var noget uregelmæssigt. Hun var et fattigmandsbarn, der kom ud at tjene — skolegangen blev forsømt, og ved konfirmationen blev hun afvist af Zimmer, skønt hun havde en inderlig længsel derefter, som det hedder i sagen, og græd, fordi hun blev afvist. Præsten begrundede afvisningen med, at hun var „tosset“, men vidnerne i sagen sagde, at hun var enfoldig, men ikke tåbelig. Zimmer ændrede senere sin forklaring til, at han havde tilbudt hende plads i præstegården for at læse med hende, men det viste sig først at være efter, at sagen var rejst. Det tjente jo ikke rigtig til ære for præsten, men sagen endte dog uden påtale for Zimmers vedkommende. Derimod blev den stakkels kvinde og den mand, der havde ført hende i ulykke, idømt hver et halvt års fængsel for forholdet, skønt de havde tjent to år sammen, og han havde lovet hende ægteskab.

Denne sag syntes at have skabt irritation hos Zimmer, og nu fandt han på at tage menigheden én for én til skrifte, skønt det var skik, at mand og hustru fulgtes til fællesskrifte, han forsikrede ganske vist, at det ikke var for at examinere dem. Det vakte uro, og en del ville ikke gå til skrifte. Sagen nåede frem til provsten, som formanede Zimmer til forsigtighed, men denne svarede, at han blev ved sit fortsæt. Vi ved

ikke, hvordan sagen endte, det er måske først sket ved Zimmers død i 1667.

Kirkebøgerne vidner også om, at Zimmer ikke var helt almindelig. — Han giver de afdøde skudsmål i kirkebøgerne med på rejsen; om en skoleholder hedder det: Godt håb, om en anden skoleholders kone: Slet håb, en fattig degneenke, der døde 38 år gammel fra 6 små børn, får skudsmålet: Bedste håb. Sommetider er Zimmer i tvivl om den afdødes udsigter med hensyn til at komme i himlen, så noterer han blot — meget diplomatisk —: Herren ved det. Undertiden får de skudsmålet på latin og i en meget filosofisk form som: *Qualis vita, talis mors*. (Som livet, så døden).

Helt almindelig og nogen nem præst at have med at gøre har Jonas Zimmer bestemt ikke været.

Allerede inden månedsdagen for Zimmers død var gået, havde gehejmeråd Scheel, Mørup, hvis tur det var denne gang at kalde præst, kaldet Jens Hansen Mølsted dertil, han skulle dog forinden ordineres, det skete i oktober måned 1767. Han var født i København 1735. Året efter udnævnelsen blev han gift med Christiane Wivild, der benævnes som mademoiselle på Mørup, hun døde allerede i marts 1772 i barnsnød, som det dengang hed; men inden året var omme, hentede han sig en hustru i Lyngø præstegård, Anniche Cathrine Plochross. To sønner i dette ægtskab blev præster, Hans ved Vartov og Simon i Hjerl og Harre i Viborg stift.

Jens Mølsted mærkede snart, at han var kommet til det „degneplagede“ Alsted-Fjenneslev, det er forfatteren af Alsted-Ringsted herreders skolehistorie, Johs. C. Jessen, der bruger dette udtryk, og hvis bog væsentlig er benyttet som kilde til skildring af skoleforholdene i pastoratet, og hvor der

kan hentes yderligere efterretning derom. Jeg skal derfor ikke gå i enkeltheder, men blot lige nævne hovedtrækkene i stridighederne.

Degnen hed Johan Vilhelm Cordes, han havde i sin ungdom været skoleholder i Alsted, var senere blevet degn i Glumsø-Bavelse, men vendte 1770 tilbage hertil som degn, han synes at have været en ringe person. Allerede 1773 klager Mølsted over ham. Under præstens prædiken forlader han kirken for at smøge tobak og sladre med skoleholderen og glemmer at komme tilbage, så præsten selv må synge for, han forandrer også i de salmer, præsten har bestemt, og hans katekisationer er slette og bylæsningerne passer han ikke, der er vrøvl med ham, når han skal befordre provstetasken; det hørte med til degnens bestilling at befordre præstens officielle skrivelser fra og til provsten.

Og uden for embedet er det heller ikke i orden med ham, han udviser forargelig opførsel, betaler ikke, hvad han skal, så der må pantes hos ham.

I juni 1774 brænder degneboligen, og præstegården var truet, men den reddedes, fordi vinden vendte sig, men så blev en anden gård bytte for ilden, og et barn på 7—8 år indebrændte og et andet blev meget forbrændt i ansigtet. Præsten lader næsten skinne igennem, at degnen ikke er uden skyld i ildebranden. 1777 indsender Mølsted påny en klage, og så er degnens synderegister blevet endnu længere, skønt man synes, det var langt nok i forvejen.

Man får indtrykket af, at Mølsted har et horn i siden på degnen, og at han skal væk — det ser også ud til, at han tilsidst er blevet træt af ufreden med præsten, i 1785 ansøger Cordes om „et roligere brød“, men han får det ikke.

Derimod kommer biskop Balle på visitats her samme år, han har af selvsyn villet kende forholdene. Biskop Balle var meget skoleinteresseret og gjorde meget for at forbedre forholdene, både hvad undervisningen og lærernes og degnenes kår angik. Biskoppen var selv degnesøn og havde været landsbypræst og var derfor fortrolig med forholdene og venligsindet over for både præst og degn, hvilket gjorde, at biskop Balles visitatser altid blev imødeset med glæde både i præstegårdene og skolerne.

Om visitatsen er blevet til glæde her i Alsted er tvivlsomt. I visitatsbogen får både præst og degn og menighed tildelt ris. Balle beskyldes tit for at være lidt for udglattende og for velvillig, men han kunne dog også være bestemt, og det synes han at have været her i Alsted.

Menigheden sættes i 3. klasse, biskoppen havde det med at klassificere menighederne, han havde dog også en 4. klasse; et par år efter satte han en nabomenighed i 4. klasse. Han skriver videre: Kundskaben befandtes at være mådelig, hvor flid og stræbsomhed nødvendig bør anstreges noget mere, mit håb blev bedraget, efter sigende skulle jeg finde det meget godt — og fandt det ganske mådeligt. Adskillige røbede idel vankundighed og mængden var svag. Dog kunne jeg hist og her finde nogen opmuntring. Det er imidlertid altid sikrest at se med egne øjne og høre med egne øren, sagn er aldeles uefterrettelig. Om præsten hedder det videre: Sognepræsten er vist en køn og duelig mand, måske hans lemfældighed stemmes herefter til nogen mere alvorlighed og tilstanden forbedres. Man kan vist gennem disse ord læse, at Balle privat har givet Mølsted en irettesættelse, og nu venter, at han tager sig sammen og gør lidt mere ved tingene. På

prædikestolen, fortsætter Balle — og nu kom rosen, som han også gerne uddelte — taler han med grundighed, smukt og ordentligt.

Udtalelsen om Cordes i visitatsbogen er kortere, den lyder således: Degnen Cordes er en mestersanger og kunne være mere end dette, om han ville, ham fattes ikke evne. Om degnens senere skæbne skal blot meddeles, at der ser ud som om visitatsen har bevirket, at han tog sig sammen for en tid, men to år efter er det igen galt, da bliver han suspenderet, men kom dog igen i embedet. 1788 døde pastor Mølsted, og da syntes der at være blevet mere ro over Cordes. Han tog sin afsked i 1793.

Det billede, visitatsbogen tegnede af menighederne her, syntes trods biskoppens formildende ord at være ret mørkt, og man spørger: Var det virkeligt så slemt?

Ja, det må indrømmes, at det mange steder så sort ud, forholdene her har ikke været anderledes end mange andre steder. Altfor ofte har præstehovmod og degnevigtighed ødelagt forholdet mellem de to, der skulle være landsbyens åndelige vejledere, og vankundighed har bredt sig som følge deraf. Glemmes må det dog ikke, at det 18. århundrede er bondens dybeste fornedrelsestid, stavnsbånd, hoveri og fattigdom — som følge af krig og pest — havde bøjet bondens nakke og sløvet hans sind og gjort ham til en Jeppe, vankundig, slug og forslagen, som hentede trøst af flasken, men som dog kunne more sig, når præst og degn og skoleholder for åbent tæppe afgjorde deres mellemværende. Men endnu en ting må ikke glemmes: At det er altid det vrage og forkerte, der fylder mest i hine tiders optegnelser. Det daglige stiltfærdige arbejdsliv fandt man sjældnere på at skildre, det

rummede jo ingen spænding, men det må dog med for at give det sande billede af landsbyens liv. Og er her netop fra Alsted i disse år en beretning derom, som jeg synes skal med her for at give det virkelige billede af Alsted, dengang præsten og degnen lå i totterne på hinanden, og biskoppen kom kørende i sin karet for at holde visitats og bringe lidt orden i tingene.

I 1759 fik en ung bondekarl, Niels Sørensen, den forsømte gård Annessåb i fæste af Sorø Akademi, ved flid og dygtighed drev han den sådan frem, at han tillige fik en ødegård ved siden af i fæste, hans flid og dygtighed belønnedes i 1774 med et sølvbæger, der blev overrakt ham af amtmand Reitzenstein. Han var en foregangsmand i byen, det skyldtes ham, at Alsted som den første by under Sorø Akademi blev udskiftet og udflyttet i 1782. Jeppe er mere kendt end Niels Sørensen, men denne sidste må ikke glemmes, hvis billedet af landsbyen i det 18. århundrede skal være sandt.

Hans Jørgensen Willsgaard, sognepræst i Næsby og Tyvelse gennem 29 år, blev i april 1788 kaldet til embedet her af gehejmerådinde Raben til Næsbyholm, han var født i Frederikstad i Norge 1723. Willsgaard var allerede til års, da han kom til Alsted, han var ugift og synes at have levet stille; om hans tid i Alsted har jeg ingen efterretninger fundet. Han døde i september 1798.

I december 1798 blev Gottfred Becher af grev Knuth til Mørup kaldet til sognepræst i Alsted og Fjenneslev. Han var født 1757 på Femø som søn af sognepræsten der, Abraham Becher og hustru Inger Marie Brennicke, som efter sin første mands død giftede sig med sognepræst Frederik Thormann til Sandby og Vrangstrup. Becher var altså med slægt-

skabsbånd knyttet til denne egn, og ved sit giftermål året efter kaldelsen hertil blev han det yderligere, hans hustru, Elisabeth Neergaard, var datter af forpagter Johan Neergaard på Sorø Ladegård. Han havde, før han blev kaldet hertil, været residerende kapellan i Brenderup og Ore på Fyn.

Han var en ung mand, og efter pastor Willsgaards stille år kom der lidt mere liv i tingene. Han tog med energi fat på at ordne skoleforholdene, hans formand havde vist ikke taget sig meget deraf. Det synes også at være tiltrængt; hverken Hans Liebst i Alsted eller Hans Høye i Fjenneslev gjorde meget ved det, denne sidste havde slet og ret været husmand, men da han blev anset for at kunne mere end sit fadervor, havde man gjort ham til skolemester. Amtmand Stemann, der gjorde meget for at fremme undervisningen, besøgte skolerne både i 1802 og 1803 og fandt ved den lejlighed, at Hans Høye i Fjenneslev havde indrettet stadsstue i skolestuen, medens Hans Liebst i Alsted havde fyldt den med gåsebænke, kyllingebure og gammelt skrammel, til undskyldning derfor gav han, at børnene kom ikke i skole.

Amtmandens besøg må have hjulpet; thi ved biskop Balles visitats i 1804 får begge skoleholderne formaninger om at passe deres skole bedre og være flittige, men biskoppen uddelte i Alsted 22 bøger og i Fjenneslev 11 som flidspræmie til børnene. Dette med boguddeling var noget, Balle selv havde indført og lagde megen vægt på. Bøgerne var enten religiøse eller moralske, sommetider også oplysende landbrugsskrifter, egentlig ikke børnelæsning, men Balle mente, at de kunne gøre nytte i hjemmene. Bøgerne var forsynet med biskoppens egenhændige ros og barnets navn.

Gottfred Becher døde 3. november 1815, om hans gerning her tier efterretningerne. Han efterlod sig hustru og 6 børn. En søn af ham blev senere præst i Gern og Skanderup — og en datter blev præstekone i Ågerup og Kirkerup.

Hans efterfølger blev i maj 1816 udnævnt af kongen, det blev sognepræst i Besser og Onsbjerg Carl Gustav Flemmer, som havde gjort sig bekendt som en betydelig præst og skolemand. Han havde i Besser præstegård oprettet et af de såkaldte præstegårdsseminarier, tillige var han amtsprovst, under hvilken skolevæsenet sorterede, over Samsø og Tunø.

Provst Flemmer var født i Odense 1774, faderen var parykmager. Hans første embede var Vester og Øster Egede, som dengang hørte sammen, derfra kom han til Ulsø og Bråby, som da var ét pastorat, og derfra til Besser og Onsbjerg i 1807. Men han var også en mand, der var prøvet i livets skole, året før han kom hertil, var hans hustru død fra 6 børn, hvoraf det ældste var 17 og det yngste 5 år, hans hustru, Sara Martine Hammer, var præstedatter fra Helsing i Nordsjælland. Kårene var ingenlunde lette for ham, og dertil kom, at de fleste af hans år i Alsted faldt i en for landet såre fattig tid, og livet i præstegården var præget af nøjsomhed. Det fortælles, at provsten gjorde meget lidt ud af sin påklædning, og der blev heller ikke ofret meget på præstegården. Biskop Mynster bemærker i sin visitatsbog 1845: Præstegården er gammel og simpel, det forklares måske ved, at der ingen præstekone var til at gøre det hyggeligt, provst Flemmer levede alle årene her i præstegården som enkemand, så efter at børnene var fløjet fra reden, var der blevet stille i præstegården, og der blev ikke gjort noget ved den. Årene her skåned ham ikke for sorger, han mistede

to voksne børn, en søn døde som ung teologisk student, og en ung datter. Det fortælles iøvrigt i familien Flemmer, at den lille skov, der ligger på præstegårdsjorden, skal være plantet af denne søn under hans sygdom, men rigtigheden af denne tradition kan ikke godtgøres.

En anden af sønnerne var den bekendte rektor Hans Morten Flemmer ved Frederiksborg lærde skole, som til påskønnelse for sin gerning der blev udnævnt til ridder af Dannebrog og fik titel af professor og etatsråd. Årligt foretog rektorfamilien den lange køretur til Alsted, et oldebarn af provsten har fortalt mig derom. Dette årlige besøg hørte til provstens største glæder på hans gamle dage.

Også her i embedet gjorde Flemmer sig bekendt som en dygtig præst. 1829 blev han udnævnt til amtsprovst i Sorø amt, efter provst Mønster i Ringsted, der udnævntes til biskop i Århus. 1836 fulgte udnævnelsen til ridder af Dannebrog ved hans 40 års præstejubilæum. Han døde november 1845, nogle måneder før han kunne fejre sit 50 års jubilæum og opnå betegnelsen jubellærer.

Provst Flemmer har fået et smukt eftermæle, hos Wiberg lyder det således: Såre brav og dygtig, virksom og nidkær, almindeligt elsket og afholdt.

Ordet virksom får os til at standse og tænke over, hvori en landsbypræstegering på den tid og før bestod, vor tids specialiserede menigheds- og mødeliv kendtes jo ikke. Dog kunne en præsts dag dengang alligevel blive travl. Der var gudstjenesterne og forberedelserne dertil, og der var de almindelige kirkelige handlinger, og foruden skriftemålet, der endnu — som før sagt — formede sig som en guds-

tjeneste lørdag eftermiddag. Der var læsningen med konfirmanderne, der ofte strakte sig over en del af dagens timer to gange om ugen. Der var hus- og sygebesøg og sjælesorg i sognet, der også har beslaglagt en del af hans tid.

Præstens embedsmandsvirksomhed i sognet var også større i hine tider end i dag. Kirkebogsførelsen omfattede ikke blot den nuværende, men der var dertil knyttet et fra- og tilflytningsregister, et slags folkeregister, herunder hørte også udstedelsen af skudsmålsbøger, når vedkommende var blevet konfirmeret og havde været til alters. Desuden havde præsten tilsynet med sognets skole og fattigvæsen.

Tillige var præsten ofte „vor far“ for sognet og i mange tilfælde dettes tillidsmand og talsmand udadtil. Det må heller ikke glemmes, at der i mange præstegårde blev drevet alvorlige studier, og derved blev ydet en stor indsats i tidens åndsliv. Professor Vilhelm Andersen, der var præstesøn fra Nordrup og Ringsted og selv fortrolig med præstegårdsliv, har påvist guldalderens sammenhæng med præster og præstesønner.

Og til slut skal nævnes én side af præstens gerning, som nu næsten er faldet bort: Driften af præstegården. Det var vel særligt i oplysningstiden, den sidste fjerdedel af det 18. århundrede og det meste af første halvdel af det 19. århundrede, hvor præsterne var ivrige landmænd og ofte foregangsmænd i byen, at driften af præstegården havde betydning. Et forhold, der ofte er blevet kritiseret og strengt bedømt, undertiden for strengt. Den kontakt, der skabtes derved mellem præst og bonde, har også haft sin store betydning. Endelig må det ikke glemmes, at udbyttet af præstegårdens drift var grundlaget for præstens økonomi.

Præstetypen har skiftet med udviklingen i kirkehistorien fra luthersk ortodoksi over pietisme, hvilken type dog ikke kendtes i embedet her, til rationalisme, hvilken type dog heller ikke findes i rendyrket form i præsterækken her, men bag de skiftende typer lå en stilfærdig luthersk gudsfrygt, der mere end noget andet prægede dem og deres gerning i de skiftende tider.

Med provst Flemmers eftermand, Christian Frederik Zøylner fra Hørsholm, kom en ny præstetype til sognene, den mynsterske eller den såkaldte højkirkelige type, til hvilken de fleste af de følgende præster hørte.

Pastor Zøylners vej til præstegerningen var gået ad en omvej. Han var født 1800 i København, hans fader var vagtmester ved husarerne. Efter at han 21 år gammel var blevet teologisk kandidat, gik han militærvejen og avancerede til kaptajn i livgarden, før han begyndte på sin gejstlige livsbane som sognepræst i Hørsholm i 1829. Året efter ægtede han en datter af general Lytzen i Nyborg, Marie Lorentze.

Den gamle præstegård fra 1651 blev delvis nedrevet i 1850, og en ny del på 17 fag blev opført. Tanken var senere at nedrive den gamle helt og fuldføre den påbegyndte del, det skete ikke, og en del af provst Knopfs gamle præstegård står den dag i dag, og de to dele danner tilsammen — trods en aldersforskel på 200 år — et ejendommeligt og hyggeligt præstegårdsinteriør, navnlig er portpartiet i vestenden fra 1651 meget malerisk. Lav og smal er porten, vind og skæv dens væg, der er af lerklining, det er betagende at tænke på, at derigennem er præstegårdens høst siden udskiftningen 1782 kørt i lade, porten danner nemlig den eneste forbindelse mellem præstegården og dens marker.

Men høsten fra marken er ikke den eneste høst, der er ført igennem porten, dødens høst i præstegården er gennem den båret til hvile på kirkegården, først provst Knopf selv i 1652 i november måned, sidst provst Gulstad i november 1908, nøjagtig 256 år derefter. Ialt 14 sognepræster, en del præstekoner og præstebørn er også gennem den ført til graven.

Men gennem porten gik også præstens kirkevej, snart er den gået med glæde og tak og forventning, når gerningen i kirken syntes at lykkes og bære frugt; men tit blev den også gået i mismod og forknythed, fordi ageren, der skulle opdyrkes, var så hård, og høsten så fattig. Tit standser jeg ved den port og ser i ånden den lange kjoleklædte række gå derigennem. Ingenting i præstegården formår at gøre fortiden levende for mig som den gamle port.

Pastor Zøylner er vist en af de få præster, der med glæde i sindet er gået kirkevejen. På sine gamle dage havde han den unge pastor Schepelern, den senere bekendte Holmens provst, som kapellan, og ved hans forkyndelse skabtes der lidt røre, som dog hurtigt døde hen efter Zøylners død og Schepelerns bortrejse.

Danmarks sørgelige nederlag i 1864 kom til at gribe dybt ind i familien Zøylners liv. Den ældste datter, Marie, var i 1856 blevet gift med daværende adjunkt ved Sorø Akademi Christian Sophus Gad, han blev i 1863 sognepræst i Løgumkloster, men fordrevet af tyskerne ved juletid i 1864. Dette skal efter en familietradition være gået således til: En søndag havde tyskerne bredt Dannebrog ud foran opgangen til prædikestolen, således at han måtte træde på det for at komme derop, da han så det, gik han ikke på prædikestolen —

og der blev ingen gudstjeneste. Derved havde han klart bekendt sin danskhed og blev fordrevet og senere afsat. Han søgte med sin familie til Alsted. Familietraditionen fortæller videre om den spændende hjemfart, sejlturen over Lillebælt foregik i åben båd i uroligt vejr, den ældste af sønnerne, dengang en dreng på 6—7 år, kunne huske, hvordan faderen beroligede dem alle, og de nåede i god behold hertil, hvor der nogle måneder efter fødtes en søn.

Men denne historie har endnu en „happy end“. Da han søgte embede i det gamle land, var han i audiens hos Kristian den IX. Da kongen hørte, at fru Gad var født i Hørsholm, og dette embede var ledigt, gav kongen ham dette med motivering, at der, hvor hans kone var blevet vugget, skulle hun selv have lov til at vugge sine børn.

Pastor Zøylner døde i februar 1866, hans hustru overlevede ham i mange år, hun døde først i 1891.

Efterfølgeren, Johan Peter Lyngbye, sognepræst her fra april 1866 til april 1882, var forinden i Landet sogn på Tåsinge fra 1854. Han stammede fra gården „Karenslyst“ ved Nakskov, som faderen havde i forpagtning, og fødtes der 1811, hans hustru, Bolette Just, var en købmandsdatter fra Nakskov. Om disse præstefolk er der kun få minder tilbage. Det var et fint gammelt præstehjem, præget af fornem værdighed.

Pastor Lyngbye holdt et fint forspand af to sorte heste og kusk, om sommeren kørte han altid til annexet i landauer og om vinteren i lukket karet.

Der går også frasagn om hans streghed overfor konfirmanderne, som præst var han en udpræget mynstersk

discipel. Han selv døde i 1882, hustruen i 1898, ægtskabet var barnløst.

Er omend de åndelige spor efter ham borte, så er der dog et levende minde tilbage alligevel, et bøgetræ, der udmærker sig ved et meget tidligt løvspring, er fra hans tid. Det skal være plantet af en ung pige, der næsten var i barns sted hos pastor Lyngbyes, hun skal engang have taget et lille bøgetræ med hjem fra skoven og plantet det ved sit vindue, det kaldes gerne Ane Lyngbyes bøg. Det er nu en stor pryd for præstegården, alle som kommer ved løvspringstid kan ikke andet end beundre den smukke bøg. Hun døde ved løvspringstid, og en hilsen fra bøgetræet fulgte hende i graven.

Carl Ludvig Friis Lakjer var sognepræst i Alsted-Fjenneslev fra 1882—1886. Han var født i Svendborg 1822, hans fader var præst der, denne havde 10 sønner, hvoraf de 4 blev præster, foruden Carl Lakjer her i Alsted, Christian Lakjer i Øster Tørslev ved Randers, Ludvig Lakjer i Kastруп ved Vordingborg, og endelig Christian Lakjer, der var kapellan hos Steen Steensen Blicher og forlovet med hans datter, på en tragisk måde endte han sit liv ved et skud en januar dag i 1847.

Sine bedste præsteår havde Carl Lakjer i Langå og Øxendrup på Fyn, hvor han havde været sognepræst fra 1863 og tillige i mange år sognerådsformand. Han ægtede i 1867 Vilhelmine Charlotte Sophie Mourier, hvis fader var klosterlæge på Vemmetofte, hvor hun var født i 1845.

Pastor Lakjers arbejdsdag i sognene her blev kun kort, knapt 4 år, den var præget af modgang og sorg. Kort efter, at familien var kommet hertil, mistede de en søn på 8 år

— og snart efter brød den sygdom — tuberculose — frem, som blev hans død i juli 1886.

Hans unge enke forlod præstegården med 5 uforsørgede børn og med en pension på 76 td. og 4 skp. byg samt 40 kr. fra embedet her. Kapitelstaksten var i 1887 for byg 9 kr. 53 øre. Det var knappe kår for en enke, selv om priserne var helt anderledes dengang.

Dagene i Alsted ville fru Lakjer ikke gerne mindes, hun kom efter sin bortrejse kun sjældent hertil, skønt hun i mange år boede i Sorø landsogn, hvor hun trods sine små midler udøvede megen godgørenhed mod trængende, ofte sådan, at hun og hendes egne selv måtte savne derfor. Senere flyttede hun for børnenes uddannelses skyld til København. Hun døde i september 1928 efter at have været enke i 42 år, hun blev efter sit eget ønske begravet i familien Mouriers gravsted på Frederiksberg kirkegård.

Sekstende søndag e. trin. 1886 (10. oktober) indsatte dr. teol., provst Andersen, Ringsted, Frederik Wilhelm Wolfgang Topsøe som sognepræst i Alsted-Fjenneslev. Han var som sin forgænger præstesøn, faderen døde som sognepræst i Hørsholm 1865, føromtalte pastor Gad fra Løgumkloster blev hans efterfølger.

Pastor Topsøe var født i København 1834, han blev student fra Metropolitanskolen og teologisk kandidat i 1859, efter lærervirksomhed ved forskellige københavnske skoler blev han i 1863 kateket og lærer i St. Hedinge, samme år ægtede han Frederikke Christiane Hall, datter af provst Hall, Frederiksberg. Han lod sig 1866 opstille som folketingskandidat i St. Hedingekredsen, men opnåede ikke valg og trak sig senere ud af det politiske liv. 1871 forflyttedes han

til grænsesognet Hejls. Her fik han i 15 år en meget smuk præstegerning og samlede en stor menighed. Han var Grundtvigs discipel både i kirkelig og folkelig henseende, han og hans hustru gik med liv og sjæl op i livet omkring

Alsted kirke og præstegård 1954

Askov højskole, han deltog i 1874 i Corn. Appels præsteordination og var medunderskriver af den bekendte Askov-adresse i 1881.

Han var en varm talsmand for sønderjydernes sag, hjemmet i Hejls præstegård kom til at betyde meget for dem sønden å. Han og hans hustru, som både i Hejls og Alsted var ham en udmærket hjælp, fik oprettet en efterskole i Hejls for sønderjydske unge.

Årene her i sognene blev en skuffelse for dem, forholdene her var helt forskellige fra Hejls, og her var ikke den samme forståelse for deres tanker. Der blev omkring 1890 bygget forsamlingshuse i begge sogne, Topsøe deltog med interesse i rejsningen deraf i håb om, at de kunne blive et led i den folkelige oplysning, men han blev skuffet i dette håb. Den politiske interesse var stærkere end den folkelige, dertil kom, at der i 90'erne gik en ret stærk radikal bevægelse henover sognene. Den senere bekendte redaktør N. P. Bransager, Ringsted, havde sit hjem i Alsted sogn, og hans indflydelse over sine jævnaldrende var ret betydelig.

Pastor Topsøe var 52 år, da han blev kaldet til Alsted og Fjenneslev, hans bedste år var gået, snart begyndte kræfterne at svinde, navnlig blev han hæmmet af tiltagende døvhed, der gjorde det nødvendigt det sidste år at holde kapellan. I konfirmationsstuen blev han hjulpet af sine døtre. Trods al svaghed øvede pastor Topsøe også her en god præstegerning, han vandt sig venner, der satte pris på hans stilfærdige, ægte forkyndelse og hans solide personlighed. Han døde en majdag i 1900 og blev begravet op ad kirkegårdsmuren mod præstegården ved siden af en ung datter, der som fjortenårig omkom ved drukning i 1892. Menigheden i Hejls og her satte en smuk mindesten på hans grav.

Både pastor Topsøe og hans hustru var meget haveinteresserede og holdt af at plante, der står endnu to smukke træer, der altid vil være et minde om dem. Det ene er en smuk rødbøg i haven, det andet er den smukke lind, der nu pryder gårdspladsen og giver den sit særpræg. Pastor Topsøe har selv noteret i embedets liber daticus: Den 5. december 1886 har jeg ladet en lind plante i gården. Hans

hustru tog efter sin mands død bopæl i Sorø sammen med sine to ugifte døtre, Caroline og Thyra Topsøe, der begge havde arvet hjemmets interesser og i mange år gjorde en betydelig indsats i den sønderjydske sag. Fru Topsøe døde i december 1908. Døtrene blev boende i Sorø, hvor de i mange år hørte til nogle af Sorøs kendte personligheder.

Gustav Julius Gulstad blev den næste sognepræst i Alsted-Fjenneslev. Han var født i Henne præstegård i februar 1844. Han blev på sin 30 års fødselsdag ordineret til kapellan i Kjettinge-Bregninge, senere blev han kapellan hos sin fader, der var sognepræst i Døllefjelde og Musse. 1882 blev Gulstad udnævnt til sognepræst ved Sct. Hans og Sct. Olai kirke i Hjørring, og i 1894 blev han tillige provst for Vennebjerg herred. Hans hustru, Agnes Ragnhilde Helene Scheller var datter af sadelmagemester Carl Scheller ved orlogsværftet.

Provst Gulstad nærmede sig de 60, da han blev forflyttet hertil, han havde sine bedste præsteår i Hjørring. Her mindes han endnu som en mand med humor og et mildt sind, der gjorde ham afholdt ikke mindst blandt konfirmanderne, hvis forberedelse han interesserede sig meget for, og som hørte til den kæreste del af hans gerning. Han var et ordensmenneske, hans kirkebogsførelse er mønstergyldig, både hvad nøjagtighed og sirlighed angår, ført som den er med en meget smuk håndskrift.

Det var i provst Gulstads tid, at bortsalget af præstegårdsjorden, på nær 13 tdr., fandt sted til proprietær Kalkau, Alstedgård, denne solgte senere en del deraf til udstykning. Præstegårdens oprindelige tilliggende var 70 tdr. land.

De gamle præstegårdsudbygninger blev nedrevet og en ny avlsbygning opført i stedet for. Ved denne ombygning fandt man den gamle, ituslåede døbefont, der nu er opstillet i præstegårdshaven.

Provst Gulstad var et års tid forinden sin død den 8. november 1908 ude for et kørselsuheld, hvis følger han aldrig forvandt, og som var medvirkende til hans død. Hans hustru overlevede ham til 1925, hun døde i Sorø, hvortil hun flyttede efter sin mands død.

Kaldelsen af provst Gulstads efterfølger, Benjamin Immanuel Thomsen Barfod, forelå i marts 1909. Han havde forinden været sognepræst i Glenstrup ved Hobro i 18 år. Han var født i Sørup i Angel i 1858, hvor faderen, Immanuel Barfod, var præst, indtil tyskerne afsatte ham i 1864, senere blev han præst i Våbensted og Engestofte på Lolland og provst i Musse herred. Han gjorde sig bekendt som en dygtig præst og forfatter af historiske arbejder, særligt fortjenstfuldt er hans værk: Den falsterske gejstligheds historie. Provst Barfod var grundtvigsk påvirket og bevarede fra sin præstetid i Angel en levende kærlighed til den sønderjydske sag, begge dele prægede sønnen, Benjamin Barfod, og var en arv fra barndomshjemmet.

Efter sin teologiske embedseksamen gjorde Benjamin Barfod tjeneste ved forskellige københavnske skoler, blandt andet Melchiors skole og Linnégades latinskole. I marts 1888 blev han tillige ordineret kateket ved Vor Frelsers kirke på Christianshavn, og derfra blev han udnævnt til sognepræst i Glenstrup i 1891. Da pastor Barfod kom til sognene her, var han både en erfaren og moden mand, prøvet i livets skole. Den tungeste prøvelse var tabet af hans første hustru,

Anna Hjort Østergaard, hun døde i Glenstrup præstegård i marts 1898 efter kun 4 års ægteskab ved fødselen af deres første barn. Sorgen over at miste dem begge gjorde pastor Barfod hvidhåret i løbet af få dage.

Dette smukke, hvide hår var noget af det, der prægede ham, det stod som en glorie om hans milde, fredfyldte ansigt og gav ham på hans gamle dage et næsten apostolsk udseende.

10 år senere ægtede han Else Spangenberg, hvis fader var klokker ved Frederiks kirke i København. Trods en aldersforskel på 30 år blev det et meget lykkeligt og harmonisk ægteskab, hun blev ham en god støtte, ikke mindst på det praktiske område, hvor han tit var meget ubehjælpelig. Han var præget af en fin gammel præstekultur, en belæst mand med mange interesser.

Han mindes endnu af mange i sognene her for sin milde, fordringsløse og hjertevarme præstegerning. Han havde ikke store tanker om sig selv, gang på gang oplevede menigheden beviser på hans ægte ydmyghed. Her lykkedes det ham ikke rigtig at samle om kirken, som han elskede af hele sit hjerte, men ved sit ægte, jævne og troværdige vidnesbyrd vandt han sig alligevel mange venner. Han var flittig til at besøge syge, ensomme og gamle, han glemte aldrig de ord, hans fader engang havde sagt ved en af sine sønners ordination: Når du bliver præst, så glem ikke dem derude i mosen under de ensomme skorstene. Pastor Barfods køretøj — ponyvognen, forspændt med hans lille hest Klaus — var en kendt foreteelse på sognens veje, og lige så kendt var Klaus' egenrådighed med hensyn til at bestemme farten, syntes den, at den trængte til lidt af vejkantens græs, forsynede den sig,

uanset hvor travlt dens kusk havde, og hvor meget han skyndede på den.

Efteråret 1924 søgte pastor Barfod sin afsked og brød op herfra — som den første præst efter reformationen. Han øvede i nogle år derefter en meget påskønnet gerning som præst ved Københavns amts sygehjem i Ordrup.

Han døde juleaften 1936 i sit hjem i Ordrup uden forudgående sygdom. Medens kirkeklokkerne ringede højtiden ind, sov han stille og fredeligt ind, hans død passede i sjælden grad til det liv, han havde levet. Hans hustru døde i august 1958, hun havde efter hans død haft stilling i Københavns forsørgelsesvæsen.

Den sidste sognepræst i Alsted-Fjenneslev, som jeg skal nævne — den 21. efter reformationen —, er Robert Palle Stenstrup Hansen, der efterfulgte pastor Barfod i 1925. Hans gerning blev kun af kort varighed og præget af sygdom, hans liv blev noget af en tragedie, fordi han måtte give op på grund af denne sygdom, og de rige evner, han var i besiddelse af, kom slet ikke til udfoldelse. Denne lidelse stammede fra hans tidlige ungdom, under fodboldspil var han blevet sparket i ryggen, dette udviklede sig til en tuberculøs lidelse, som både påvirkede ham fysisk og psykisk.

Stenstrup Hansen var født i Maribo 9. november 1893, hvor hans fader var tømremester. Han tog sin embeds-eksamen i januar 1919 og var derefter, indtil han tog sin afsked i marts 1927, præst i ikke mindre end fem menigheder. Han begyndte som hjælpepræst i Præstø, hvorefter han udnævntes til sognepræst i Landet og Ryde på Lolland, derfra flyttede han til Nørbæk-Sønderbæk og Læsten i Viborg stift. Her var han kun fra marts til november 1922,

hvor han blev udnævnt til kaldskapellan i Køge og Ølsemagle. Fra 16. januar 1925 til 16. marts 1927 var han sognepræst i Alsted-Fjenneslev, men allerede i januar 1926 søgte han sygeorlov og vendte ikke mere tilbage til sin gerning her, og i marts året efter måtte han søge sin afsked. I flere år havde han tappert kæmpet mod sygdommen, men nu strakte kræfterne ikke længere til. Men hans kamp var dog ikke forbi, den varede mange år endnu, han døde først den 15. juli 1942 efter mange års lidelser, de sidste år tilbragte han mest til sengs i sit hjem i Maribo, hvor han blev kærligt plejet af sine forældre og sin søster, der havde fulgt ham fra embede til embede og styret hus for ham, da han var ugift.

Han var en begavet mand, der ved siden af sin præstegerning, som han gik stærkt op i, drev studier i slaviske sprog. Her i sognene fik han næppe begyndt, før han måtte give op. Men hans langvarige, tapre kamp med sygdommen skabte megen sympati for ham i menigheden, som havde ventet sig meget af ham og glædede sig over, at der efter de mange ældre præster i embedet nu var kommet en ung præst til sognene, men dette håb blev på den sørgeligste måde beskæmmet.

Jeg har i foranstående prøvet på at fortælle lidt om den lange række af præster, der har levet i den gamle præstegård, kortere eller længere, og under skiftende kår i hjemmet og landet øvet deres gerning her, men om dem alle, på en enkelt nær, kan man sige, at den er øvet med troskab og udholdenhed. Den midtsjællandske jordbund har kun vist ringe modtagelighed for de åndelige vækkelser, der er gået hen over vort land gennem århundrederne, men netop under

sådanne forhold er troskab og udholdenhed ganske særligt nødvendig for præstens gerning. Præsterækken her indeholder ingen navne på store og landskendte personer — men den rummer navnene på en række præster, der stilsfærdigt gjorde gerningen her i troskab med de evner, de havde fået betroet. Derfor er det en glæde at fordybe sig i det liv, der har været levet i den gamle præstegård, og et privilegium at få lov til at føre det videre.

L. Andersen,
Alsted præstegård.

LITTERATURHENVISNING:

Wibergs: Præstehistorie I—III. — Elvins: Præstehistorie 1869—84. — Groshennig og Hauch Fausbøll: Danmarks præstehistorie 1884—1911. — Poul Nedergaard: En dansk præste- og sognehistorie 1849—1949 (61). — H. G. A. Jørgensen: Sognepræst og præstegård. — Georg Hansen: Præsten på landet i det 18. århundrede. — Georg Hansen: Degnen. — Danmarks kirker, Sorø amt, udgivet af Nationalmuseet. Sorø I—II. — Peter Severinsen: Kirkereformationen i Sorø amt. Sorø Amts historiske Samfunds årbog 1936. — Peter Severinsen: Hr. Jochum i Alsted. Årbog 1928. — Peter Severinsen: Landsby skolens tilblivelse i Sorø amt. Årbog 1937. — Johs. C. Jessen Alsted-Ringsted herreders skolehistorie. — Joachim Larsen: Bidrag til den danske folkeundervisning og folkeskolens historie 1536—1818. — A. Petersen: Sjællands degnehistorie. — Erling Petersen: Svenskerne i Sorø amt. Årbog 1961.

UTRYKTE KILDER:

Alsted-Fjenneslev kirkebøger. — Embedets libr. datici. — Private optegnelser og meddelelser fra efterkommere af provst Flemmer, pastorerne Zøylner, Lakjer, Topsøe, Gulstad og Barfod.

Minder om solkult i Midtsjælland

Af *A. Strange Nielsen*

I tidens løb er der givet forskellige forklaringer på, hvad navnet *Ringsted* kan betyde. Der er ingen uenighed om, at endelsen *-sted* går tilbage til tiden før kristendommens indførelse i Danmark, og at det betyder bosættelsesplads. Flere midtsjællandske landsbynavne har samme endelse og et let kendeligt personnavn foran endelsen *-sted*. I disse landsbyer kan man konstatere tilstedeværelsen af en storgård. Disse landsbyer betragtes almindeligvis som høvdingebyer, hvor det måske er den bosiddende stormands navn, der er bevaret i bynavnet.

Yngre forskere¹⁾ har imidlertid i de senere år peget på, at bynavne på *-sted* ikke altid begynder med et personnavn, men ofte med en natur- eller kulturbeskrivende betegnelse. Det må altså forekomme tvivlsomt, at Ringsted — som af nogle formodet — begynder med mandsnavnet *Ring*, og der er heller aldrig konstateret antydninger af en gammel storgård i Ringsted. Snarere rummer betegnelsen *ring* et minde om fordums kult på dette sted, måske en stenkreds i forbindelse med Sjællands landsting, som blev holdt her langt tilbage i den hedenske tid.

Den afdøde forsker *Gudmund Schütte* gik ind for, at *ring* i Ringsted betød solens runde ring, idet landstinget skulle

være stedet, hvor man dyrkede solen. Disse anskuelser gør han udførligt rede for i sin bog „Hjemligt Hedenskab“. Han skriver: „En ældre hovedhelligdom for Sjælland var vel Ringsted, hvor forhen øens vigtigste tingmøder holdtes ved Tislund, der var viet til himmelguden Ty i hans egen-skab af retsgud“. Historikeren *Arthur G. Hassø* peger på²), at Tislund kan være bevaret i *Tidsebro*, der fører over *Tidseåen* ved vestenden af Haraldsted Langesø. Videre sammenligner G. Schütte det sjællandske soldyrkelsessted, Ringsted, med Ringsjön i Skåne og Hjulso (Hjul = ring) i Jylland. Som et minde om soldyrkelsen i Ringsted nævner han et ringtegn, der skal være indridset i tårnet på Sct. Bendts kirke. Nu véd vi jo godt, at kirken intet tårn har, men kun en tagrytter af nyere oprindelse.

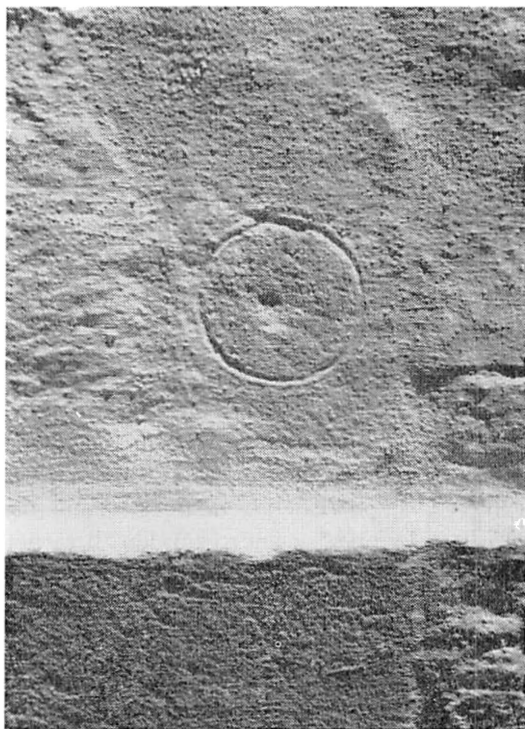
Vi har mange vidnesbyrd om, at solen har været dyrket som guddom fra de ældste tider, fordi solen opfattedes som den livgivende og frugtbarørende kraft. Tænk på solvognen fra Trundholm mose i Odsherred og på de mange helle-ristninger, hvor den strålende sol ofte gengives. En mængde af disse tegn stammer fra bronzealderen, ca. 1500—500 f. Kr., og de fleste af dem er indhuggede eller indridsede i sten, og de er derved bevarede helt frem til vor tid. Mange ristninger må være gået tabt i tidens løb. Når vi alligevel har en rigdom af dem bevaret, må det tages som et vidnesbyrd om, hvor rig denne kult har været, og hvor meget om at gøre, det må have været at riste disse tegn, så de kunne stå uforgængelige i sten. Soltegnet fremtræder som en ring og giver på denne måde et karakteristisk billede af solen. Snart er ringtegnet en cirkelformet figur og ikke andet, snart er ringen forsynet med en udvendig strålekrans,

men til andre tider er den udstyret med eger, så den faktisk er blevet til et hjul. Der er nemlig en nøje forbindelse mellem solkulten og hjultegnet, idet hjulet ligesom solen var af betydning for frugtbarheden.

I bronzealderen betød soldyrkelsen meget, og det menes, at broncelurerne havde forbindelse hermed, men især vidner de mange helleristninger fra denne tid om solkulten. De billedrige ristninger på klippehellerne i Tanumshede i Bohuslän, på Bornholm og andre steder rummer mange fremstillinger af solen, og den måde, den blev dyrket på. Bortset fra Bornholm har Danmark ingen klippeflader, velegnede til helleristninger. I den øvrige del af landet har fortidens folk derfor måttet riste deres tegn i løse sten. Af den slags findes der adskillige i Midtsjælland. En del af disse er forsynede med de såkaldte skåltegn, rundagtige fordybninger frembragt af mennesker til brug ved frugtbarhedskult. Ofte ses disse skåltegn sammen med ringtegnet. *Sengestenen* i Nordskoven ved *Tygestrup* har nogle store og meget fine skåltegn. En stor kampesten i vestgrunden til tårnet i *Sigersted kirke* har en række skåltegn og også et ringtegn med eger. I det hele taget må vi lægge mærke til, at sten med ristninger fra den hedenske tid ofte er bevaret i forbindelse med kirkerne.

Stenene i Sigersted og andre kirker havde deres særlige betydning, før kirkerne blev bygget, og deres tilstedeværelse dér kan måske tages som et vidnesbyrd om, at folk tillagde det betydning at føre noget fra den gamle tro med over i den nye. Eller at man anså den gamle tro for magtesløs, når helligstenene blev anbragt i det kristne gudshus.

Anderledes stiller det sig i *Kværkeby kirke*, hvor der findes to ringtegn, begge indridsede i kirkens bygningssten. Disse kvadre er sikkert tilhuggede ved kirkens bygning, og har

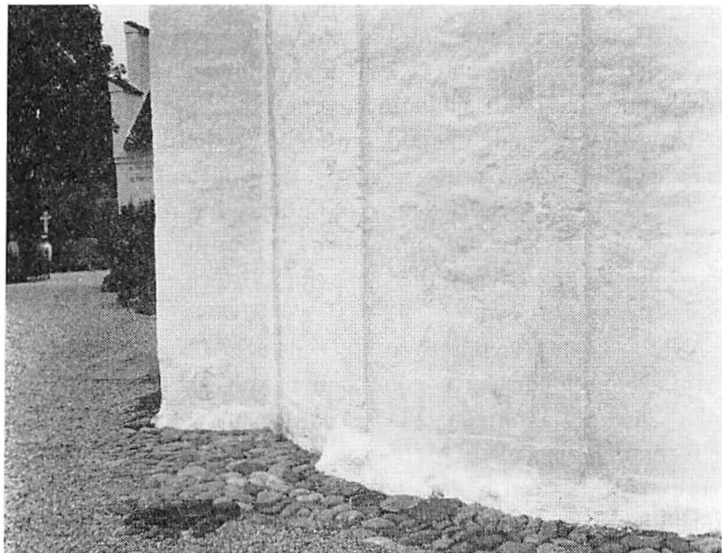

Ringtegnet på Kværkeby kirkes apsis.

Fot. 1961 . J. B. LARSEN

altså næppe haft nogen funktion i førkristen tid. Når de alligevel findes på bygningen, kan man tænke sig, at kirkebyggerne for en sikkerheds skyld ville have de gamle sym-

boler med over i den nye tro. Kirkens to ringsten vender begge mod øst. Den største af dem er 17 cm i diameter og sidder lavt på korets sydøstre hjørneste. Det har ingen eger, men en rund fordybning i centrum. Det mindste ringtegn

Kværkeby kirkes kor med begge ringtegn; det ene i bygningens nederste venstre hjørne, det andet på apsis tæt til venstre for den højre pilaster.

Fot. 1961 . J. B. LARSEN

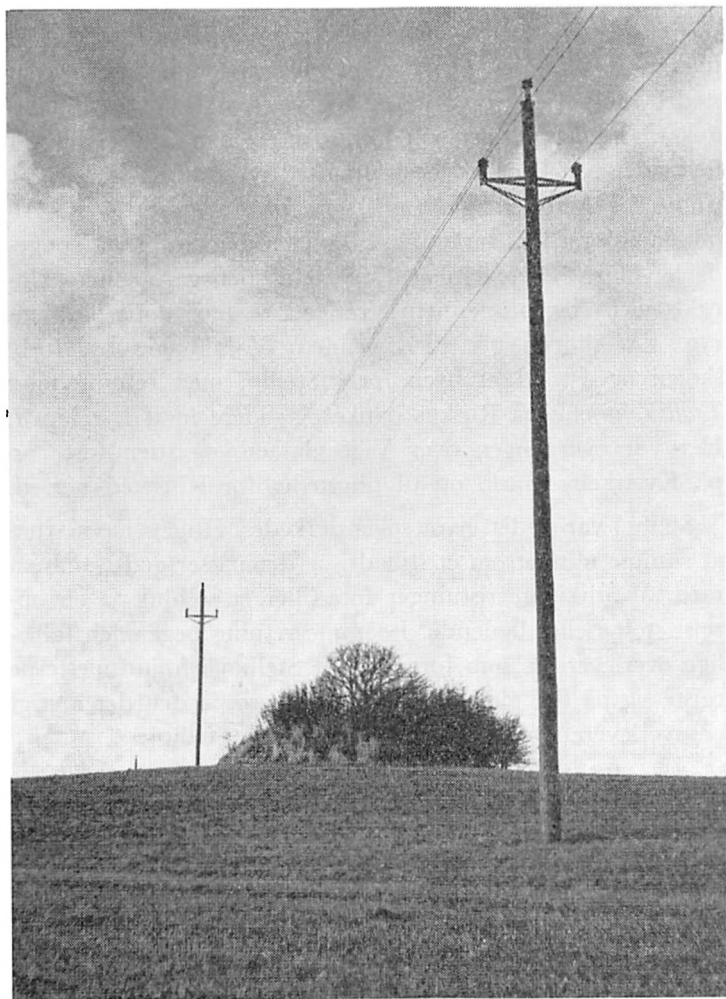
sidder på apsis, 104 cm over jorden, og har en diameter på 10 cm. Det er lidt ujævnt i rundingen og falder en del sammen med murfladen, fordi det er overhvidtet. Ser man nøje efter, vil man kunne konstatere både hjulnav og eger. Måske er det ikke tilfældigt, at disse to ringsten vender mod øst, det verdenshjørne, hvorfra den gryende dags første sol-

stråler kommer. Det skal også nævnes, at Kværkeby kirke, i hvert fald i en periode, var herredskirke for Ringsted herred, hvis tingplads lå på Kværkeby mark, nord for landsbyen. Tingsteder og hedensk kult, her soldyrkelse, for et herredsområde synes at have hørt sammen.

Ligesom Kværkeby tingsted var samlingsplads for Ringsted herred, således var Ringsted samlingsplads for landet Sjælland. Her holdt sjællandsfarerne landsting, og her samledes de i den hedenske tid om deres gudedyrkelse. Ser vi på den midterste og største af de tre tingsten på Ringsted torv, så ser vi, at der i dens overflade er indhugget to ringtegn³). Ja, også en del andre tegn, og om den nærmere beskrivelse heraf henvises til Årbog for Historisk Samfund for Sorø Amt 1960, side 7—43.

Netop tilstedeværelsen af et centralsted for solkulten i Midtsjælland kan have givet denne kult en fremtrædende plads hos befolkningen. Måske skal de nævnte ringtegn ses i forbindelse hermed. Men også på anden måde er der til vore dage bevaret vidnesbyrd om gammel solkult. Endnu i 1880'erne fandt solkulten sted. De folk, som dengang stadig dyrkede den livgivende og frugtbarørende sol, gjorde det vel uden tanke på, at de dermed fortsatte tidligere tiders hedenskab. De gjorde det i trofasthed mod de overleverede skikke uden tanke på, at indholdet i disse ofte vendte sig direkte mod kristendommen. Udøvelsen af soldyrkelsen var knyttet til det lysende ildhjul, og de pladser, som endnu benyttedes i forrige århundrede, angiver måske ældgamle helligsteder.

Det sted, hvor den gamle soldyrkelse holdt sig længst, var i *Valsømagle* i Haraldsted sogn. Øst for Valsømagle

Stelboj.

Fot. 1961 . J. B. LARSEN

på Tranebjerggårdens mark ligger *Stelhøj*. Uafhængigt af hverandre fortæller adskillige overleveringer om, at her var stedet. Stelhøjs beliggenhed er nok værd at bemærke. Umiddelbart nord for højen gik *Tingstien*. Denne færdselsvej var forbindelse mellem to gamle tingsteder og udgik fra *Estrup* tingsted i Allindemagle sogn, som må antages at være Allindemaglegårdens birketing, til hvilket der blev givet kongelig bevilling 12. november 1539. Tingstien gik gennem Haraldsted by og ind gennem Vrangeskov, men oppe på åsens ryg. Fra skoven gik stien gennem Valsømagle by, forbi skolen og øst ud af byen forbi Stelhøj med retning mod *Tvillinghøjene* på Ruskus banke og videre mod *Værkevad*. Her var overgangen over Vigersdalåen, og stien førte op på Kværkeby mark, op til tingstedet for Ringsted herred.

Stelhøj var stedet, hvor solen dyrkedes. Højens navn synes at rumme mindet om et stillads, og det passer godt sammen med, at adskillige ristninger forestiller et solhjul på en oprejst stolpe eller lignende. I samme retning peger den folkelige overlevering, som fortæller, at Stelhøj i højtidsnætterne rejste sig på fire gloende pæle. Lad os se på det, der iøvrigt er overleveret om, hvad der foregik på Stelhøj:

"Kristi fødsel er kædet sammen med julen. Ordet jul stammer fra hjulet, fordi man ved solhvervstide omvandt egerne i et vognhjul med halm og lignende og bragte hjulet op på en høj bakke og tændte ild i det. Så lod man det løbe ned ad bakken. Hvis hjulet væltede på halvvejen, ville det kommende år blive et ringe år med dårlig høst. Løb det derimod langt ud, tog man det som tegn på, at det nye år ville blive godt. Man holdt denne skik som en fest, fordi solen vendte tilbage, og når det runde hjul rigtig tog fart ned ad højen, og der var ild i det, mindede det om den lysende sol." 4)

En anden overlevering lyder:

„Der var en mand, som ikke ville tro på, at troldtojet i højen kunne være farligt. Tværtimod gik han og forklarede folk, at man ikke skulle tro på troldtøj. En aften var han borte. Dette vidste nogle af hans bekendte, og de regnede ud, at han på hjemvejen skulle ad Tingstien, som gik tæt nord om troldhøjen. De fandt da på at ville gøre ham forskrækket. Derfor tog de et vognhjul og bandt halm mellem egerne og smurte det med tjære. Da manden var for hjemadgående og nærmede sig højen, tændte de ild på hjulet og lod det løbe ned ad højen mod ham. Han blev meget bange og faldt på knæ. De andre morede sig over at have fået sat skræk i ham, så han nu havde respekt for højen.“⁵⁾

En tredje overlevering lyder:

„I Valsømagle huse blev der holdt helligmøder, vistnok i 1860'erne. Nogle unge mennesker, som ville gøre deltagerne i disse møder forskrækkede, lavede et ildhjul og holdt sig rede, til de hellige gik hjem fra mødet. Da de kom, blev hjulet tændt og sat i bevægelse, så det rullede ned mod de rædselsslagne folk fra helligforsamlingen. De troede, at det var den onde selv, der var på spil.“⁶⁾

I de to sidste overleveringer lægger man især mærke til, at ildhjulet bliver brugt imod positivt kristne mennesker, altså en ubevidst sidste udløber af den kamp, der må have fundet sted, da kristendommen sejrede over hedenskabet. Endnu i 1880'erne lod man ildhjulet løbe ned ad Stelhøj.

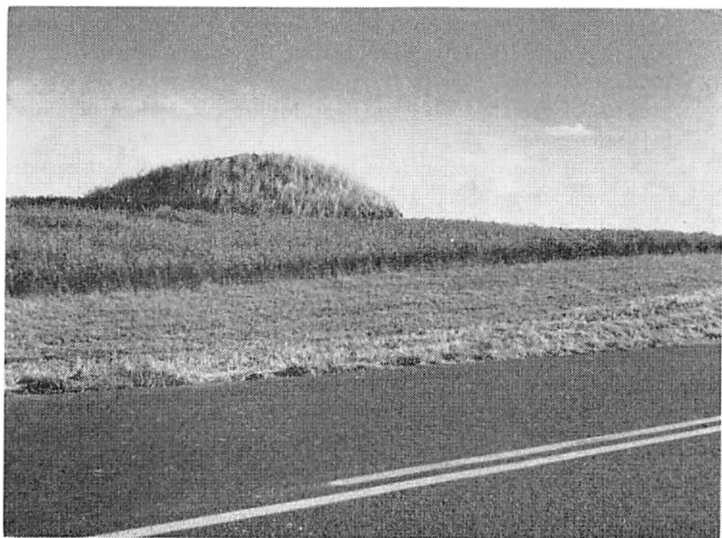
Nu er Stelhøj ikke det eneste sted i Midtsjælland, man har dyrket solen på denne måde. Inde i *Humleoeskoven* ligger den høje, stejle *Gyltsknap*, som også engang imellem kunne rejse sig på fire gloende pæle. Om denne bakke fortælles en — næppe fuldstændig — oplevelse fra midten af forrige århundrede:

„Et ægtepar havde været i Køge at købe en ko på marked. På hjemvejen gik de langs åsen og nåede til Gyldsknap ud på aftenen. Da så de ligesom en tromle komme rullende ned ad Gyldsknap, og der var ild i begge ender af den. De blev forskrækkede. Manden holdt fast i halen på koen, og konen førte den ved hovedet, og de kom velbeholdne hjem.“⁷⁾

Vestligst i Haraldsted sogn, tæt op ad Holbæk landevej, lige nord for Langesø, ligger den bevarede kæmpehøj *Tidselhøj*, hvis navn måske kan forklares som Thislunds høj. Den ligger tæt ved de før nævnte lokaliteter Tidselbro og Tidselå, der som nævnt er sat i forbindelse med den heden-ske kult ved Ringsted landsting. En gammel fortælling om ildhjul på Tidselhøj lyder således:

„Ved juletid skulle degnen i Haraldsted have sin degnetrave, som bestod af røget flæsk, brød, æg, saltmad og lignende. Han måtte dog selv sørge for at hente sagerne. Derfor lejede han en mand til at bære sækken, hvori de rare sager blev puttet, og så gik det fra gård til gård sognet rundt. Et år ville en mand spille degnen et puds, og derfor gik han i ledtog med ham, der skulle bære sækken. Det sidste sted det år var Holte-gården. Her blev degnen rigeligt beværtet med mad og drikke og fik også noget godt i sækken. Det var ud på aftenen, da de tog vejen ad Haraldsted til. På vejen skulle de forbi Tidselhøj, som ligger ved den østre side af Holbæk landevej. På højen havde degnens ledsagers kammerat taget opstilling med et vognhjul godt omviklet med halm og klude, der var gennemvædet med stenolie. Efter aftale råbte ledsageren temmelig højt, når han talte med degnen. Manden på højen kunne derfor høre dem, da de nærmede sig. Så satte han ild til halm og klude og lod det brændende hjul løbe ned ad højen mod de to, der kom. I sin angst og nød begyndte den arme degn at fremsige: „Vor Gud han er så fast en borg“. Ledsageren smed sækken og rendte sin vej. Men manden på højen skyndte sig hen og samlede sækken op og forsvandt med den.“⁸⁾

I denne overlevering genkendes brugen af ildhjulet imod kristendommen, her repræsenteret ved degnen. Den kristne mand lider et nederlag, ligesom ham, der måtte falde på

Tidsej.

Fot. 1961 . J. B. LARSEN

knæ ved Stelhøj. Tidspunktet er julehøjtiden, og et vidnesbyrd om, hvor længe skikken har holdt sig, er brugen af stenolie (petroleum), som først kom i brug i Danmark ved midten af 1860'erne.

NOTER OG KILDEHENVISNINGER:

- 1) John Kousgård Sørensen: Danske bebyggelsesnavne på -sted. Om-
tale af Ringsted, side 105—06.
- 2) Arthur G. Hassø: Ringsted købstads historie I, side 33 og 220.
- 3) Tegning af tingstenen med de to ringtegn findes i: A. Strange
Nielsen: Sjællands landsting i Ringsted. Historisk Samfund for Sorø
Amts årbog 1960, side 20.
- 4) Meddelt af parcellist Chr. Sørensen, Møllebjerg, Valsømagle huse,
født samme sted 1881.
- 5) Meddelt af fhv. gårdejer Jens Jensen, Gadeagergård, Valsømagle,
født sammesteds 1868.
- 6) Meddelt af kreaturhandler Kristoffer Johansen, Benløse, født i
Valsømagle 1879.
- 7) Meddelt af afdøde skovløber Jørgen Hansen, Humlecore skov, født
i Kværkeby 1875.
- 8) Meddelt af afdøde rentier Hans Knudsen, Sct. Knudsgade 24, Ring-
sted, født i Kværkeby 1865.

A. Strange Nielsen:

Midtsjællands lokalhistoriske arkiv, Ringsted

Arsberetning 1961

På det ordinære styrelsesmøde i april valgtes bankdirektør *C. I. Christensen* til medlem af arkivets bestyrelse i stedet for afdøde bankdirektør *Valdorf-Hansen*. Man konstituerede sig med genvalg af skoleinspektør *Strange Nielsen*, Toksværd (formand), kontorchef *O. Halling*, Ringsted (kasserer) og overbibliotekar *J. Lebahn*, Ringsted (sekretær).

Arkivets reviderede regnskab balancerede med 3059 kr. En række sognekommuner, Ringsted købstad, Holbæk, Præstø, Roskilde og Sorø amter samt pengeinstitutterne og nogle erhvervsvirksomheder i Ringsted har bevilget gode tilskud.

Avisregistreringen er fortsat, og man er nu i gang med Ringsted Folketidende, årgang 1930. Arbejdsministeriets bevillinger til avisregistreringen er blevet fornyede, således at dette arbejde, der beskæftiger erhvervshæmmede folk, som omskoles til kontorarbejde, nu er økonomisk sikret indtil 30. juni 1962. I løbet af de tre registreringsår har arkivet modtaget bevillinger på ialt 32.000 kr. Kontorist *Knud E. Nielsen* fratrådte 31. december 1960, og fru *Ruth Jørgensen*, Sorø, fratrådte 15. maj 1961. Siden sidstnævnte dato har *Egon Hansen*, Stenlille, været ansat ved arkivet. De om-

fattende midtsjællandske registre, arkivet efterhånden har udarbejdet, omfatter 29 landkommuner og Ringsted købstad, og man er nu oppe på godt 15.000 registerkort.

I årets løb er den Flensborg'ske samling af fotografiske plader færdigregistreret. Det samme gælder sognefoged H. P. Niensens (Bringstrup) store privatarkiv, der rummer værdifulde sager vedrørende landboforeningerne, Bondestandens Sparekasse og andelssvineslagteriet. Da nedlæggelsen af mejerier er fortsat, har man i det forløbne år modtaget eller truffet aftale om opbevaring af arkiverne for Stenmagle a/m, Kildevang a/m Benløse, Fjenneslev a/m og Pilevang a/m Sigersted. Desuden er der i årets løb indkommet en del foreningsprotokoller, billeder, bøger og hæfter.

Arbejdsudvalget har holdt sine regelmæssige månedlige arkiverings- og registreringsmøder. Uden denne frivillige, ulønnede indsats af udvalgets 10 medlemmer kunne arkivet ikke eksistere. I årets løb er forfatteren, overlærer *Carl C. Lassen* fratrædt, og i hans sted er kommunelærer *Niels-Jørgen Hansen*, Ringsted, tiltrædt.

Selv om der har været god tilgang af arkivalier i det forløbne år, kan arkivet på 1. sal i Ringsted Bibliotek rumme meget mere. Gamle dokumenter, protokoller, billeder, dagbøger, foreningssager m. v. modtages gerne. Hvis årbogens læsere er i besiddelse af sådanne sager, bedes de overveje, om ikke disse ting burde overgives til arkivet.

Litteratur om Sorø amt 1960-61

Af *A. Strange Nielsen*

Den tid, der er gået, siden sidste årbog udkom, har været overordentlig rig på publikationer, der henter deres emner fra Sorø amt. — En del af denne litteratur er fremkommet som artikler i årbøger eller specielle værker eller som jubilæumsskrifter. Til orientering bringes her en omtale af det udkomne:

Knud Banning: FORSAMLINGER OG MORMONER (udgivet af Institutet for dansk Kirkehistorie). I året 1854 begyndte mormonerne et stort missionsarbejde i Danmark ved udsendte missionærer fra Salt Lake City, USA. I hvert sogn kom der mormonprædikanter. Sjællands biskop anmodede gennem provsterne hver enkelt præst om at give indberetning om virksomheden i hans pastorat. Samtidig bad bispren om underretning om baptister, gudelige forsamlinger og lignende. En lang række af præsternes og provsternes indberetninger er bevarede, og de gengives i bogen. Nogle af de interessanteste sogne-indberetninger er fra Sorø amt, som er meget fyldigt repræsenteret, idet der findes beretninger fra 57 sogne. Her findes et vægtigt bidrag til belysning af amtets og dets sognes åndshistorie. Stoffet er velegnet i aftenhøjskoler og studiekredse.

BUDSTIKKEN 1961: Budstikken er årbog for Frilandsmuseet og Dansk Folkemuseum og bringer afhandlinger fra Danmarks forskellige egne. I år er Sorø amt repræsenteret med to afhandlinger, nemlig: *J. L. Østergaard Christensen: BORUP RIS*, som er en sammenfattende artikel, der giver oversigt over hele det omfattende udgravningsarbejde, som har fundet sted i årenes løb, og som nu nærmer sig sin afslutning. Dette er altså den samlende artikel, som meddeler de foreløbige resultater, som vi altså må nøjes med, indtil bearbejdelsen af det store materiale er afsluttet. *Erik Kjersgaard: KRISTIAN KUSK PÅ GUNDERSLEVHOLM* er en artikel om kuskens arbejde i Danmarks måske eneste bevarede komplette herskabsstald fra hestekøretøjernes tid. Hele staldens udstyr af vogne, seletøj og tilbehør er af fru Marie de Neergaard skænket til Dansk Folkemuseum. På samme tid var det så heldigt, at tingene kunne få liv, idet Gunderslevholms herskabskusk gennem 50 år, Kristian Hansen, kunne give en beskrivelse af herskabskuskens særlige gerning. Et fint og særpræget stykke historie fra Sorø amt er hermed bevaret, og kuskens beretning og erindringer er nok værd at læse.

VINDØJET, jubilæumsskrift for Korsør glasværk 1935—60, er et smukt hæfte på 32 sider med dejlige illustrationer. Glasværkets historie fortælles, og museumsinspektør Holger Rasmussen indleder med en fin kulturhistorisk artikel om vinduets udvikling.

KAMBAS er en fin jubilæumsbog for Kødfoderfabrikken Sjælland 1935—60. Skriftet, der er udarbejdet af direktør J. P. Jensen, har mange fine billeder. Bogen giver en fyldig og interessant skildring af den driftige virksomhed.

Aage Lambert-Jensen: 150 ÅR MED SPAREKASSEN FOR GREVSKABET HOLSTEINBORG OG OMEGN. Det er betydningsfuldt, at sparekassens historie er samlet og beskrevet. Ikke alene fordi det var en pionérgerning at oprette Danmarks ældste nuværende pengeinstitut, men også fordi sparekassens historie er indvævet i hele egnens historie. Bogen er således også et stykke lokalhistorie, der tegner et levende billede af egnen og de mænd, der har levet og virket. Bogen er et fint historisk arbejde fra en kyndig lokalhistorikers hånd, og den vil blive stående i amtets og hele landets historie.

SVEGÅRDS BOGHANDEL, SORØ, 1886—1961, er en smuk lille publikation i anledning af den kendte boglades 75-års jubilæum. I løbet af denne årrække har forretningen haft to indehavere, nemlig stifteren Peter Svegård og efter ham Anna Hyldgård. Den første trediedel af hæftet beskriver de to indehaveres virke. Resten af hæftet optages af en artikel om Ludvig Holbergs liv og forfatterskab, en god lille Holberg-biografi, skrevet af boghandler Peter Svegård.

L. Balslev: SORØ KIRKE. I anledning af Sorø kirkes 800-års jubilæum besluttede Nationalmuseet at udgive en bog om kirken i sin serie af „blå bøger“. Intet var mere nærliggende, end at kirkens fineste kender, vort historiske samfunds formand, blev opfordret til at skrive bogen. Resultatet måtte på forhånd blive en forholdsvis kortfattet skildring af kirken, men det blev samtidig en skildring, hvor intet væsentligt mangler. Stillet overfor en lille bogs begrænsede plads, har lektor Balslev vidst at benytte sig af udtryk, der i få ord rummer både karakteristiske, fyldestgørende og klare skildringer. Forfatteren er en flittig forsker,

som med særlig kærlighed har dyrket Sorø klostres og kirkes historie. Dette er kommet bogen til gode i form af mange små oplysninger og nye perspektiver. Siden Nationalmuseet i 1936 udgav „Danmarks Kirker“ med en samlet beskrivelse af Sorø kirke, er der fremkommet nye forskningsresultater, som også er medtaget. Bogen, der er forsynet med udsøgte illustrationer og trykt på fint papir, fremtræder derfor såvel i det ydre som for indholdets vedkommende som et gedigent arbejde — et værdifuldt bidrag til beskrivelsen af en af de fineste perler i den perlekrans, der hedder Sorø amts historie.

Roar Skovmand: HØJSKOLENS UNGDOMSTID I BREVE, I—II. Hindholm Højskole ved Fuglebjerg er Danmarks fjerdcældste folkehøjskole, og den var en overgang en af landets mest søgte. I værkets bind II omtales Hindholm side 251—338. I de 98 breve, der gengives og kommenteres her, fortæller personerne i kredsen omkring højskolen og ikke mindst forstander Anders Stephansen og frue om forberedelserne til skolens åbning 1852, om skolens første år indtil 1867, om forholdet til den grevelige familie på Holsteinborg, om ansættelse af lærere ved skolen, om disses personlige egenskaber, om de ikke altid forstående myndigheder og om skolens placering i tidens bevægede politiske strømninger. Vi er her blevet beriget med et ypperligt værk for dem, der interesserer sig for de folkelige bevægelser.

Årsmødet

Historisk Samfunds årsmøde 20. august 1961 holdtes i Lejre og på Ledreborg. Kl. 13,45 var 2—300 mennesker samlede ved stensætningen i Gammel Lejre, hvor museumsinspektør Harald Andersen fra Forhistorisk Museum i Århus var kommet til stede for at berette om stedet og om de undersøgelser, der under hans ledelse er foretaget i de senere år.

Det er slet ikke så let at få fat på, hvad de grå sten mellem de græsklædte høje egentlig fortæller, men Harald Andersens nøgterne og klare redegørelse var en ypperlig hjælp. Det er meget tvivlsomt, om sagnene har ret, når de fortæller om Rolf Krake og hans kæmper i Lejre omkring 500 før Kristi fødsel, men det er nu sikkert, at Lejre har haft stor betydning i slutningen af vikingetiden, og sandsynligt, at kongerne har boet her. Stenene er rester af skibsætninger, der hører sammen med de undersøgte grave, og kan henføres til omkring 900. „Det underjordiske Lejre“, som kom frem ved udgravningerne, var naturligvis atter til-dækket, men man hørte om graven med to skeletter: Nederst en standsperson og over ham en halshugget træl, der er blevet ofret ved jordfæstelsen.

Efter at deltagerne havde set sig om i terrænet, søgte man ly for den friske blæst i en grusgrav, og museumsinspektøren fortalte om Herthadalen og de store folkemøder i forrige århundrede.

På Ledreborg havde lensgreven gæstfrit givet tilladelse til, at den store forsamling måtte komme ind og se slottets rigt udstyrede hovedrum. I slotsgården fortalte skoleinspektør Strange Nielsen først træk af stedets historie. Han var enig med Harald Andersen i, at kongsgården næppe har ligget her, men i Gammel Lejre. Ledreborg er grundlagt efter 1660 af den bekendte rentemester Henrik Müller, der som statens kreditor fik så meget sjællandsk krongods overdraget. 1740 blev gården købt af Christian VI's betroede minister Johan Ludvig von Holstein, og den har siden været i slægtens eje. J. L. Holstein lod sin tids fornemste arkitekter, Krieger og Thura, bygge gården om, og lod Amalienborgs bygmester, Eigtved, indrette riddersalen m. m.

Fra Ledreborg kørte man til „Schweizerhytten“ i Herthadalen. Tilslutningen var glædeligt nok større, end bestyrelsen efter tidligere års erfaringer havde regnet med, men dette havde desværre til følge, at det kneb med at skaffe plads til alle. Efter spisning af medbragt mad afholdtes generalforsamling med skoleinspektør Heltoft som dirigent. Formanden aflagde en kort beretning, og kassereren, overlærer Henneke, gjorde rede for regnskabet. Til medlemmer af bestyrelsen nyvalgtes i stedet for amtmand Topsøe og redaktionschef Vagn Fredens, der ikke havde ønsket genvalg, malermester H. Christensen, Slagelse, og tømrermester Emil Andersen, Eggeslevmagle. Amtmand Topsøes store indsats for Historisk Samfund gennem mange år blev fremhævet fra forskellig side.

Efter generalforsamlingen blev der tid til en lille tur gennem Herthadalen under den utrættelige Strange Niensens ledelse.

Fortid og nutid

Udgives af Dansk historisk Fællesforening under redaktion af museumsinspektør, cand. mag Peter Michelsen, Nationalmuseets 3. afd., København K., og under medvirken af Kristian Hald, Johan Hvidtfeldt og Knud Klem. Tidsskriftet udkommer normalt to gange årligt, ved henvendelse til foreningens ekspedition, Landsarkivet, Viborg, kan alle medlemmer af foreningen under Dansk historisk Fællesforening få Fortid og Nutid til en favorpris af 12,00 kr. plus porto (bogladepris 20,00 kr.) pr. årgang. Bidrag til tidsskriftet samt bøger, der ønskes anmeldt deri, bedes sendt til redaktøren.

TILBUD TIL VORE MEDLEMMER

Ved henvendelse til ekspeditionen (se ovenfor) kan medlemmer af foreninger under Dansk historisk Fællesforening til favorpris (eksklusive porto) erhverve:

E. Kroman: Skriftens Historie i Danmark fra Reformationen til Nutiden	4,50 (boglade 6,00)
Holger Hjelholt: Skriftprøver	6,80 (boglade 8,50)
Helge Søgård: Litteraturvejledning for kulturhistoriske Provinsmuseer	3,00 (boglade 4,50)
Nationalmuseet og den lokalhistoriske forskning	0,75
Register til Fortid og Nutid, bd. I—XVII	1,00
Knud Prange: Heraldisk Nøgle til Nyt Dansk Adelsleksikon	16,00 (boglade 27,00)

Desuden kan De få Fortid og Nutid til følgende reducerede pris (enkelte af de ældre hefter mangler dog):

Fortid og Nutid 1914—1930, kun enkelte hefter til rest	
” ” 1931—1942, bd. IX—XIV	6,80 pr. bd.
” ” 1943—1949, bd. XV—XVII	8,00 pr. bd.
” ” 1950—1953, bd. XVIII	15,00 kr.
” ” 1954—1956, bd. XIX	20,00 kr.
” ” 1957—1959, bd. XX	30,00 kr.

Den af Dansk historisk Fællesforening under redaktion af Johan Hvidtfeldt udgivne Håndbog for danske lokalhistorikere er udsolgt

Arv og eje

Årbog udgivet af Dansk kulturhistorisk Museumsforening. I abonnement 9,75 kr. pr. årgang (bogladepris 13,00 kr.). Fortsættelse af Danske Museer, I—IV. Heraf bd. I—III à 4,00 kr., bd. IV 4,75 kr. — Abonnement tegnes hos foreningens sekretær, museumskonsulent P. Halkjær Kristensen, Nationalmuseet, København K.

Resumé af regnskabet 1960

	INDTÆGT	Kr. Ø.
Overført fra 1959		265 49
Medlemskontingent		4687 00
Salg af ældre årbøger		211 20
Forskellige tilskud		3220 00
Refunderet porto		348 00
Indvundne renter		11 35
		<hr/> 8743 04
	UDGIFT	Kr. Ø.
Årbogen		3553 00
Kontingent til D. h. F.		67 30
Administration		2087 64
Diverse udgifter		369 19
Klichéer til årbogen 1961		118 50
At overføre til 1961		2547 41
		<hr/> 8743 04

Foranstående regnskab for året 1960 har vi revideret og fundet overensstemmende med de foreviste bilag samt konstateret tilstedeværelsen af kassebeholdningen.

Slagelse, den 4. april 1961.

sign. *Fr. Andersen.* sign. *Kai Jensen.*

Historisk Samfund for Sorø Amt har i 1960 modtaget tilskud fra undervisningsministeriet og amtsfonden. Desuden fra følgende pengeinstitutter: Banken for Ringsted og Omegn, Banken for Slagelse og Omegn, Banken for Sorø og Omegn, Handels- og Landbrugsbanken, Slagelse, Haslev Bank, Haslev Sparekasse, Næstved Diskontobank, Skælskør Låne- og Diskontobank, Sorø Spare- og Lånekasse, Sparekassen for Grevskabet Holsteinborg og Omegn, Sparekassen for Høve-Flakkebjerg og Gimlinge Sogne, Sparekassen for Ringsted og Omegn samt Sparekassen for Slagelse og Omegn.

Endvidere har følgende kommuner givet tilskud: Gimlinge, Gyrstinge, Magleby, Slaglille-Bjernede, Sorterup-Ottestrup, Vemmelev-Hemmeshøj og Veterslev-Høm.

Vi takker alle, der på denne måde har støttet vort arbejde.

Repræsentanter i sognene

<i>Allindemagle:</i>	Tømremester Peter Nielsen.
<i>Alsted:</i>	Sognepræst L. Andersen.
<i>Benlose:</i>	Tømrer Henry Larsen, Holbækvej 44.
<i>Boeslunde:</i>	Bagermester P. Kolding.
<i>Eggeslevmagle:</i>	Tømremester Emil Andersen.
<i>Fjenneslev:</i>	Lærerinde, frk. Signe Jacobsen, Centralskolen.
<i>Flakkebjerg:</i>	Fhv. førstelærer L. P. Larsen.
<i>Fodby:</i>	Førstelærer Johs. G. Høgsvig, Bistrup.
<i>Freerslev:</i>	Bibliotekar Jens Nielsen, Haslev.
<i>Fårdrup:</i>	Gårdejer, sognerådsformand Vald. Sejr Møller.
<i>Gerlev:</i>	Fhv. indenrigsminister Arnth-Jensen.
<i>Gudum:</i>	Gårdejer Sigfred Frandsen, »Enggården«.
<i>Hårslev:</i>	Førstelærer Erling Petersen, Sandved.
<i>Haraldsted:</i>	Sognerådsformand, murerm. Anton Christensen.
<i>Haslev:</i>	Bibliotekar Jens Nielsen.
<i>Hejninge:</i>	Forpagter E. Maytz Kierulff, »St. Trælleborg«.
<i>Hemmesbøj:</i>	Sognerådsformand Chr. Rasmussen, Stude.
<i>Holsteinborg:</i>	Redaktør Chr. H. Pedersen, Rude.
<i>Hyllested:</i>	Sognefoged Albert Jensen.
<i>Hyllinge:</i>	Gdr. P. Stensgaard Hansen, »Stensgård«.
<i>Høm:</i>	Lærer Johs. Lyshjelm, Centralskolen.
<i>Hove:</i>	Fhv. førstelærer L. P. Larsen, Flakkebjerg.
<i>Jystrup:</i>	Postekspeditør Olfert Hansen.
<i>Kindertofte:</i>	Sognefoged Anthon Rasmussen, Devitsrød.
<i>Kirke Flinterup:</i>	Sognefoged Hans Frederiksen, Vielsted.
<i>Korsør:</i>	Stadsskoleinsp. Holger Christensen, Helenevej 24.
<i>Lundforlund:</i>	Gårdejer Alfred Madsen.

<i>Lynge:</i>	Gårdejer Rickard Pedersen, »Bæklundsgård«.
<i>Nordruposter:</i>	Husejer Niels Fr. Rasmussen, »Lille Ryeshus«.
<i>Omo:</i>	Sognepræst C. Mygind.
<i>Ottestrup:</i>	Tømremester L. P. Larsen, Næsby v. Skoven.
<i>Pedersborg:</i>	Lærer Olav Nielsen.
<i>Ringsted:</i>	Musikdirektør Lauritz Hansen, Teglovnsvvej 6. Slagteriarb. Harry Petersen, Valdemarsgade 17.
<i>Skælskør:</i>	Inspektør P. Kragh, Gigtsanatoriet.
<i>Skørpinge:</i>	Forpagter Frimodt Olsen, »Korsagergård«.
<i>Slotsbjergby:</i>	Overlærer H. P. Hansen, Skælskørvej 109.
<i>Sludstrup:</i>	Boelsmand Aksel Henriksen.
<i>Sneslev:</i>	Gårdejer Carl Jensen, »Hanehøjgård«.
<i>Sorterup:</i>	Tømremester L. P. Larsen, Næsby v. Skoven.
<i>Stillinge:</i>	Gdr., sognerådsformand Christen Christensen.
<i>Sdr. Bjerge:</i>	Viceinspektør Carl Nellemann.
<i>Sonderup:</i>	Gårdejer, amtsrådsmedlem Vald. Christensen.
<i>Teestrup:</i>	Gårdejer P. N. Pedersen, Skuderløse.
<i>Tystrup:</i>	Førstelærer Svend Poulsen.
<i>Tårnborg:</i>	Fru Johanne Olsen, Svenstrup.
<i>Vallensved:</i>	Lærer Christian Hovmand.
<i>Valsøllille:</i>	Postekspeditør Olfert Hansen, Jystrup.
<i>Vemmelev:</i>	Gdr. Peter Christensen, »Åkandegård«, Forlev.
<i>Vetterslev:</i>	Lærer Johs. Lyshjelm, Centralskolen.
<i>Vigersted:</i>	Købmand Ole Fenshøj, Snekkerup.

Nye medlemmer optages i Historisk Samfund ved henvendelse til repræsentanterne eller bestyrelsen.

Kontingent 7 kr. årligt.

Virk for tilgang af nye medlemmer!

LOVE

for

Historisk Samfund for Sorø Amt

- § 1. Samfundets formål er at vække og styrke den historiske sans og uddybe forståelsen af fortidens minder i den store befolkning inden for amtets grænser.
- § 2. Formålet søges nået ved at afholde offentlige møder med historiske foredrag rundt om i amtet og ved at udgive en årbog — og om muligt mindre skrifter —, der indeholder skildringer vedrørende amtet og dets historie i jævn og letlæselig form. Årbogen tilsendes medlemmerne.
- § 3. Medlem af samfundet kan enhver blive ved at indmelde sig hos et af bestyrelsens medlemmer. Medlemsbidraget er mindst 5 kr. om året eller mindst 50 kr. én gang for alle.
- § 4. Samfundet ledes af en bestyrelse på mindst 7 og højst 11 medlemmer. De vælges på generalforsamlingen ved almindelig stemmeflerhed for 2 år ad gangen, således at der årlig afgår skiftevis mindst 3 og 4 og højst 5 og 6. Bestyrelsen vælger af sin midte formand, næstformand, sekretær og kasserer.

- § 5. Årbogen udsendes samtidig med opkrævningen af medlemsbidraget i marts hvert år. Dens udgivelse varetages af et redaktionsudvalg på 2 eller 3 medlemmer, som bestyrelsen vælger.
- § 6. Regnskabsåret er kalenderåret. Regnskabet revideres af 2 revisorer, der vælges samtidig med bestyrelsen.
- § 7. Generalforsamlingen holdes om muligt i forbindelse med et foredragsmøde. Den sammenkaldes gennem meddelelse i bladene med mindst 8 dages varsel. Afgørelser på generalforsamlingen træffes vel almindelig stemmeflerhed. Ændringer i lovene skal dog for at være gyldige vedtages med mindst $\frac{2}{3}$ af de afgivne stemmer. Den ordinære generalforsamling må ikke holdes 2 år i træk på samme sted.
- § 8. Extraordinære generalforsamlinger kan afholdes, når bestyrelsen eller mindst 15 medlemmer ønsker det. I sidste tilfælde skal bestyrelsen indkalde den forlangte generalforsamling senest 3 uger efter begæringens modtagelse.
- § 9. Forslag til behandling på generalforsamlingen må i skriftlig form forelægges for bestyrelsen senest 3 dage før generalforsamlingens afholdelse.
- § 10. Hvis samfundet skulle opløses, skal dets ejendele overgå til et offentligt arkiv eller samling, så vidt muligt inden for amtets grænser. Denne bestemmelse kan ikke senere forandres.

Medlemsliste

pr. 1. januar 1962

(Ordnet efter postadresse)

Pr. Boeslunde:

1. Andersen, Poul, gårdejer, Nebbe.
2. Boeslunde Sognebibliotek.
3. Hansen, barbermester.
4. Hansen, Jens, tandtekniker.
5. Jensen, Otto, frugtavl, Erdrup.
6. Kolding, Poul E., bagermester.
7. Olsen, Peter, gårdejer, Erdrup.
8. Poulsen, Jul., sognepræst.

Pr. Bråby:

1. Pedersen, P. N., gårdejer, »Nørregård«, Skuderløse.

Pr. Dalmose:

1. Ahlgren, C., kommunekasserer, Hyllested.
2. Jensen, Albert, sognefoged, Hyllested.
3. Jensen, Anker, sognefoged, Høve.
4. Jensen, Bendt, amtsfuldmægtig, »Brobjerggård«, Hyllested.
5. Nielsen, Kirstine, frøken, Sdr. Jellinge.

Pr. Døjringe:

1. Johansen, A. J. H., fhv. forstælærer.

Pr. Farendløse:

1. Nordrup-Farendløse Folkebogsamling.
2. Petersen, Jens P., gårdejer, »Præstbrogård«.
3. Rasmussen, Niels Fr., husejer, »Lille Ryeshus«.

Pr. Fjenneslev:

1. Alsted-Fjenneslev Sognebibliotek.
2. Andersen, L., sognepræst, Alsted.
3. Eilertsen, Viggo, forpagter, Sigersted Huse.
4. Hansen, H. Bjerregaard, husejer, Fjenneslev st.
5. Hansen, Thork., købmand, Fjenneslevmagle.
6. Jacobsen, S., lærerinde, Centralskolen.
7. Jensen, Emil, gårdejer, »Vrangshøjgård«.
8. Jensen, Helge, »Frederikshåb«, Alsted.
9. Petersen, Valdemar, slagtermester.

Pr. Flakkebjerg:

1. Andersen, Bodil, frøken, »Højstrupgård«.
2. Buchwald, Jens, gårdbestyrer, Bjerup.
3. Buchwald, Th., proprietær, Gimlinge.
4. Hansen, S., førstelærer, Fårdrup.
5. Jensen, P., tømrermester, Gimlinge.
6. Larsen, L. P., fhv. førstelærer, Flakkebjerg.
7. Madsen, Otto, smedemester, Vollerup.
8. Møller, V. Sejr., gårdejer, sognerådsformand, Fårdrup.
9. Nielsen, Agnes, fru, Frankerup.
10. Nielsen, Chr., gårdejer, »Hallensbjerg«, Gimlinge.
11. Olsen, Frimodt, forpagter, »Korsagergård«, Skørpinge.
12. Pedersen, H. H., førstelærer, Flakkebjerg.
13. Stigsgaard, Kai, gårdejer, »Ståtgård«, Gimlinge.

Pr. Fodby:

1. Frederiksen, Christian, sognerådsformand, Vallensved.
2. Hansen, Fr., gårdejer, Bistrup.
3. Harboe, Gunn., gårdejer, »Skovgård«, Fodby.
4. Hovmand, Christian, lærer, Vallensved.
5. Høgsvig, Johs. G., førstelærer, Bistrup.
6. Jensen, Carl, gårdejer, »Dyrmossegård«, Fodby.
7. Jensen, Hans, gårdejer, »Kirkebjerggård«, Fodby.
8. Jensen, Karl, gårdejer, »Tværhavgård«, Fodby.
9. Jensen, Jens, gårdejer, »Albjerggård«, Vallensved.

10. Jørgensen, V., sognepræst, Fodby.
11. Sørensen, Arne, førstelærer, Vallensved.
12. Runeklint, A., »Tvedeskovhus«, Holløse.

Pr. Forlev:

1. Christensen, Agnes, frøken, Forlev.
2. Christensen, Peter, gårdejer, »Åkandegård«, Forlev.
3. Jørgensen, Jørg., lærer, Forlev.
4. Larsen, Johanne, lærerinde, Forlev.
5. Petersen, Kai, kommunkasserer, Vemmelev.
6. Rasmussen, Chr., sognerådsformand, Stude.
7. Rasmussen, Inger, sygeplejerske, Vemmelev.
8. Rasmussen, Henry, kommuneassistent, Forlev.

Pr. Frederikslund:

1. Larsen, Thork., mejeribestyrer, Vedbysønder.
2. de Neergaard, V., godsejer, »Valdemarskilde«.
3. Pedersen, Albert, gårdejer, »Bakkegården«, Vedbysønder.
4. Rasmussen, A., sognefoged, »Devitsrødgård«.

Pr. Fuglebjerg:

1. Andersen, E. A., proprietær, »Flemstoftegård«.
2. Bjørnvad, H., viceinspektør, Haldagerlille.
3. Danielsen, Steen, bogholder, Flemstofte.
4. Fuglebjerg Kommunebibliotek.
5. Isager, C., lærerinde, Fuglebjerg.
6. de Neergaard, W., hofjægermester, Førsløv.
7. Nielsen, Lykkegaard, provst, Tystrup.
8. Petersen, Henning, gårdejer, Haldagerlille.
9. Petersen, Niels, gårdejer, Vinstrup.
10. Poulsen, Sv., førstelærer, Tystrup.
11. Rasmussen, Svend Dyhre, Rejnstrup.

Haslev:

1. Andersen, Erik, gårdejer, »Kærsgård«, Troelstrup.
2. Andersen, Kr., konstruktør.

3. Andersen, Torkild, chauffør.
4. Bregentved Gods.
5. Christiansen, H., forstander, Haslev Højskole.
6. Ebbesen, R., forstander, »Solhjem«.
7. Hansen, Arne, snedkermester.
8. Haslev Bibliotek.
9. do.
10. do.
11. do.
12. do.
13. Haslev Folketidende.
14. Haslev Gymnasium.
15. Haslev Seminarium.
16. Haslev Kommuneskole.
17. Haslev udvidede Højskole.
18. Holst, H., direktør.
19. Håndværkerhøjskolen.
20. Jacobsen, Berg, murer.
21. Jensen, Edv., førstelærer, Lysholm.
22. Johannesen, fabrikant.
23. Kjeldgård, K., overlærer.
24. Klinker, E., direktør.
25. Kramp, Fl., lærer.
26. Kristensen, Fl., fuldmægtig.
27. Larsen, Chr., gårdejer, »Højriisgård«.
28. Lauritzen, A., disponent.
29. Løth, Svend, seminarielektor.
30. Lerche, Vagn, afdelingschef.
31. Lærke, K. B., konsulent.
32. Lund, Knud, fuldmægtig.
33. Lunn, Tage, pastor.
34. Madsen, Anna, lærerinde.
35. Malmstrøm, Frode, bager.
36. Moeslund, forstander.
37. Nielsen, H. O., viceinspektør.
38. Nielsen, Jens A., bibliotekar.

39. Olsen, Kirsten Hartvig, gymnasielærerinde.
40. Petersen, P. N., højskolelærer.
41. Pless, Alexander, revisor.
42. Rasmussen, W., kirkegårdsgartner.
43. Rudbeck, C., radiotekniker.
44. Rasmussen, Sv. Aage, radioforhandler.
45. Svendsen, Max, direktør.
46. Greve, Johannes, førstelærer, Frerslev.

Pr. Haslev:

1. Hansen, Jens P., forpagter, »Ellegård«, Øde Førsløv.
2. Jensen, J. Berg, fru, Høstentorp.
3. Jensen, J. P., gårdejer, »Lillemarksgård«, Øde Førsløv.
4. Tersløse Folkebibliotek.

Pr. Hyllinge:

1. Christensen, S., stationsmester.
2. Hansen, Poul Stensgaard, gårdejer.
3. Hennecke, Karl, gårdejer, Hagenskov.
4. Jensen, Jens P., gårdejer, Saltøby.
5. Jeppesen, Bjørn, førstelærer.
6. Marvede Sognebibliotek.

Pr. Jystrup, Midtsj.:

1. Andersen, H. Bøgede, gartner, Høed.
2. Andersen, Vilh., tømrer.
3. Bruun de Neergaard, I., hofjægermesterinde, Skjoldnæsholm.
4. Dons, Harald, vognmand, Snekkerup.
5. Fenshøj, Ole, købmand, Snekkerup.
6. Hansen, Rodi, sognepræst.
7. Jensen, P., fhv. skovløber.
8. Johannesen, Hans, husejer, Valsømagle Huse.
9. Jystrup-Valsøllille Sognebibliotek.
10. Kinnerup, H., gårdejer, »Smørbjerggård«.
11. Kryger, Axel, malermester, Ny Jystrup.
12. Larsen, Thorkild, centralbestyrer, Ortved.

13. Mouritsen, V., sognerådsformand, gårdejer, Mortenstrup.
14. Nielsen, Vilh., gårdejer.
15. Olsen, J. P., parcellist, Præstemarken.
16. Skjoldnæsholm godskontor.
17. Sørensen, Mary, økonoma.

Korsør:

1. Andersen, Aage, landpolitiassistent.
2. Andersen, C. C., læge.
3. Andersen, Johs., skolebestyrer.
4. Boehm, Axel, læge.
5. Bruun, Agnes, fru.
6. Christensen, Holger, stadsskoleinspektør.
7. Christiansen, Ebba, tandlæge.
8. Erlangsen, fru arkitekt.
9. Fischer, Halfdan, købmand.
10. Gade, M., overlærer.
11. Korsør Kommunebibliotek.
12. Lütchen-Lehn, R., postkontrollør.
13. Petersen, Th., viceinspektør.
14. Thorborg, J., lærer.

Pr. Korsør:

1. Olsen, Johanne, fru, Svenstrup.
2. Pedersen, Augusta, fru, »Voldbjerggård«, Tjæreby.
3. Sørensen, Richard, gårdejer, »Brandsbjerggård«, Tjæreby.

Pr. Munkebjergby:

1. Munkebjergby Bibliotek.

Pr. Nyrup:

1. Frederiksen, Hans, sognefoged, Vielsted.
2. Nielsen, Hans Chr., Vielsted Mølle.

Ringsted:

1. Andersen, A., fru, overlærer.
2. Andersen, N. P., handelsmand.

3. Andersen, Poul, slagteriarbejder.
4. Andersen, Sven, distriktschef.
5. Andersen, Stig, kaptajnløjtnant.
6. Christensen, C. J., bankdirektør.
7. Christensen, Johs. T., rentier, Benløse.
8. Clausen, Johs., urmager.
9. Correll, Chr., slagtermester.
10. Dohn, Ester og Børge, fabrikanter.
11. Fledelius, Ejner, sognepræst.
12. Flensborg, A., boghandler.
13. Frederiksen, A., direktør.
14. Geertsen, M., automobilhandler.
15. Gøtzsche, Henrik, bogholder.
16. Hansen, O. B., tandlæge.
17. Hansen, Fr., installatør.
18. Hansen, H. Chr. Ravn, lærer.
19. Hansen, Kaj Leo, overlærer.
20. Hansen, Lauritz, musikdirektør.
21. Hansen, Niels-Jørgen, lærer.
22. Hansen, R., forplejningsforvalter.
23. Harte, G. E., direktør, Odense.
24. Hededal, Erik, metalstøber.
25. Holm, A., førstelærer, Benløse.
26. Hvid, H. C. J., handelsgartner.
27. Industriforeningens Bibliotek.
28. Jakobsen, Holger, musiker.
29. Jensen, Eivind, forplejningsassistent.
30. Jensen, Jørgen, kommunesekretær.
31. Jensen, S. P., stadsskoleinspektør.
32. Johansen, Kristoffer, kreaturhandler.
33. Jonsén, Carl, landsretssagfører.
34. Jørgensen, Erik Greis, gårdejer, Benløse.
35. Jørgensen, Kaj, montør.
36. Jørvad, J., direktør.
37. Kjær-Hansen, overværkerfører.
38. Kristensen, M., dyrlæge.

39. Kristiansen, Marie, lærerinde, Benløse.
40. Larsen, Henry, tømrer, Benløse.
41. Larsen, Marinus, brødkusk.
42. Læssøe, Estrid, prokurist.
43. Læsaas, Helge J., cigarhandler.
44. Matthiesen, C. J., gårdejer, Benløse.
45. Mortensen, Fritz, restauratør.
46. Nielsen, Johs., repræsentant.
47. Nielsen, H. Jøhl, grosserer.
48. Nielsen, Laur., tømrerformand.
49. Nielsen, Niels, gårdejer, Benløse.
50. Nielsen, Otto V., pastor, Benløse.
51. Olesen, Laur., kaptajnløjtnant.
52. Olesen, J. og G. Nyholm, fotografer.
53. Olsen, Julie K., overlærer.
54. Pedersen, Harry, slagteriarbejder.
55. Petersen, Bendt, malermester.
56. Petersen, Julius, typograf.
57. Petersen, Niels E., købmand.
58. Petersen, Per, kommunesekretær.
59. Philipsen, H., dyrlæge.
60. Rahbek, Svend, købmand.
61. Rasmussen, Alfr., købmand.
62. Rasmussen, Th., blikkenslager.
63. Ringsted Bibliotek.
64. Rørbech, Th., viceinspektør.
65. Skou, J. E., købmand.
66. Svendsen, Henning, landsretssagfører.
67. Sørensen, Aksel, direktør.
68. Sørensen, Bent, lærer.
69. Sørensen, C. O., tandtekniker.
70. Sørensen, Egil, arkitekt.
71. Sørensen, Fr., direktør.
72. Sørensen, J., købmand.
73. Svendsen, Ebbe.
74. Thomsen, C. J., købmand.

75. Thorsteinsson, Hjalmar, læge.
76. Thøgersen, C. Bojsen, godsejer, Kærup.
77. Torp-Madsen, A., afdelingsleder.
78. Truelsen, C., sparekassebogholder.
79. Valdorf-Hansen, fru bankdirektør.
80. Weler, H., købmand.
81. Wrisberg, Erich, prokurist.
82. Ørum, Peder, lærer.
83. Jensen, Sv. Aage, kriminaloverbetjent.

Pr. Ringsted:

1. Andersen, kommunesekretær, Haraldsted.
2. Andersen, Anders, tømremester, Allindemagle.
3. Andersen, Emil, gårdejer, »Skåningsgården«, Valsømagle.
4. Bang, skovfoged, Kastrup Skov.
5. Bentzen, Axel, læge, Ortved.
6. Bringstrup-Sigersted Sognebibliotek.
7. Christensen, Anton, murermester, sognerådsformand, Haraldsted.
8. Christensen, E. Tolstrup, gårdejer, Bringstrup.
9. Christensen, Helge, forpagter, »Slotsgården«, Mulstrup.
10. Christensen, Sv. E., direktør, Ortved.
11. Christiansen, Christen, gårdejer, Høm.
12. Christiansen, Christian, »Øllemosegård«, Høm.
13. Christiansen, Chr., rentier, Slangerup.
14. Christiansen, Cyril, parcellist, Haraldsted.
15. Christiansen, Leo, gårdejer, Ortved.
16. Christoffersen, P., købmand, Ortved.
17. Hansen, Axel, gårdejer, »Maglegård«, Høm.
18. Hansen, Benjamin, kontorassistent, Allindelille.
19. Hansen, Olaf, gårdejer, sognefoged, Lervangsskoven, Høm.
20. Hansen, Ove, landmand, Allindemagle.
21. Henriksen, Hjalmar, proprietær, Tolstrup.
22. Jensen, Richardt, traktorfører, Allindemagle.
23. Kristensen, A., proprietær, »Slangerupgården«.
24. Kristiansen, Henry, prokurist, Vigersdal.
25. Kæstel, G., førstelærer, Høm.

26. Lany, Ingeborg, organist, Næstved Landevej 232.
27. Larsen, Ebba, lærerinde, Høm.
28. Larsen, Godtfred, landpostbud, Estrup.
29. Larsen, J. Klarskov, gårdejer, Ørslevunderskov.
30. Lund, Sv. Aage, forpagter, Haraldsted.
31. Lyshjelm, Johs., lærer, Høm.
32. Nielsen, Alfred, landbrugskandidat, »Stiesgård«, Sigersted.
33. Nielsen, Ejner, landpostbud, Ortved.
34. Nielsen, Harald, parcellist, Allindemagle.
35. Nielsen, Kristoffer, gårdejer, Valsømagle.
36. Nielsen, Maja, frøken, Englerup Mølles Bageri..
37. Nielsen, N. P., smedemester, Ørslevunderskov.
38. Nielsen, P., tømremester, Allindemagle.
39. Nygård-Pedersen, V., skoleleder, Bringstrup.
40. Nyvang, Kirsten, fru, »Nyvangsgården«.
41. Olsen, Holger Sejerøe, proprietær, »St. Gilsager«.
42. Olsen, Johs., gårdejer, »Roskildegård«, Bringstrup.
43. Petersen, Aksel, instrumentmager, Haraldsted.
44. Petersen, H. P., formand, »Rio«, Ortved.
45. Petersen, Gerda, fru, »Kildegården«, Ortved.
46. Vettterslev-Høm Sognebibliotek.

Pr. Rude:

1. Andersen, Helge Jessen, pastor, Bisserup.
2. Christensen, Krass Clement, Jægerboligen, Rude.
3. Christensen, Kay, kunstmaler, Jægerboligen, Rude.
4. Christensen, Mads Kay, Jægerboligen, Rude.
5. Holstein-Holsteinborg, Erik, lensgreve, Holsteinborg.
6. Kargo-Petersen, J., sparekassedirektør, Rude.
7. Pedersen, Knud, salgsleder, »Urhøj«, Rude.
8. Petersen, Chr., redaktør, Rude.

Pr. Sandved:

1. Andersen, Astrid, lærerinde, Kvislemark.
2. Dalgaard, Hans Søren, gårdejer, Hårslev.
3. Hansen, Ejnar, skatterådsmedlem, Skafteløv.

Medlemsliste

4. Hansen, Evald, bestyrer, Sandved.
5. Hårslev-Tingjellinge Kommunebibliotek.
6. do.
7. Johansen, Holger, lærer, Sydvestsjællandss Ungdomsskole.
8. Jørgensen, P., gårdejer, Tornemark.
9. Lambert-Jensen, sognepræst, Kvislemark.
10. Nielsen, Harald, gårdejer, Kvislemark.
11. Nielsen, K. M., lærerinde, Skafteløv.
12. Olsen, Henning, smedemester, Sandved.
13. Pedersen, Elisa, gårdejer, Skafteløv.
14. Petersen, Erling, førstelærer, Sandved.

Skælskør:

1. Brinch, C. J., tobakshandler.
2. Christiansen, Ingeborg, overlærer.
3. Guldberg, Johan Ove, gartner.
4. Hansen, J. C., købmand.
5. Kragh, P., inspektør.
6. Nielsen, Erik, viceinspektør.
7. Sivertsen, Ellen, overlærer.
8. Skælskør Folkebogsamling.
9. Sørensen, Carl, vognmand.

Pr. Skælskør:

1. Agersø Sognebibliotek.
2. Andersen, Emil, tømrermester, Eggeslevmagle.
3. Andersen, Ib, lærer, Omø.
4. Ebbesen, M. A., førstelærer, Magleby.
5. Jensen, Gunnar, gårdejer, Ørslev.
6. Johansen, Niels, husejer, Askegårde.
7. Mygind, C., sognepræst, Omø.
8. Moestofte, P., sognepræst, Magleby.
9. Nielsen, Sv. Aage, smedesvend, Stignæs.
10. Nyegaard, F., forpagter, »Gerdrup«.
11. Pedersen, Chr., forpagter, amtsrådsmedlem, Eggeslevmagle.
12. Schrader, Svend Lier, grosserer, »Slagsgården«, Glæno.

13. Suhr, Hans H. V., gårdejer, »Herredsfogedgården«, Fårentofte.
14. Sorensen, Marie, frøken, Fårentofte.

Slagelse:

1. Aastrup, H., overlæge, dr. med.
2. Andersen, Bo, lærer.
3. Andersen, Fr., viceinspektør.
4. Andersen, L. C., repræsentant.
5. Andreassen, E., fru, lærerinde.
6. Andreassen, Jørgen, lærer.
7. Bagge, Hans, redaktør.
8. Bentzen, Arla, frøken.
9. Binderup, F., bogbinder.
10. Bagge, G., prokurist.
11. Bregendahl, K. K., lektor.
12. Brinkløv, M., billedhugger.
13. Carlslund, V., bankdirektør.
14. Christensen, Anna, viceinspektør.
15. Christensen, C. M., pakkemesterformand.
16. Christensen, H., malermester.
17. Christensen, Karen, overlærer.
18. Christensen, K. E., læge.
19. Clausen, E., tømremester.
20. Dal, R. Pedersen, snedkermester.
21. Dixen, Helga, overlærer.
22. Eff, Ad., direktør.
23. Emdal, Bertel, overbibliotekar.
24. Erslev, Aage, købmand.
25. Frandsen, H. J., købmand.
26. Fredens, Vagn, redaktionschef.
27. Friis, J. F., typograf.
28. Frovin, E., mekaniker.
29. Grønholt-Pedersen, forretningsfører.
30. Hansen, A., bankkasserer.
31. Hansen, H. P., overlærer.
32. Hansen, Jakob, rentier.

33. Helge, H., lærer.
34. Henneke, R., overlærer.
35. Henriksen, A., malermester.
36. Holmgaard, O., provst.
37. Jacobsen, Fritz, overlærer.
38. Jacobsen, M., frøken, lærerinde.
39. Jensen, Ernst.
40. Jensen, Kai, bankfuldmægtig.
41. Jensen, Knud, boghandler.
42. Jensen, S. P., landinspektør.
43. Jepsen, H. K., fhv. stationsforstander.
44. Jægerholt, A., revisor.
45. Jørgensen, M., købmand.
46. Karlsen, Chr., maskinmester.
47. Kerstens, H., stadsingenior.
48. Kindt, O., direktør.
49. Larsen, Adolf, landsretssagfører.
50. Lund, A., frøken, lærerinde.
51. Larsen, L. P., overlærer.
52. Larsen, Bodil, lærerinde.
53. Madsen, C., fru, overlærer.
54. Madsen, Johs., overlærer.
55. Madsen, K., førstelærer.
56. Meldal, L., farver.
57. Micheelsen, H. O., bureauejer.
58. Møller, A., bankdirektor.
59. Møller, Niels, læge.
60. Nielsen, E., bogtrykker.
61. Nielsen, H., bogtrykker.
62. Nielsen, Kjærsgaard, kontorchef.
63. Nielsen, P. K., overlærer.
64. Nies, Verner, overlærer.
65. Nissen, E., højskoleforstander.
66. Nyberg, N. C., redaktionssekretær.
67. Nørgaard, E., lektor.
68. Olsen, Boe, gårdejer.

69. Olsen, T. F., automobilhandler.
70. Pedersen, P., forretningsfører.
71. Pedersen, S. Knudsen, branddirektør.
72. Petersen, H. Gylstorff, overlæge.
73. Petersen, Nils Gylstorff, lærer.
74. Petersen, Soph. A., agent.
75. Petersen, Vilh., handelsmand.
76. Poulsen, S. Aage, direktør.
77. Rasmussen, Mogens, lærer.
78. Rømer, Cathrine, overlærer.
79. Schröder, Ebbe, handelslærer.
80. Skouby, O., rektor.
81. Sondershausen, A., frøken, overlærer.
82. Sondershausen, L., frøken, overlærer.
83. Slagelse Centralbibliotek.
84. do.
85. Smith, Bodil, overlærer.
86. Sørensen, Johs., landbrugskonsulent.
87. Thomsen, P. Kargaard, direktør.
88. Turistforeningen for Slagelse og Omegn.
89. Vedel, Ellen, frøken.
90. Vedel, Karen, frøken.
91. Winther, E., bestyrerinde.
92. Madsen-Holgersen, gartner.
93. Mikkelsen, Magnus, overlærer.
94. Hansen, A. W., bødkermester.
95. Egemar, P., tømremester.
96. Harlind, Eyvind.

Pr. Slagelse:

1. Aagaard, Th., gårdejer, Lundforlund.
2. Andersen, J. Holm, førstelærer, Stillinge.
3. Arnth-Jensen, fhv. indenrigsminister, Gerlev.
4. Bjaldby, Peder, gårdejer, Harrested.
5. Christensen, Christen, gårdejer, sognerådsformand, Kr. Stillinge.
6. Christensen, Jens, gårdejer, Esholte.

7. Christensen, Valdemar, gårdejer, amtsrådsmedlem, Sønderup.
8. Christiansen, Otto, gårdejer, »Grønhøj«, Bildsø.
9. Christiansen, Peter, gårdejer, Ll. Valby.
10. Dahl, S., godsjer, »Catrineholm«.
11. Fabricius, A., frøken, »Skovsgård«.
12. Fandal, Harry, maler, Sdr. Ås 245.
13. Frandsen, Sigfred, gårdejer, Gudum.
14. Gadeberg, P., sognepræst, Sørbymagle.
15. Hansen, A. E., mejeribestyrer, Slotsbjergby.
16. Henriksen, Axel, boelsmand, Sludstrup.
17. Holstein, S. C., ingeniør, »Landy«, Harrested.
18. Jensen, Laurits, mekaniker, Sørbymagle.
19. Jørgensen, Bønnelycke, sognepræst, Sønderup.
20. Jørgensen, Martin, gårdejer, Gerlev.
21. Jørgensen, Vilh., malermester, Nordrup.
22. Kierulff, E. Maytz, gårdejer, »St. Trælleborg«.
23. Larsen, Aksel, Slotsbjergby Mark.
24. Larsen, Anna, fru, »Stenbæksgård«, Sørbymagle.
25. Larsen, Holger, sognefoged, Rosted.
26. Larsen, L. P., tømremester, Næsbykov.
27. Madsen, A., rentier, Lundforlund.
28. Nielsen, Hans Peter, »Østergård«, Rosted.
29. Nørregaard, Knud, mejeribestyrer, Næsbykov.
30. Olsen, Aksel, boelsmand, Rosted.
31. Olsen, Alfred, gårdejer, Ll. Valby.
32. Olsen, Margrethe, frøken, Landsgrav Mark.
33. Pedersen, Fr., musiker, Holbækvej 278 c.
34. Rasmussen, E., forpagter, »Gyldenholm«.
35. Rasmussen, Eline, fru, Gerlev.
36. Rønne, Henning,, lærer, Sludstrup.
37. Rønne, Karl, lærer, Slotsbjergby.
38. Warring, B., sognepræst, Slotsbjergby.

Pr. Snesler:

1. Jensen, Carl, gårdejer, »Hanehøjgård«.

Soro:

1. Balslev, L., lektor.
2. Brix, Jørgen, redaktør.
3. Carlsen, M. A. C., borgmester, civilingeniør.
4. Christensen, Folmer, amtsrådssekretær.
5. Christensen, O., lektor.
6. Christensen, Gudrun, bestyrerinde.
7. Christensen, Th., rentier.
8. Danckert, C. E., sygehusinspektør.
9. Hansen, A., førstelærer, Pedersborg.
10. Hansen, Jørgen B., akademielelv, Pedersborg.
11. Harck, H. O., politifuldmægtig.
12. Henningsen, H., proprietær.
13. Honoré, Poul, sognepræst.
14. Hyldgaard, Margrethe, lærerinde.
15. Jensen, E., købmand.
16. Jensen, Inger, læge.
17. Jørgensen, J. A., amtslæge.
18. Jensen, Otto, amtsskolekonsulent.
19. Karsholt, Hertha, assistent.
20. Langkjær, H. J., landsretssagfører.
21. Larsen, Hans Birk, trikotagehandler.
22. Laursen, C. A., landsretssagfører.
23. Lorenzen, Fritz, skovrider.
24. Matthiasen, C., amtskontorchef.
25. Mohr, L., adjunkt.
26. Molde, J., lektor.
27. Nielsen, J., adjunkt.
28. Nielsen, O., lærer, Pedersborg.
29. Nielsen, Poul, kordegn, overlærer.
30. Nørballe, K., fru, boghandler.
31. Olsen, Oluf, bogholder.
32. Pedersen, Terp, overbetjent.
33. Pilegaard, S., adjunkt.
34. Raaschou-Nielsen, Kn., kunstmaler.

35. Rasmussen, Steffen, adjunkt.
36. Richardt, Chr., skræddermester.
37. Sachmann, Kr.
38. Saxtorph, I., fru.
39. Sibbern, Marie, fru.
40. Sorø Akademis Bibliotek.
41. Sorø Akademis Godskontor.
42. Sorø Bibliotek.
43. Sorø Spare- og Lånekasse.
44. Svegårds Boghandel.
45. Svendsen, Nordahl, lektor.
46. Sørensen, R. Chr., skovfoged.
47. Truelsen, lektor.
48. Wedell-Wedellsborg, baron, amtmand.
49. Ørum, C. J., amtsvejsinspektør.
50. Tranberg, P., forstander, Pedersborg.
51. Christensen, Sigurd, ambassadør, Madrid.

Pr. Sorø:

1. Broby Bibliotek.
2. Bromme Sogns Bibliotek.
3. Jørgensen, Kr., fhv. amtsrådsmedlem, Lyngø.
4. Petersen, Emanuel, vognmand, Lyngø Eskildstrup.
5. Tyndeskov, Hans, fabrikant, Kongskilde Maskinfabrik.
6. Flinterup Bibliotek.
7. Pedersen, Rickard, gårdejer, »Bæklundsgård«, Lyngø.
8. Pedersborg Bibliotek.

Pr. Sdr. Bjerge:

1. Bergsøe, Flemming, kunstmaler, Bøgelunde.
2. Christensen, Chr., gårdejer, Oreby.
3. Nellemann, Carl, viceinspektør.
4. Jensen, Albert, gårdejer, Oreby.

Pr. Tjæreby:

1. Andersen, Immanuel, gårdejer, Østervang.
2. Larsen, Ejler, gårdejer, Tjæreby Mark.

Pr. Vedde:

1. Nielsen, Johannes, gårdejer, Rude Eskildstrup.

Pr. Ørslev:

1. Arensbach, Ax. Hvid, gårdejer.
2. Ørslev Bibliotek.

*Medlemmer, der har postadresse uden for amtet,
men bor i Sorø amt:*

1. Andersen, Chr., gårdejer, Tåstrup pr. Borup.
2. Christiansen, Hans, gårdejer, Snekkerup pr. Borup.
3. Hansen, Johs., vognmand, »Sønderdrættet« pr. Næstved.
4. Hansen, Ole, arbejdsmand, Allindelille pr. St. Merløse.
5. Haraldsted-Allindemagle Sognebibliotek pr. St. Merløse.
6. Herlufsholm Bibliotek pr. Næstved.
7. Iversen, K., fru, lærerinde, Skraverup pr. Næstved.
8. Jacobsen, Berg, mekaniker, Veterslev pr. Vrangstrup.
9. Jensen, Christoffer, gårdejer, Slagelsevej 48, Næstved.
10. Kierkegaard, P., rektor, Herlufsholm pr. Næstved.
11. Knudsen, Aksel, gårdejer, Allindelille pr. St. Merløse.
12. Larsen, Viggo, gartner, Veterslev pr. Vrangstrup.
13. Madsen, Axel, gårdejer, Skraverup pr. Næstved.
14. de Neergaard, Marie, godsejerinde, Gunderslevholm.
15. Nielsen, Edv., sognepræst, Veterslev pr. Vrangstrup.
16. Petersen, Erik, parcellist, Hopolden pr. Hvalsø.
17. Sørensen, Mar., gårdejer, sognefoged, Allindelille pr. St. Merløse.

Medlemmer, der bor uden for Sorø amt:

1. Alsinger, K., sognepræst, Egholmsvej 39, 1. sal, Vanløse.
2. Beck, Johs. V., provst, Bondetinget 6, Roskilde.
3. Beck, Niels E., dyrlæge, Tappernøje.
4. Boas, J., overlæge, Dianalund.
5. Bruun, Jørgen, lærer, Nørregade 24, Køge.
6. Christensen, Marie, husjomfru, Svanemøllevej 17, København.
7. Christensen, Poul, gårdejer, »Vesterhus«, Vrangstrup.
8. Christiansen, C. A. M., læge, Jernbanegade 21, Næstved.

9. Christiansen, Tage E., museumsinspektør, Nationalmuseet.
10. Dam, Chr., civilingeniør, Vesterbrogade 189, København.
11. Gødert, Henrik, overlærer, Trunnevangen 9, Charlottenlund.
12. Hammelev, F., direktør, Bryggeriet Stjernen, København.
13. Hansen, Georg, realskolebestyrer, Høng.
14. Hansen, Poul, ingeniør, Ølsted pr. Frederiksværk.
15. Heltoft, J., stadsskoleinspektør, Kongsbjergvej 16, Virum.
16. Højby, Sigurd, undervisningsinspektør, Kastelvej 27, København.
17. Jacobsen, Søndergård, lærer, Nørre Nissum.
18. Jensen, O., fru, Fiskedamsgade 26, 1. sal, København.
19. Klyvø, Jørn, lærer, Valhøjsallé 123 E, Vanløse.
20. Knudsen, Gunnar, fru kontorchef, Marediget 5, Charlottenlund.
21. Kristensen, Aage, topograf, Geodætisk Institut, København.
22. Larsen, Harry, landmand, Hvedstrup pr. Roskilde.
23. Lystrup, Hans, grosserer, Pileallé 5, København F.
24. Mikkelsen, Th., overretssagfører, Bredegade 45 A, København.
25. Møllerup, H. A., kontorchef, »Tersløsegård«.
26. de Neergaard, P., godsejer, Hovedgaden 4, Lyngby.
27. Nielsen, Astrid, lærerinde, Høng.
28. Nielsen, A. Strange, skoleinspektør, Toksværd.
29. Nielsen, Chr., rektor, Rytterstien 25 B, Hillerød.
30. Nielsen, Harald, postmester, Tinglev.
31. Nielsen, Wøldike, førstelærer, Præstøvej 154, Næstved.
32. Nøjgaard, N., sognepræst, dr. theol., Pileallé 1, København F.
33. Petersen, Jens P., gårdejer, Kirkevangelen 5, Gørlev.
34. Petersen, Steen, sognepræst, Skelby.
35. Rasmussen, Ander, realskolelærer, Bogø.
36. Rasmussen, A. og P., forevisere, »Tersløsegård«.
37. Rasmussen, Karl, gårdejer, Herlufslille.
38. Rindal, Carl, snedkermester, Ravnavej 10, København.
39. Rindal, Peter, Agtrupvej 40, Kolding.
40. Ruus, Poul, redaktør, Nr. Farimagsgade 69, København.
41. Sørensen, G. K. V., mejeribestyrer, Stenlille.
42. Svendsen, Kaj, klinikbetjent, Ågerupvej 33, 2. sal, København.
43. Svendsen, Tage, Ryesgade 56 F., København.
44. Tjalk, T. O., keramikker, Øresundsvej 22, Hornbæk.

45. Topsøe, V., kammerherre, amtmand, »Christinelund«, Præsto.
 46. Westrup, Simon, Kongebakken 24, Roskilde.
 47. Wind, Jørgen, Lystrup, Jylland.
-

48. Biblioteket for Vejle By og Amt.
49. Centralbiblioteket, Næstved.
50. Centralbiblioteket, Esbjerg.
51. Dansk Folkemindesamling, Det kgl. Bibliotek.
52. Erhvervsarkivet, Århus.
53. Folketingets Bibliotek, Christiansborg.
54. Gentofte Kommunebibliotek.
55. Høst & Søn, Andr. Fred., kgl. hofboghandler, Bredgade 35, København.
56. Kommunens Folkebiblioteker, København.
57. do.
58. Køge Museum.
59. Landsarkivet for Fyn, Odense.
60. Landsarkivet for Sjælland, Jagtvej 10, København.
61. Lærerhøjskolens Bogsamling, »Emdrupborg«, København.
62. Møens Folkebibliotek.
63. Nationalmuseets 2. Afdeling, København.
64. Rigsarkivet.
65. Silkeborg Bibliotek.
66. Statsbiblioteket, Århus.
67. Universitetskvæsturen, København.
68. Vollerslev-Gørslev Sognebibliotek.
69. Århus Kommunes Biblioteker.
70. Randers Centralbibliotek.
71. Den sjællandske Bondestands Sparekasse, København.

Subskribenter:

1. Andreasen, læge, Ringe.
 2. Dahl, sognepræst, Horsens.
 3. Dansk Folkemuseum, København.
 4. Ferdinandsen, overtrafikassistent, Nakskov.
 5. Frederiksberg Kommunebibliotek.
 6. Ladelund Landbrugsskole.
 7. Det kgl. Bibliotek.
 8. Odense Centralbibliotek.
 9. Petersen, Ingemann, amtsskolekonsulent, Glumsø.
-

Ialt 642 medlemmer og 9 subskribenter.

Ældre årbøger

Følgende årbøger kan købes hos kassereren, overlærer R. Henneke, Kongelyset 104, Slagelse: Bd. 2 — 3 — 7¹ — 7² — 8¹ — 8² — 9 — 10 — 11 — 12 — 13 — 14 — 16 — 17 — 18 — 19 — 20 — 21 — 22 — 23 — 24 — 25 — 26 — 32 — 33 — 34 — 35 — 36 — 37 — 38 — 39 — 40 — 41 — 42 — 43 — 45 — 46 — 47 — 48.

Desuden er følgende bøger på lager: Johs. C. Jessen: Slagelse herreds skolehistorie. Samme: Alsted og Ringsted herreds skolehistorie. Endvidere: P. Severinsen: Slagelse Sankt Mikkel's Kirke og Sogn i 600 Aar.

Pris pr. bind: Medlemmer 4 kr., ikke-medlemmer 7 kr.

